

"Ne treba ti puno ideja, samo drugačija perspektiva."

Andrius Aleksandravičius

JA SAM DRUGAČIJI

Snimio Andrius Aleksandravičius, Valensija
14-24mm NIKKOR | Ekspozicija 1/100s | ISO 500
© Andrius Aleksandravičius

Fotograf Andrius Aleksandravičius je potpuno oslobodio svoj kreativni potencijal – možeš to i ti. Pokretni ekran osetljiv na dodir ti pomaže da život vidiš iz drugačijeg ugla. Pretvori svoje ideje u fantastične fotografije i neka te inspiriše novi Nikon D5500.

At the heart of the image

ReFoto

ReFoto

ČASOPIS ZA KULTURU FOTOGRAFIJE BR 115 FEBRUAR 2015 WWW.REFOTO.RS

SR: RSD 350
BIH: K.M. 8
HR: KUNA 35
MK: DEN 190
CG: EVRA 4
SL: EVRA 4,8

FOTOGRAFI

Aleksandar Antonijević

Jedinstvo pokreta i slike

**Aleksandra i Lazar
LEKOVIĆ**

Zajedno u ljubavi i fotografiji

KAKO DA...

Fotografišete pokret

Pobednici konkursa

AUTOPORTRET

NA TERENU S PROFESIONALCEM

Fotografisanje iz vazduha

OPREMA

GoPro Hero 4
Nikon 1 Nikkor VR 70-300 mm
Sigma 18-300 DC Makro
Epson štampači i projektori

TEMA BROJA

POKRET

NOĆNA FOTOGRAFIJA

Tehnika

NA TESTU
Canon G7X

Kreativnost

PRIRODA SRBIJE
Konkurs prirodjačke fotografije

Inspiracija

UNICEF PHOTO
OF THE YEAR

**SUPER
PONUDE!**

ZOOM FOTOFOTO

Svi fotoaparati na jednom mestu
Beograd, Krušedolska 3; Tel: 011/414 6042; www.zoomfoto.rs

Sony A5000 Set sa 16-50 mm OSS

- > 20 MPix, CMOS senzor
- > ISO 100-16.000 > Pokretan LCD displej od 3 inča
- > Full HD video zapis 1920 x 1080

SUPER cena: 45.990 din

Olympus PEN E-PM2 Set sa 14-42 mm + BCL 1580

- > 16 MPix, CMOS senzor
- > ISO 100-25.600 > LCD displej od 3 inča
- > Full HD video zapis 1920 x 1080

SUPER cena: 55.990 din

Nikon D3200 Set sa 18-55 VR II

- > 24,2 MPix, CMOS senzor
- > ISO 100-6.400 > LCD displej od 3 inča
- > Full HD video zapis 1920 x 1080

SUPER cena: 49.990 din

Canon EOS 1200D Set sa 18-55mm IS II

- > 18 MPix, CMOS senzor
- > ISO 100-6.400 > LCD displej od 3 inča
- > Full HD video zapis 1920 x 1080

SUPER cena: 49.990 din

1.090 din

2.390 din

1.090 din

6.990 din

1.090 din

990 din

MARUMI

Filteri

eneloop

Punjači / baterije

Metz

Blicevi

EPSON

Štampači

Manfrotto

Stativi / glave

JOBY

Stativi

ReFoto konkurs Pokret

Učestvujte na našem godišnjem konkursu na temu Pokret. Nadite inspiraciju u ovom broju časopisa koji je posvećen Pokretu i kako ga zabeležiti. Fotografisite svet oko vas dok se pokreće ili ga sami pokrenite nekom od fotografskih tehnika: ekstremno kratkom ili dugom ekspozicijom, višestrukom ekspozicijom, zumiranje tokom fotografisanja, panovanjem, pomeranjem fotoaparata... Budite kreativni i slobodni da izrazite vaše ideje i vizije o svetu u Pokretu.

PROPOZICIJE KONKURSA

- **Tema: "Pokret"**
Nova tema konkursa bavi se pokretom kako ljudskog tela tako i objekata. Ona, takode, može da znači kretanje samog fotoaparata. Cilj je da na što kreativniji i inventivniji način prikažete pojam kretanja, kako u fizičkom tako i duhovnom smislu. Ekspozicija kao specifičan fotografski pojam ovde je najvažniji parametar, a na vama je kako ćete je kreativno iskoristiti.
- **Broj radova:** za svaki broj časopisa, prima se do deset fotografija po autoru. Uz fotografije je obavezno poslati i izjavu o autorstvu, odnosno rečenicu u kojoj garantujete da šaljete vaše autorsko delo. Izjavu pošaljite zajedno s fotografijama ili upišite u File Info (kartica IPTC » Copyright Notice).
- **Format:**
Minimum 2.000 pix po dužoj strani, JPEG, RGB, 300 dpi.
- **Slanje fotografija:**
www.refoto.rs/slanje-fotografija
- **Završna izložba:**
Galerija Artget, Kulturni centar Beograda, januar 2016.
- **Trajanje konkursa:**
Od februara do decembra 2015. godine.
- **Rok za slanje fotografija:**
Do 10. u mesecu (mart, maj, jul, septembar, novembar)

OSNIVAČ
Slobodan Vukadinović

IZDAVAČ
Studio One
Beograd, Pčinjska 15a
TEL. 011/34-49-641
FAKS. 011/78-60-234

DIREKTOR
Marija Vukadinović
marija.vukadinovic@studioone.rs

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Milan Živković
milan.zivkovic@refoto.rs

IZVRŠNI UREDNIK
Ivana Tomanović
ivana.tomanovic@refoto.rs

UREDNIK TEHNIKE
Boris Bjelica
boris.bjelica@refoto.rs

SARADNICI

Vladimir Červenka, Miroslav Nikoljačić, Milica Mrvić, Imre Szabó, Ljubica Lazić, Zoran Imširagić, Jelena Matić, Fadil Sarki, Uglješa Dapčević, Željko Mandić, Marija Milovanović-Maksimović, Predrag Vučković, Sandra Vitaljić (Hrvatska), Damir Tiljak (Hrvatska), Vojin Mitrović (Pariz).

TEHNIČKA REDAKCIJA I DIZAJN

Sanja Cvejanović
Emilija Jelić

LEKTOR
Staša Milić

PRE-PRESS STUDIO ONE
Rukopisi i prilogi se ne vraćaju

STAMPA
Štamparija "Politika AD", Beograd

CENA pojedinačnog broja
350 dinara

ŽIRO-RAČUN 160-328850-16
E-POŠTA info@refoto.rs

VEB-PORTAL www.refoto.rs

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd
77

FOTO: časopis za kulturu fotografije /
glavni i odgovorni urednik Milan Živković –
1996. br. 1- - Beograd (Pčinjska 15a);
Studio One, 1996- (Beograd: Politika AD), -
30 cm

Dvomesечно. – Varijantni naslov od 2001.
Refoto
ISSN 1450-6394 = Foto (Beograd)
COBISS.SR-ID 117858055

© SVA PRAVA ZADRŽANA Nijedan deo ove publikacije ne sme biti reprodukovana ili objavljen u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje, unošenje u bilo koje baze podataka ili sisteme za pretraživanje, bez prethodne pismene saglasnosti izdavača.

12

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

50

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ

56

© GEZA FARKAS

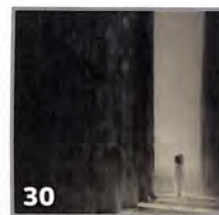
40

© MILAN ŽIVKOVIĆ

REFOTO | ČASOPIS ZA KULTURU FOTOGRAFIJE

FEBRUAR 2015 | Br 115

sadržaj

30

© EDWARD STEICHEN

82

34

© MIROSLAV JEREMIĆ

60

© DAMIR TILJAK

stalne rubrike

U FOKUSU

04 Najbolje fotografije čitalaca

SVET U FOKUSU

08 Unicef Photo of the year

FOTOGRAFI

12 Aleksandar Antonijević

24 Aleksandra i Lazar Leković

POPULARNA ISTORIJA FOTOGRAFIJE

30 Fotografija i ples

TURISTIČKI VODIČ ZA FOTOGRAFE

34 Maljen – Miroslav Jeremić

PRAKSA NA DELU

40 Kako da fotografišete pokret

NA TERENU S PROFESIONALCEM

50 Dragoljub Zamurović – pogled odozgo

DEŠAVANJA

56 Finale konkursa Priroda Srbije 2014

KOLEKCIONARSKI UGAO

82 VOIGTLÄNDER SUPERB

AKTUELNOSTI

84 Najave, knjige

FOTO-KLINIKA

88 Komentarisane vaše fotografije

24

© LAZAR LEKOVIC

24

© ALEKSANDRA LEKOVIC

PRATITE REFOTO I NA FACEBOOK STRANI <http://on.fb.me/Refoto>

tehnika

AKTUELNA FOTO-OPREMA

CANON POWERSHOT G7X

66 Stigao je novi talas kompaktnih digitalnih fotoaparata

GoPRO HERO4

70 Osnovni alat za snimanje sportskih događaja, biljnog i životinjskog sveta

66

70

NIKON 1 NIKKOR VR 70-300 mm

72 Supertelefoto objektiv u CX formatu

SIGMA 18-300 mm

74 Ekstremniji superzum

EPSON

76 C. L. O.

77 ITS (Ink Tank System)

OBJEKTIVI

78 Novi život starih objektivna

72

48

foto-škola

TEHNIKE FOTOGRAFISANJA,
DIGITALNA OBRADA

ADOBE CAMERA RAW

46 Maske

LIGHTROOM

48 Photoshop za fotografe

NOĆNA FOTOGRAFIJA

60 Damir Tiljak

Oni pišu za vas...

Boris BJELICA

UREDNIK TEHNIKE

Novi modeli fotoaparata ili novi modeli objektivna. I jednih i drugih ima u dovoljnoj količini!

Jelena MATIĆ

ISTORIČAR UMETNOSTI

U skladu sa temom broja Jelena nam je spremila mali istorijski vodič kroz ovu oblast fotografije

Zoran IMŠIRAGIĆ

ADOBE AC INSTRUKTOR

Za sve one koji još uvek razmišljaju koji editor da koriste počinju priče o Lightroom-u

Ivana TOMANOVIĆ

IZVRŠNI UREDNIK

Konačno je uspešla da, pored ostalog, radi nešto što zaista voli. Pogledajte rubriku "Praksa na delu"

Miroslav NIKOLJAČIĆ

KOLEKCIONAR

Iako je fasciniran fotoaparatom Rollei ovog puta prikaz je posvećen "čedu" iz najbližeg komšiluka

Damir TILJAK

FOTOGRAF

Digitalna tehnologija širom je otvorila vrata ogromnog područja: noćne fotografije

Reč urednika

Foto: M. Živković

SAŽIMANJE VREMENA

Obično nam se tokom decembra i januara vreme primetno i ozbiljno "skupi" jer tada završavamo školu fotografije, žiriramo konkurs i postavljamo izložbu najboljih radova. I uz sve to radimo na novom broju. Malo strepnije uvek postoji da li ćemo uspeti da sve uradimo prema standardima koje smo sami postavili. Sadržaj časopisa jednim delom zavisi i od dešavanja na fotografskoj sceni a u protekla dva meseca bilo ih je više no dovoljno. Nakon upoznavanja s radom Aleksandra Antonijevića, profesionalnog igrača koji je dobitnik je ovogodišnje nagrade Beogradskog festivala igre koja se dodeljuje domaćim umetnicima za uspešnu karijeru u umetničkoj igri ostvarenu u inostranstvu, nametnula se tema ovog broja. Iako se priča odnosi na igru uputstva i ideje koje možete videti primenljive su u svim oblastima fotografije.

Ako pogledate gornju fotografiju zapitaćete se šta radim. Pre mesec dana dobio sam priliku da isprobam ni manje ni više već 50 starih objektivna. S obzirom da ih i sam koristim, najvećim delom iz sentimentalnih razloga, i da je u časopisu već bilo nekoliko tekstova na tu temu rešio sam da iskoristim priliku i isprobam ono što mogu da pruže. A to što radim jeste blokiranje prstena za fokusiranje krep trakom kako se slučajno ne bi pomerio tokom snimanja i promene vrednosti blende. Znam da će neko pomisliti kako je, u vreme digitalnih pogodnosti, ovo mazohistički odnos ali ako volite da se igrate isprobajte šta daje stara vrhunska oprema koja se danas prodaje u bescejenje. Često su to rezultati kakve bi, sa mnogo muke i truda, eventualno dobili digitalnom obradom.

A na temu digitalne obrade imate dve priče koje će na sličan način kao i upotreba starih objektivna, polarizovati čitaoca. Razlog je nova serija tekstova o sve popularnijem editoru digitalnih slika po imenu Lightroom i druga priča namenjena tvrdokornim Photoshop zavisnicima o novim mogućnostima koje vreme potrebno za kvalitetnu obradu doslovno svode na minute. A sve ovo mali je deo onoga što vas čeka na stranicama novog 115. broja.

M. Žubobust

Milan Živković
milan.zivkovic@refoto.rs

U fokusu

najbolje fotografije čitalaca ovog meseca

► DANIEL PAVLINOVIĆ, Dubrovnik, "Lovac oluja"

„Prošlo ljeto je u Dubrovniku bilo vrlo nestabilno i kišovito, s čestim olujama, što je kao stvoreno vrijeme za mene kao lovca na oluje. Ovo je samo mali dio spektakla koje nam je nebo ljeti donijelo. Bilo je svega: od kiša, grada i grmljavine do pijavica pa i pravih tornada na moru. Fotografija je snimljena tijekom noćnog nevremena 15. 6. 2014.“

.....
Rođen 1982. u Dubrovniku, gdje ga vreme fascinira od malih nogu. Još od osnovne škole proučava meteorologiju i bavi se meteorofotografijom. To je posebno došlo do izražaja 2003. godine kada je postao deo tek nastalog Crometeo tima. Danas ne propušta ni jedan ciklon koji pohodi dubrovačkim područjem, a često ide u „lov“ i po ostalim krajevima u Dalmaciji. Na Facebooku je deo ekipe „Storm Chasers Dubrovnik“.

U OVOM BROJU
PRIJATELJ RUBRIKE
NAGRAĐUJE NAJBOLJU
FOTOGRAFIJU
KNJIGOM "FOTOGRAFIJA"

Donas

◀ **AIDA REDŽEPAGIĆ**
Sarajevo, "Parkour 2"

„Na fotografiji se nalazi najpoznatiji bosanskohercegovački slobodni trkač – Benjamin Baković. On svaki dan testira granice do kojih njegovo tijelo može ići, odnosno pomjera i ruši sve granice, kako fizičke tako i mentalne. Kaže da strah postoji ali samo kao nova prepreka koju valja savladati.“

Aida Redžepagić, 28 godina, iz Sarajeva. Fotografijom se bavi tek dve godine. Uglavnom se bavi portretnom fotografijom ali i dokumentarna fotografija je jedan od žanrova koji je privlači.

▶ **GORAN IVETIĆ**
Bečmen, "Beg"

„Fotografija je nastala 2011. godine u Maroku. Koristio sam fotoaparat Canon 550D s objektivom 24-105 mm f/4. Putovanje biciklom i fotografija su moja dva hobija. Ovo je jedan od pokušaja da prenesem atmosferu s puta.“

◀ **MILAN MILORADOVIĆ**
Jagodina, "Bliski susreti II vrste"

„Vašar je uvek efektna inspiracija za fotografiju, naročito kad padne mrak. U ovom slučaju sam imao cilj da u obradi fotografiju prenesem na nivo nadrealnog, jer to i je ste suština vašara.“

Fotografijom se bavi desetak godina. Uglavnom su tu pejzaži mada ima i astrofotografije i ulične fotografije. Zapravo, svaki čovek fotografiše ono što najviše voli, a kod njega je to poređano tim redosledom.

▶ **KIRIL SHTRKOV**
Skopje, Makedonija

„Fotografija je nastala ovog leta na godišnjem odmoru. Mesto je Struga, gradić na Ohridskom jezeru. Iz samog jezera ističe reka Drim pa kupači koriste svežinu reke da se ohlade.“

Rođen u Skoplju, Makedonija 1958. godine. Po zanimanju je stomatolog. Fotografijom se bavi poslednjih pet-šest godina. Omiljena mu je ulična, iliti „Life“ fotografija.

▶ **SRĐAN VASILJEVIĆ**
Ostružnica, "Bokeh"

„Sve fotografije snimljene su u mom dvorištu u Ostružnici. Od opreme sam koristio stari dobri Nikon D200 (po meni odličan fotoaparat), Nikkor AF-S 70-300 mm VR, takođe sam koristio i prastare Ruske M42 objektivne: 58mm f/2, 85mm f/1,5, 135 mm f/3,5. Nenadmašna "stakla" po pitanju bokeha.“

Rođen 1976. godine u Beogradu. Živi u Ostružnici, a fotografijom se bavi iz hobija. Najviše voli da fotografiše motive iz prirode. Nekada zaluta i po koji portret.

◀ **IVAN MILOJEVIĆ**
Dubai, UAE, "Goropad"

„Fotografije su nastale u okolini Dubai zaliva. To je autentičan deo starog Dubaija meni najdraža lokacija, uvek inspirativna – egzotika Bliskog Istoka u punom smislu. Ova poseta je bukvalno bila prva s mojim tek kupljenim fotoaparatom.“

Rođen 1973. godine u Užicu. Veterinar po profesiji. Živeo i radio u Beogradu. Poslednje dve godine u Dubaiju. Nakon davnog zapuštenog likovnog talenta, otkrio ljubav prema fotografiji. Privlače ga pejzažna, makro i life fotografija, kao i likovna apstrakcija. Imao je par objavljenih fotografija u rubrici Mobilna fotografija u časopisu ReFoto. Tek nedavno sebi je priuštio prvi fotoaparat – Nikon D7000 i njegovoj sreći nema kraja. Željno iščekuje svaki novi broj Refoto časopisa. ovako daleko od matice. „Thirst for knowledge“ – što bi rekli Anglo-saksonci!

TREĆA NAGRADA © BRENT STIRTON,
South Africa/Getty Images, „Izlazak iz mraka“, 2014
/UNICEF Germany Photo of the Year Award 2014

UNICEF PHOTO OF THE YEAR 2014

Od očajja do nade

OVE EMOCIJE SADRŽANE SU U FOTOGRAFIJAMA KONKURSA „UNICEF FOTOGRAFIJA GODINE“ (UNICEF PHOTO OF THE YEAR).

ON UVEK IZAZIVA POMEŠANA OSEĆANJA: NA JEDNOJ STRANI JE ODUŠEVLENOST ODLIČNIM FOTOGRAFIJAMA, A NA DRUGOJ TUGA I RAZOČARANJE ZBOG USLOVA U KOJIMA ŽIVE MILIONI DECE ŠIROM SVETA

Tekst Ivana Tomanović

POHVALA © AITOR LARA, Španija,
za Save the Children, „Dvorište sunčane zemlje“, 2014
/UNICEF Germany Photo of the Year Award 2014

PRVA NAGRADA © INSA HAGEMANN/STEFAN FINGER,
Nemačka, život, „Želiš ljubav?“, 2014 UNICEF/ Germany Photo of the Year Award 2014

Upravo je zbog toga rad mnogobrojnih fotografa veoma važan, jer najvažnije je znati, ukazati i ne zaboraviti. „Unicef fotografija godine zahteva od nas da se zaustavimo i posmatramo jer nam svaka fotografija u ovom konkursu pokazuje da je pred nama još dug put dok dečja prava stvarno ne zažive u praksi“, rekao je Peter-Matthias Gaede, član žirija.

Ovaj međunarodni konkurs po petnaesti put organizuje Unicef Nemačka u saradnji s nemačkim izdanjem časopisa *GEO*. Međunarodni eksperti koji čine žiri konkursa izabrali su, među 968 fotografija koje je poslalo 78 fotografa – tri najbolje serije, a pohvalili šest. Brojne tragične priče ponekad dobiju i srećan epilog, često na neočekivan način, iako neizvesna sudbina dece, naročito u siromašnim i zaostalim sredinama, i dalje ostaje dominantna tema većine fotografskih priča na ovom konkursu.

DECA BEZ OČEVA

Autori pobjedničke serije su Insa Hagemann i Stefan Finger iz Nemačke. Oni su se bavili posledicama seks turizma na Filipinima, tj. brojnou decom rođenom bez očeva, tamne ili svetle kože, različite boje kose i očiju, koja tako drugačija žive život zauvek obeležene dece prostitutki bez obzira na to šta njihove majke danas rade. Procenjuje se da je preko 100.000

DRUGA NAGRADA
© CHRISTIAN WERNER,
Nemačka, život, „Sudbina naroda Yazidis“, 2014
/UNICEF Germany Photo of the Year Award 2014

dece do osamnaest godina primorano da radi u industriji seksa. Mnoge žene i devojke nemaju drugog izbora nego da prodaju svoje telo brojnim turistima koji dolaze na Filipine samo zbog jeftinog seksa. Organizacija PREDa obezbeđuje sklonište žrtvama seksualnog nasilja i turizma, organizuje kampanje i obučava socijalne radnike i policajce kako bi zaštitili žene i decu.

POHVALA © ÅSA SJÖSTRÖM, Švedska/
Moment Agency, „Rođeni na granici“, 2014
/UNICEF Germany Photo of the Year Award 2014

POHVALA © AN-SOFIE KESTELEYN,
Belgija, „Moja prva puška“, 2014
/UNICEF Germany Photo of the Year Award 2014

RASELJAVANJE JEZIDI NARODA U IRAKU

Kristijan Verner (Christian Werner), takode iz Nemačke, osvojio je drugu nagradu za seriju o Jezidi izbeglicama koje su pobile od varvarskih napada organizacije „Islamska država“.

Našli su utočište u šatorima, na ulici i u betonskim ostacima nedovršenih ili srušenih zgrada. Hladnoća, skučen prostor, glad i nedostatak čiste vode deo su njihovog svakodnevnog života. Preko dva miliona ih je izbeglo iz Iraka, od toga preko pola miliona dece. Unicef je obezbedio vodonepropusne šatore u kojima

se održavaju škole, kerozin za grejanje, toplu odeću i vakcine za decu protiv boginja i dečje paralize, kako bi se sprečila epidemija.

PUT KA SVETLU U INDIJI

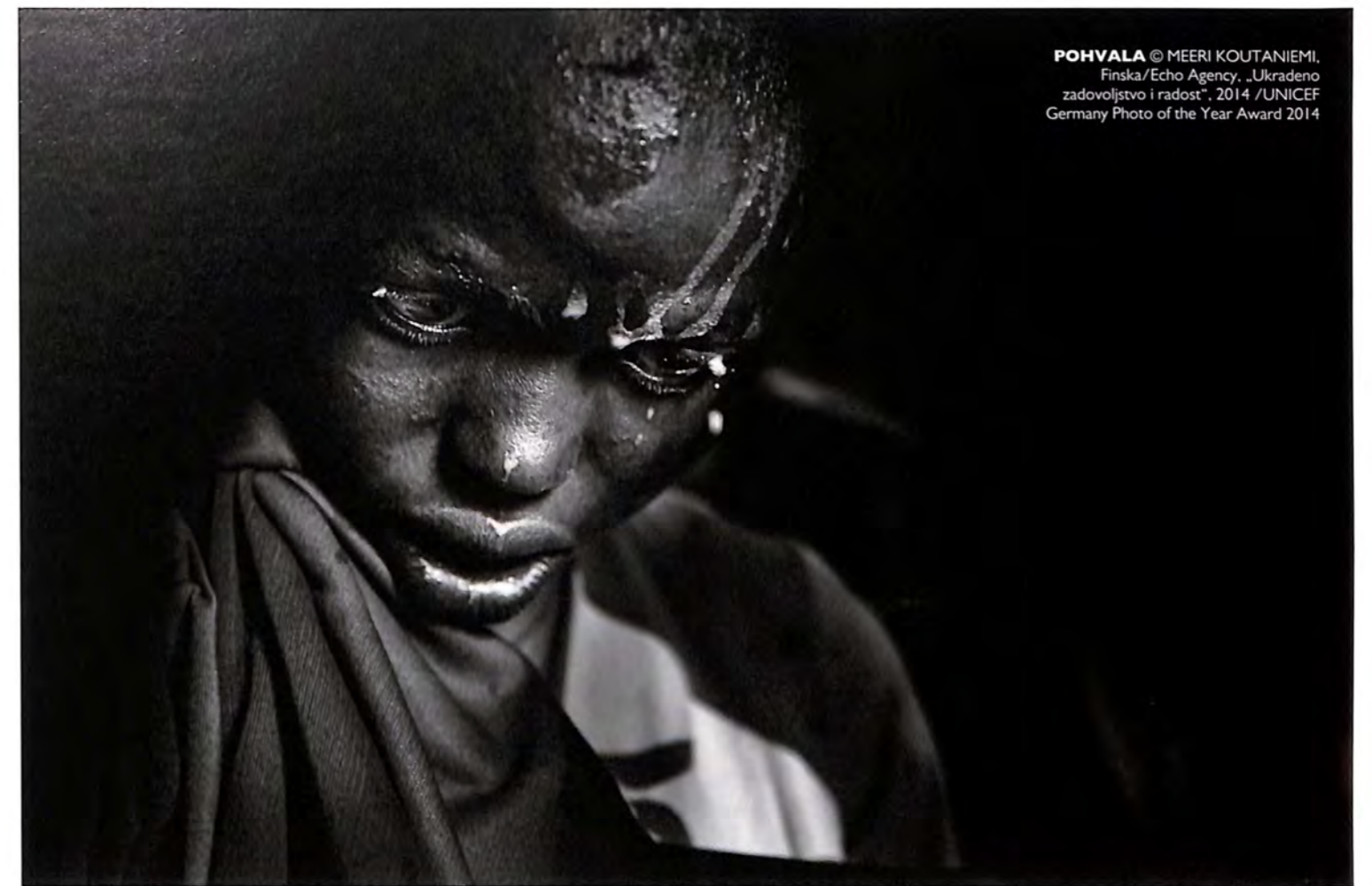
Autor trećenagrađene serije je Brent Stirton (Getty Images) iz Južnoafričke Republike. On je pratio srećnu sudbinu dve devojčice u Indiji: petogodišnje Anite i dvanaestogodišnje Sonje, koje su otkrile magiju svetla kada su nakon rutinske operacije od petnaest minuta prvi put u životu ugledale svet oko sebe. Rođene slepe, s urođenom kataraktom, spa-

daju među dvadeset miliona obolelih od ove bolesti širom sveta, od kojih je dvanaest miliona samo u Indiji. Operacija koja košta trista dolara i traje samo petnaest minuta za mnoge Indijce je nedostižna jer tri puta prevazilazi godišnji prihod seljaka u Indiji.

Ranjiva sudbina dece okosnica je i svih ostalih priča. Od priče o deci i njihovom odnosu prema oružju do američkih tinejdžerki koje pokušavaju da ostvare snove svojih roditelja i donesu im bogatstvo. Nепrestano preplitanje tragedije i nade u bolju budućnost ono što je čini život i nas i dece širom sveta. ■

POHVALA
© ILANA
PANICH-
LINSMAN, SAD/
Keystone Agency,
„Moj san o slavi“,
2014 /UNICEF
Germany Photo
of the Year
Award 2014

POHVALA © MEERI KOUTANIEMI,
Finska/Echo Agency, „Ukradeno
zadovoljstvo i radost“, 2014 /UNICEF
Germany Photo of the Year Award 2014

SVE NAGRAĐENE FOTOGRAFIJE KAO I KOMPLETNE PRIČE O SVAKOJ REPORTAŽI
MOŽETE PROČITATI NA ZVANIČNOM SAJTU WWW.UNICEF.DE/PHOTO

POHVALA © ABDOLLAH HEIDARI, Iran, „Vraćanje lica deci!“, 2014 /UNICEF Germany Photo of the Year Award 2014

ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

SVEST

o kontroli tela i slike

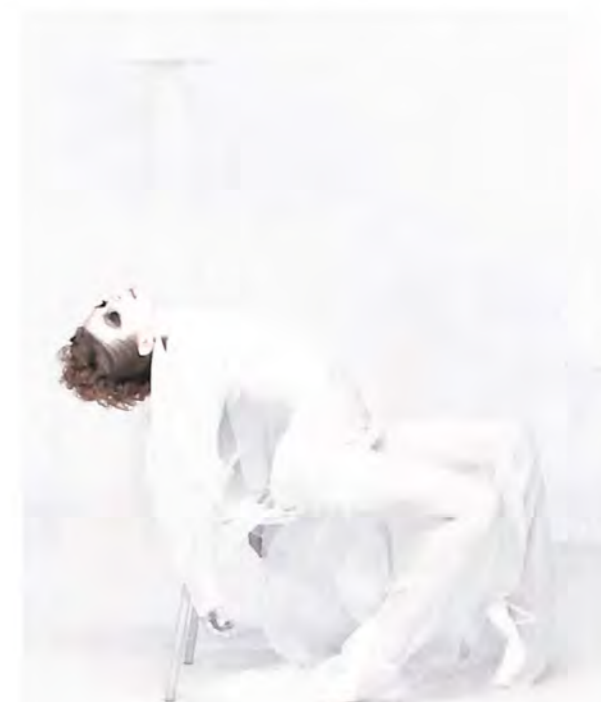
BEOGRADSKI FESTIVAL IGRE, KOJI SE OVE GODINE ODRŽAVA PO DVANAESTI PUT, NUDI FANTASTIČAN PROGRAM ZA SVE LJUBITELJE MODERNE IGRE. UJEDNO JE I PRAZNIK ZA OČI JER JE SVAKI NASTUP NEKE OD SVETSKIH PLESNIH TRUPA IZUZETAN VIZUELNI DOŽIVLJAJ. ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ, DUGOGODIŠNJI PRVAK KANADSKOG NACIONALNOG BALETA, U SVOJIM FOTOGRAFIJAMA DONOSI SPOJ POKRETA I SLIKE, STVARAJUĆI VISOKOESTETIZOVANE FOTOGRAFIJE KOJE PLENE SVOJOM JEDNOSTAVNOŠĆU I RAFINIRANOŠĆU

Intervju Ivana Tomanović

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

Pozorišna scena funkcioniše kao svojevrsan okvir kadra u kom se igrom svetla, kostima, pozicije igrača i pozadine smenjuju slike jednako snažne kao i sama igra. Energija i priča koju igrači prenose svojim telima sadržana je i u tim „slikama“, koje se u mraku sale pretvaraju u neku vrstu nemog filma koji duboko potresa sva naša čula.

U ovom broju donosimo vam intervju s Aleksandrom Antonijevićem – prvakom Kanadskog nacionalnog baleta i dobitnikom nagrade „Vip poziva“, koju Beogradski festival igre dodeljuje domaćim umetnicima za uspešnu karijeru u umetničkoj igri ostvarenu u inostranstvu. Proslavljeni igrač nastupao je širom sveta u renomiranim baletskim trupama, a svoj talenat je preneo na još jednu umetnost – fotografiju. Umetnička igra, kako savremena tako i klasična, zahteva izuzetnu kontrolu tela u pokretu i svest o vizuelnom doživljaju gledaoca. Aleksandar je tu svoju svest veoma uspešno preneo na fotografije, pristupajući im jednako kao i igri – profesionalno, s istančanim osećajem za estetiku i emociju.

• **Refoto: Biti istovremeno igrač i fotograf nudi dva pogleda – ispred i iza fotoaparata. Kako se dogodilo da ste ih vi spojili?**

Aleksandar Antonijević: Kada je trebalo da napunim četrdeset godina, što je za klasičnog igrača poodmakla dob, razmišljao sam kako da nastavim da budem kreativan i da se i dalje izražavam kao umetnik. Kao igrač sam uvek bio okružen fotografijom, pa sam pomislio da bih mogao da se probam u toj umetnosti. Danas shvatam da sam bio predodređen za to jer moj mozak pamti slike, a ne pokrete. Iskustvo koje, mi igrači, stičemo tokom učenja baleta nosimo celog života, a ono se u velikoj meri tiče prostorne orijentacije i svesti da muskulatura ljudskog tela može da izrazi skoro sve. Pored toga imao sam sreće da sam bio okružen divnim prijateljima koji su se udružili i kupili mi odličan fotoaparat, i tako je počelo moje putovanje u vizuelni svet. ▶

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

SVE MOJE FOTOGRAFIJE SU U BOJI ALI IZRAZITO MONOCHROMATSKE. POZADINA, KAO TAKVA, NE POSTOJI, JER VERUJEM DA TELO IMA BESKRAJNE MOGUĆNOSTI IZRAŽAVANJA. ONO ŠTO ME OPČINJAVA JESTE SVETLO I MOGUĆNOST DA UZ POMOĆ SVETLA KREIRAM OBLIKE I FIGURE

• **R.** Umetnička igra nudi ne samo emotivno već i vizuelno iskustvo. Igra svetla, oblika, linija i boje često stvara snažne i dramatične vizuelne impresije, koje su jednako važne kao i sama igra. Kada ste postali svesni važnosti vizuelnog u baletu?

A.A. To se u baletu uči praktično od prvog dana. Još dok smo deca stalno nam govore kako nešto izgleda u očima gledaoca. Tokom igre mi fanatično tražimo najbolji ugao u prostoru, što fotografija takođe čini: odakle dolazi svetlo, kako utiče na sveukupni doživljaj slike, da li dodaje ili oduzima onome što želimo da izrazimo.

• **R.** Sve vaše fotografije teže savršenstvu. Kako i gde ste naučili fotografski zanat?

A.A. S obzirom na to da sam veoma kasno krenuo da fotografišem i da sam veliki perfekcionista, znao sam da ono čime želim da se predstavim publici u Torontu i šire mora biti urađeno na najvišem nivou. Veoma sam posvećen umetnosti i postarao sam se da budem ozbiljno shvaćen i kao vizuelni umetnik. Znam da su moji kolekcionari od početka bili zapanjeni nivoom i kvalitetom mojih radova. Dva puta sam učestvovao na festivalu „Contact Photography“ u Torontu – najvećem festivalu posvećenom fotografiji, zajedno s Martinom Parom i Sebastijaom Salgadam. Kada se osvrnem na proteklih pet godina svog fotografskog istraživanja, znam da sam od početka imao definisan vizuelni jezik i tehniku koju sam učio gledajući rad velikih majstora, na raznim kursovima i tražeći pomoć od ljudi čiji rad cenim.

• **R.** Zašto kad fotografišete uvek birate neutralno okruženje oslobođeno svakog detalja, teksture...?

A.A. Sve moje fotografije su u boji ali izrazito monohromatske. Pozadina, kao takva, ne postoji jer verujem da telo ima beskrajne mogućnosti izražavanja. Ono što me opčinjava jeste svetlo i mogućnost da uz pomoć svetla kreiram oblike i figure. Moji modeli su ljudi koji me intrigiraju na određeni način i tokom fotografisanja pokušavam da pronađem njihovu stranu koje dotad nisam bio svestan. Predstavlja mi veliko zadovoljstvo da „rasvetlim“ deo njih kojeg ni sami nisu bili svesni.

• **R.** Vi ste igrač i usmereni ste na estetiku tela, savršen pokret i izraz. Da li to isto pokušavate da izrazite u fotografiji?

A.A. Apsolutno! Moje umeće iskazivanja kroz ljudsku formu daje mi sigurnost da mogu to da izrazim u ovom neverovatnom dvodimenzionalnom mediju. Moja strast je svakako akt, iako u poslednje vreme pokušavam da usavršim portret. Fotografisanje lica velik je izazov zbog njegovih brojnih strana i same strukture, pre svega kostiju lica.

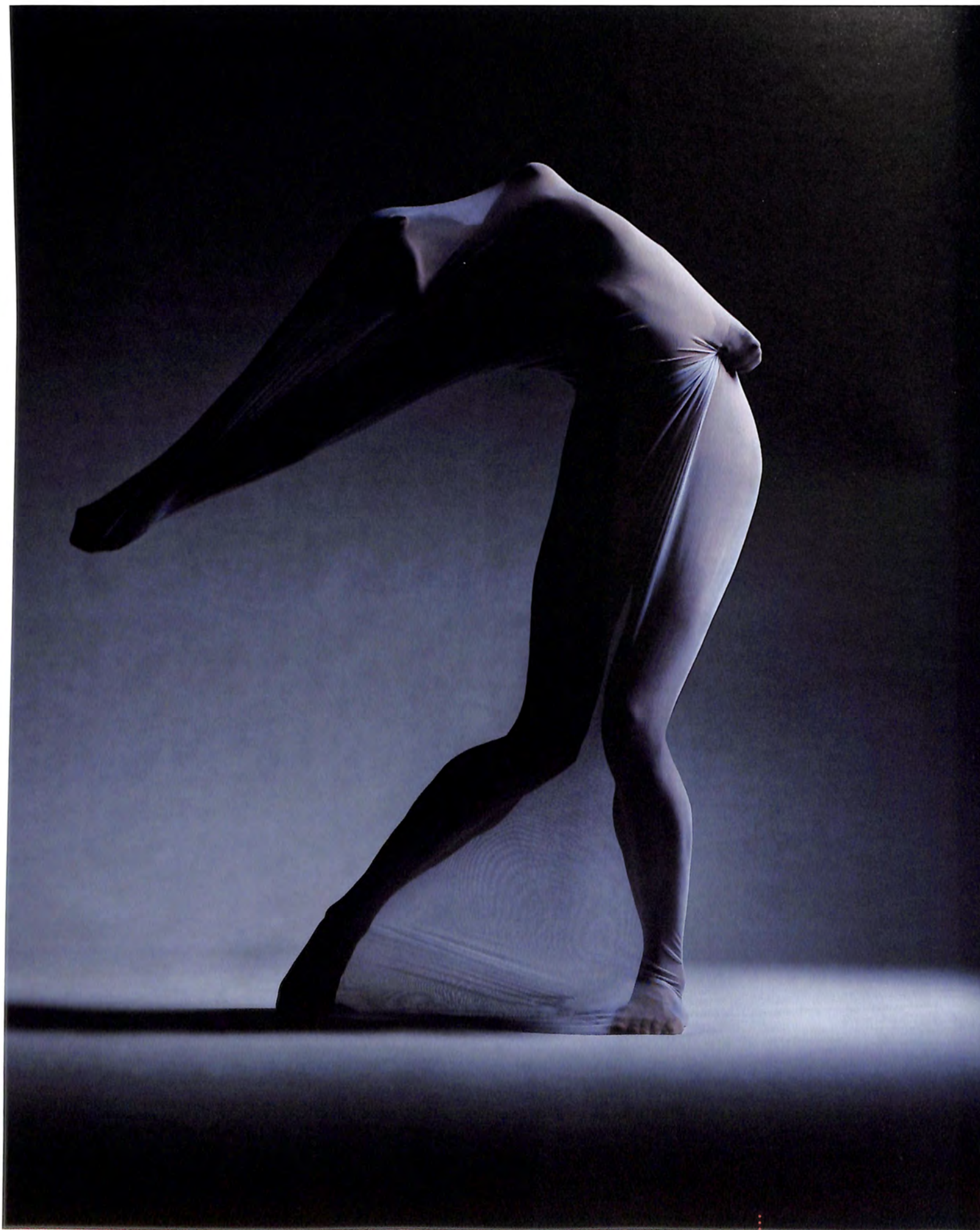
• **R.** Gde pronalazite inspiraciju za vaše fotografije? U svetlu, određenim igračima, muzici...

A.A. Nakon sedam samostalnih izložbi jasno mi je da rad na nekom projektu zahteva vreme. Potrebno mi je da u potpunosti razumem odakle dolazi inspiracija i kako ću je vizualizovati.

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

Ponekad je to samo reč koja me obuzme i od nje sve kreće. Takođe, tu je i troje-četvoro ljudi na koje gledam kao na svoje muze. Postoji prirodna dinamika između nas i oni razumeju sve moje zamisli koje lako transponuju kroz fotografije. Postprodukcija je takođe veoma važna jer daje završni pečat mojoj vizualnoj ekspresiji, što mnogo utiče na to kako će moj rad biti doživljen.

• R. Šta vam je teže, da igrate ili da fotografišete?

A.A. Biti živi izvođač je po mom mišljenju najteža stvar koju neko može da radi. Suštinski, vaše telo je objekat koji će koreograf iskoristiti da izrazi svoju viziju i stil, objekat koji će umetnički direktor iskoristiti da predstavi svoju baletsku truppu. Ocenjuju vas dok stvarate (igrate), govore vam kako da izgledate, gde da stanete, kako da glumite ulogu. Teško je sebe videti kao ljudsko biće i učesnika u stvaranju nekog dela.

Svoju fotografsku karijeru vidim kao mnogo ličniju. Ponekad prođe i dve godine dok se fotografije ne pojave na zidu neke galerije, i u tom protoku vremena ja donosim sve odluke. Nema drugih glasova da mi kažu je li to dobro ili nije. Ne želim da kažem da je fotografija laka, ali ona je za mene način da potpuno izrazim svoje umeće i intelekt.

• R. Ko su vaši modeli? Kolege, ili igrači koje ste izabrali za određeno snimanje?

A.A. Većina modela s kojima radim su moje kolege i prijatelji. Potrebno mi je da osetim vezu sa svojim modelom, a mora postojati i nešto što me kod njih intrigira. Čini se da danas mnogi fotografi snimaju igrače zato što su shvatili koliko su prilagodljivi. Samosvesnost i samokontrola njihove su glavne odlike.

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

• **R. Da li imate neki uzor u fotografiji?**

A.A. Postoji mnogo neverovatnih umetnika koji su uticali na moj rad i bilo bi teško sve ih navesti. Neki od njih su majstori holandskog slikarstva, posebno Vermer (Johannes Vermeer). Takođe, čuveni američki fotograf Robert Mapplethorpe (Robert Mapplethorpe) i skulptor Ogist Roden (August Rodin). Tu je i Greg Gorman, majstor crno-bele fotografije, koji je s vremenom postao i moj mentor. Holandski fotograf Ervin Olaf (Erwin Olaf) oduševljava me sposobnošću da spoji umetnički i komercijalni rad, kao i svojom kontrolom svetla.

• **R. Da li radite sami ili imate svoju ekipu?**

A.A. Većina mojih snimanja deo je velike produkcije sa složenim osvetljenjem. Imam asistenta, ponekad i dva, čisto da budem siguran da jednom kad krenemo da snimamo ništa neće promeniti i zaustaviti naš ritam. Potrebno je mnogo vremena i kadrova da bi se došlo do magičnog trenutka kada su svetlo, kompozicija i emocija u harmoniji.

• **R. Sve vaše fotografije odlikuje odlična postprodukcija. Da li sami obrađujete fotografije, ili to radi neko drugi po vašim instrukcijama?**

A.A. Trebalo mi je dosta vremena dok nisam naučio da radim u programima kao što su *Lightroom* i *Photoshop*. Danas radim s ljudima kojima verujem da će mi reći ako postprodukcijom ne doprinosim poruci koju fotografija nosi već samo manipulišem datim elementima. Postprodukcija čini velik i važan deo mog vizuelnog izražavanja i primenjujem je na svim svojim radovima.

• **R. Da li danas smatrate sebe fotografom?**

A.A. Otkad sam napustio baletsku scenu potpuno sam se posvetio fotografiji. Imao sam sreće da su moje rane radove izlagale uvažene galerije, koje su time pomogle mojoj afirmaciji. Veoma je važno da ono što stvaramo dalje živi u očima publike.

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

POTREBNO MI JE DA U POTPUNOSTI RAZUMEM ODAKLE DOLAZI INSPIRACIJA I KAKO ĆU JE VIZUALIZOVATI. PONEKAD JE TO SAMO REČ KOJA ME OBUZME I OD NJE KREĆE SVE

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

© ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

ALEKSANDAR ANTONIJEVIĆ

Rođen je 1969. godine u Požarevcu. Školovao se u Baletskoj školi u Novom Sadu, a Kanadskom nacionalnom baletu pridružio se 1991. godine. I danas živi i radi u Kanadi. Kao prvak svoje baletske kuće gostovao je i radio s renomiranim baletskim trupama kao što su: Engleski nacionalni balet, Inoue balet Japana, Santjago balet, Čile i PACT (Balet Južne Afrike). Nakon dvadesetpetogodišnje karijere prvaka baleta, jednako uspešno posvetio se fotografiji. Imao je sedam samostalnih izložbi, neke od njih su održane u *National Arts Centre*, Otava, 2012; *Four Seasons Centre for the Performing Arts*, Toronto, 2012... Za izložbu „inFORMants“, koja je bila deo festivala „Scotiabank Contact Photography 2013“ dobio je velika priznanja.

www.aleksandarantonijevic.com

Intervju i portfolio omogućila nam je AJA JUNG, osnivač i direktor Beogradskog festivala igre

© NIKOLA LUČIĆ, Subotica, „Homage to Lee Miller“

Finale konkursa

AUTOPORTRET

IZA NAS SU BROJNI KONKURSI KOJE SMO ORGANIZOVALI TOKOM SKORO ČETRINAEST GODINA IZDAVANJA ČASOPISA REFOTO. SVOJIM FOTOGRAFIJAMA ODGOVARALI STE NA PREKO TRIDESET TEMA, PODELILI SMO BROJNE VREDNE NAGRADE I POSTAVILI OKO HILJADU FOTO GRAFIJA NA ZIDOVIMA RAZNIH GALERIJA. OVOGODIŠNJI KONKURS NA TEMU „AUTOPORTRET“ S PRAVOM MOŽE DA NOSI STATUS JEDNOG OD NAJUSPEŠNIJIH, I TO PRE SVEGA PO KVALITETU POSLATIH FOTOGRAFIJA

Tekst Ivana Tomanović

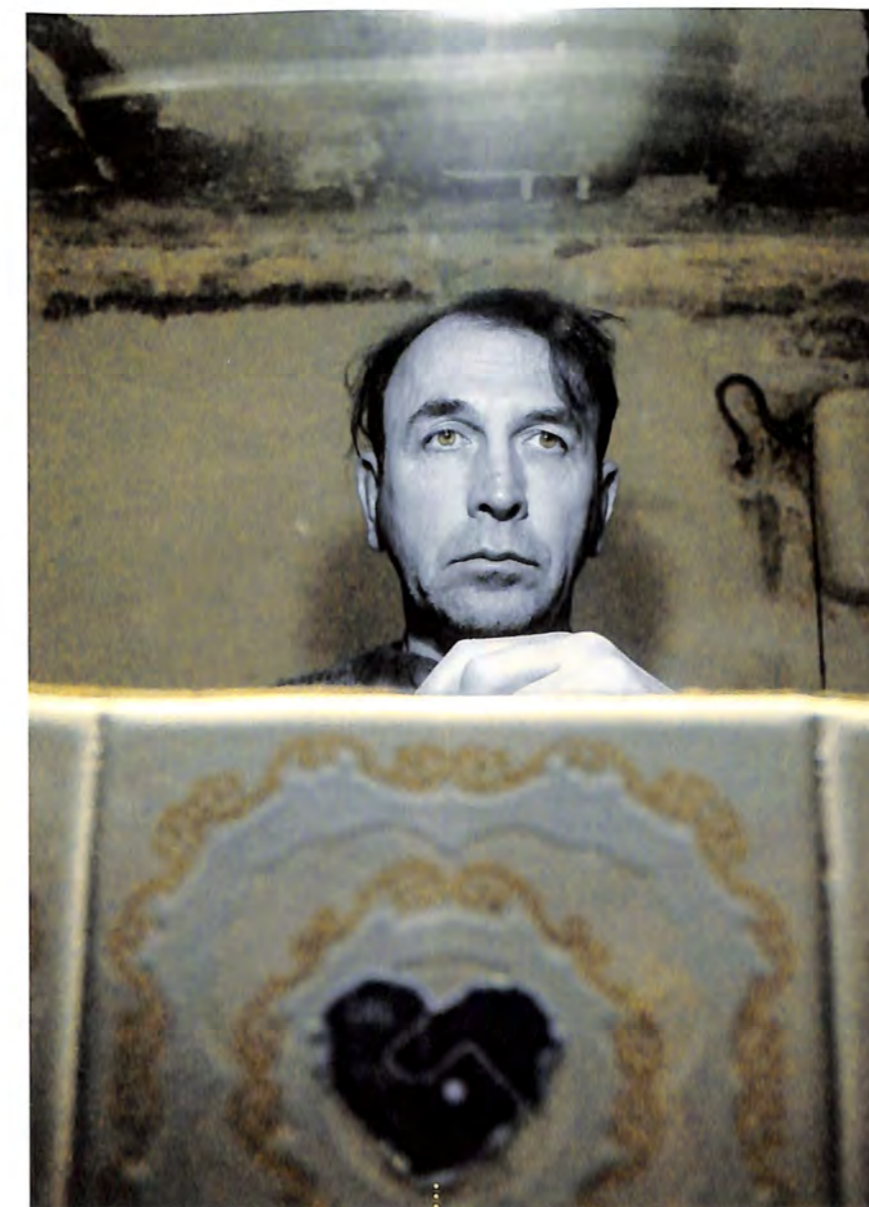
1. NAGRADA:
NIKOLA LUČIĆ, Subotica,
„Homage to Lee Miller“,
NIKON 1J 1+10-30 mm

2. NAGRADA:
ŽARKO KULJANIN,
Sarajevo, BiH,
„Bez naziva“,
UTOQ TABLET 701Q

3. NAGRADA:
MILA PANIĆ,
Banja Luka, BiH, „Iza“,
LOWEPRO FOTO-TORBA

© MILA PANIĆ, Banja Luka, BiH, „Iza“

© ŽARKO KULJANIN, Sarajevo, BiH, „Bez naziva“

Konkurs časopisa *ReFoto* specifičan je po tome što traje skoro godinu dana, tačnije deset meseci. Ovako dug period daje dovoljno vremena za preispitivanje, napredovanje, poređenje... koje na kraju daje odlične rezultate. U svakom broju redakcija časopisa pravi izbor od dvadesetak najboljih fotografija koje i ostalim učesnicima konkursa daju određene smernice.

Ovoga puta želeli smo da vas ohrabrimo da se smelo i otvoreno prepustite temi, koja je zahtevala da se bavite sopstvenim ja. Jasno vam je da toliko popularan selfie (selfie) nije dolazio u obzir, jer postoji suštinska razlika između selfija i autoportreta. Prvi se bavi isključivo likom i predstavlja trenutno stanje stvari koje je prolazno, baš kao i milioni selfija postavljenih na društvenim mrežama. Autoportret je studijska slika o bitnom aspektu naše ličnosti, karaktera, svesti i samosvesti, emocija... Autoportret ne može da prikaže sveukupnost jednog bića, ali može da nagovesti, nama gledaocima, o kakvoj se ličnosti radi: kakva su njena interesovanja, pogled na svet, karakter...

Ne mora se uvek imati ozbiljan pristup autoportretu. Igra sa sopstvenim likom veoma je zanimljiva, a veliko je bogatstvo umeti se šaliti na sopstveni račun. Takođe, postavljanje sopstvenog lika u kontekst istorije umetnosti, društvenih događaja ili pak svakodnevnih aktivnosti nosi sobom veoma zanimljive konotacije.

Izlišno je reći da ste sve ovo veoma dobro primenili na svojim fotografijama, o čemu svedoči izuzetno zanimljiva izložba najboljih fotografija konkursa u galeriji Artget (Kulturni centar Beograd) u drugoj polovini januara. Ovaj, možda najbolji konkurs dosad pokazao je visoku svest svih poklonika fotografije o njenoj ulozi u predstavljanju sveta oko nas, ali i onog našeg unutrašnjeg.

© MARIJA VUGDELIĆ, Podgorica, Crna Gora, „Grounded”

© AZEMINA HALILAGIĆ, Novi Pazar, „Autoportret”

© BORISLAV FILIPOVIĆ, Kraljevo, „Reflection”

© MARIJA TUBIĆ BOŽIĆ, Zrenjanin, „Autoscopy”

POHVALE
 IVAN DURGUTOVSKI, Makedonija;
 MILAN RADOSAVLJEVIĆ, Beograd;
 VEDRANA MIJIĆ, Sarajevo;
 AZEMINA HALILAGIĆ, Novi Pazar;
 BORISLAV FILIPOVIĆ, Kraljevo;
 ANTONIA VODANOVIĆ, Podgora, Hrvatska;
 JELENA MICIĆ, Beograd;
 MARIJA TUBIĆ BOŽIĆ, Zrenjanin;
 MARIJA VUGDELIĆ, Podgorica, Crna Gora.

© IVAN DURGUTOVSKI, Makedonija, „Today I Will be Happy”

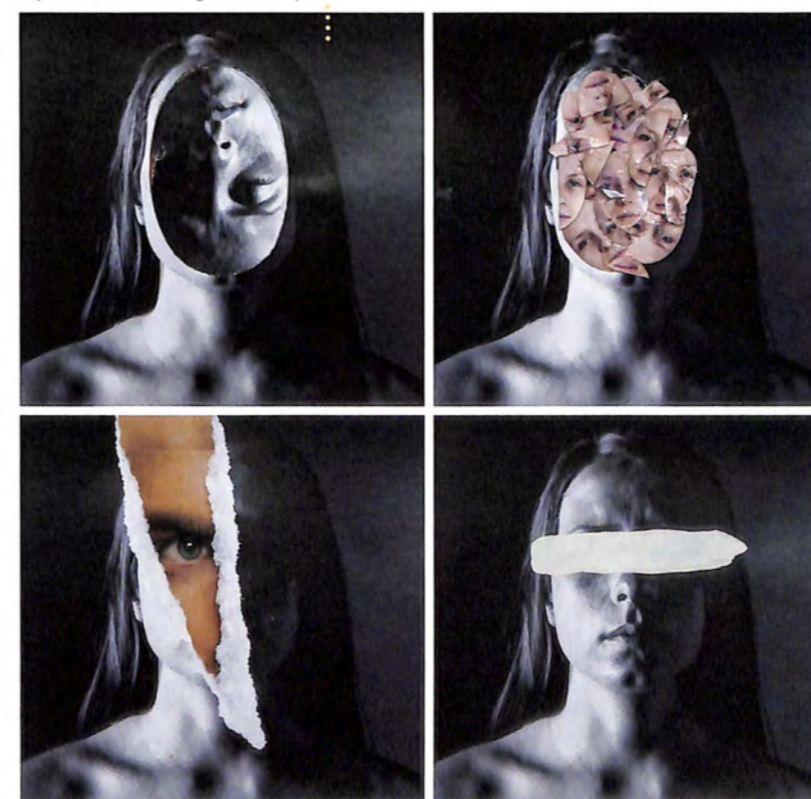

© ANTONIA VODANOVIĆ, Podgora, Hrvatska, „Dentist”

© VEDRANA MIJIĆ, Sarajevo, „Vanished”

© JELENA MICIĆ, Beograd, „Identity”

© MILAN RADOSAVLJEVIĆ, Beograd, „Društvo”

Aleksandra i Lazar Leković

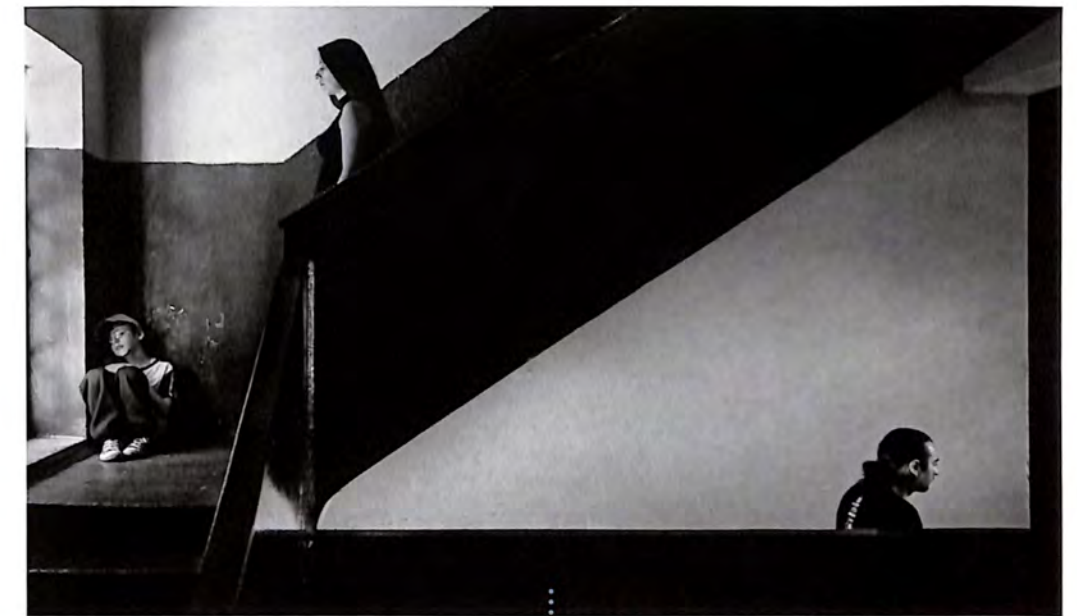
ZAJEDNO U LJUBAVI i fotografiji

U SVETU JE SVE RAŠIRENIJI TREND DA UMETNICI DELUJU KAO PAR – NE PRAVEĆI JASNU GRANICU IZMEĐU TOGA ŠTA JE URADIO JEDAN, A ŠTA DRUGI. ALEKSANDRA I LAZAR LEKOVIĆ SU BRAČNI PAR, A PORED UZAJAMNE LJUBAVI DELE I LJUBAV PREMA FOTOGRAFIJI. IAKO ZASEBNO PREDSTAVLJAJU SVOJ FOTOGRAFSKI RAD, ZAJEDNO UČESTVUJU NA RAZLIČITIM PROJEKTIMA, KOJI ĆE IH JEDNOG DANA MOŽDA DOVESTI I DO JEDINSTVENOG FOTOGRAFSKOG IZRAZA

Tekst Ivana Tomanović

© LAZAR LEKOVIĆ,
„Čekaj me”, iz serije
Other side tales, 2013

SVOJ HARMONIČNI
JIN I JANG ODNOS
ALEKSANDRA I
LAZAR POTVRĐUJU
I U PRISTUPU
FOTOGRAFIJI:
LAZAR JOJ
PRISTUPA VIŠE
TEHNIČKI,
ISTRAŽIVAČKI,
A ALEKSANDRA
SE OSLANJA NA
SVOJU INTUICIJU

© LAZAR LEKOVIĆ, „Porodica”, iz serije Other side tales, 2013

© LAZAR LEKOVIĆ, „Maska”, iz serije Other side tales, 2013

Mnogi kažu da ljubav i posao ne treba mešati. Aleksandra i Lazar se toga i pridržavaju jer fotografija i nije njihov posao već njihova ljubav, nepregledno mesto istraživanja, odušak... Oboje su inače po struci pravnici, a na pitanje „ko je prvi počeo?”, Aleksandra spremno odgovara: „Lazar! On je odavno počeo da istražuje fotografske tehnologije, od kamere opskure do digitalne fotografije. Ja sam dete digitalne ere, i zahvaljujući njoj je meni fotografija postala bliska i dostupna.”

Svoj harmonični jin i jang odnos Aleksandra i Lazar potvrđuju i u pristupu fotografiji: Lazar joj pristupa više tehnički, istraživački, težeći da svaki proces dobro prouči, razume i savlada. Aleksandra se oslanja na svoju žensku intuiciju, dok se tehnika nekako sama nametne, a ima i od koga da uči.

Lazar Leković

Njegov fotografski put počeo je 2007. godine. Neka osnovna znanja dobio je od oca, koji se amaterski bavio fotografijom, a Lazar se bavio slikanjem, koje je napustio jer nije bilo uslova za to. Fotografija je došla kao svojevrsna „kompenzacija”. Ipak, digitalna fotografija nije nudila mnogo rada rukama, Lazaru toliko važnog, pa je krenuo u laboratorijsko istraživanje. Praktično, od digitalne tehnologije, kojom je započeo svoje bavljenje fotografijom, išao je unazad do analognih fotoaparata, fotografskog filma, pa sve do kamere opskure. Sam je istraživao i učio preko interneta, iz knjiga, časopisa, od drugih... Iako se u velikoj meri posvetio fotografiji, nikada nije poželeo da mu fotografija bude posao. Želeo je da ona ostane „čista” ljubav.

© LAZAR LEKOVIĆ, „Surounded”, iz serije Retro, 2014

© LAZAR LEKOVIĆ, „Rocks”, iz serije Retro, 2014

Lazar Leković

Roden je 1968. godine u Beogradu, gde je završio Pravni fakultet. Fotografijom se aktivno bavi od 2007. godine. Član je Foto-saveza Srbije, u kojem ima zvanje „Kandidat majstor fotografije FSS”. Dosad je izlagao na preko sedamdeset izložbi u zemlji i inostranstvu, i dobio više od dvadeset nagrada i priznanja za fotografije na domaćim i inostranim izložbama. Imao je i jednu samostalnu izložbu pod nazivom „Retro” u Beogradu, u galeriji Eurocentar 2014, i samostalnu projekciju fotografija u FK Beograd. Dobitnik je brojnih nagrada na domaćim i međunarodnim konkursima, a fotografije su mu objavljivane u raznim publikacijama.

© LAZAR LEKOVIĆ, „Gate”, iz serije Retro, 2014

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, iz serije „Ja nisam ja”, 2014

Istražujući tehnike, istraživao je i razne teme, ali nikada nije podizao fotoaparat ako u prizoru nije bilo ljudi. Ali poslednjih godinu dana okrenuo se konceptu, likovnosti, skoro apstrakciji, tražeći u tome sopstveni rukopis i lični pečat. Najčešće radi crno-bele fotografije, praktično uvek kad radi analogno, jer jedino tada može da kontroliše čitav postupak.

Njegovu fascinacija kamerom opskurom probudile su stare pinhol fotografije snimljene boks kamerom. Odmah je i sâm naručio jednu, i dok je čekao da se izradi probao je da fotografiše u običnim limenkama od piva. Kako boks kameru na kraju nikada nije ni dobio,

nastavio je svoje eksperimente s limenkama, a kasnije je sâm napravio boks kameru. Kao materijal uvek koristi fotografski papir, jer mu se dopada tekstura papira, naročito starih papira s tehničkim nedostacima na koje se ne može sasvim uticati.

Naučenu tehniku danas koristi za kreiranje koncepta i fotografskih projekata od kojih mnogi tek čekaju realizaciju, zahtevaju dosta vremena i punu posvećenost koju je, pored svakodnevnih obaveza, teško pronaći.

Aleksandra Leković

Sebe je oduvek smatrala verbalnim tipom i mislila je da će se baviti pisanjem, ali ispostavilo se da je vizuelna umetnost mnogo više privlačila i da se u njoj izuzetno dobro snalazi. Uz Lazara je stalno bila „izložena” fotografiji, ali je ona nije zanimala. Međutim, česta porodična druženja s fotografima i stalna prisutnost fotografije u njihovoj kući pobudila je na kraju znatilju. Zaintrigirana šta toliko privlači sve te fotografe, odlučila je da i sama proba da fotografiše. Prve fotografije snimila je na stručnom putovanju gde je fotografisala portrete meštana. Ubrzo je i ona, poput svog muža i njegovih prijatelja fotografa, postala opčinjena fotografijom, i ta opčinjenost je ni danas ne napušta.

Imajući od koga da nauči osnove fotografije, nikada nije imala fazu istraživanja sveta oko sebe kroz sve što bi ugledala – odmah je krenula da fotografiše ljude. Naravno, kao i svi, prošla je fazu izrazite likovnosti i želje da se fotografija svakome dopadne. Danas mnogo više sledi svoj unutrašnji glas i trudi se da, pre svega, zadovolji sebe kao autora. I nikada nije sasvim zadovoljna postignutim, i trudi se da stalno napreduje.

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, Momir iz serije „Inner”, 2014

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, Gordana iz serije „Inner“, 2014

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, iz serije „Inner“, 2014

Tema koja je najviše okupira jeste čovek, kako u svakodnevnom životu tako i u isceniranim situacijama u kojima se bavi određenim psihološkim stanjima. S jednakom lakoćom fotografiše prijatelje i nepoznate ljude jer lako uspostavlja kontakt zbog svog mladolikog izgleda i otvorenosti kojima brzo zadobija poverenje. U seriji fotografija pod nazivom „Inner space“ fotografisala je u isceniranim situacijama svoje prijatelje prepuštene ličnom doživljaju i svetu. Razumevanje tuđeg sveta

traži razvijenu senzibilnost, koju Aleksandra dobro koristi kad fotografiše nepoznate ljude na ulici. Veoma je zanimaju socijalne teme i nedavno je započela rad na projektu o prihvatilištu za beskućnike. Kako sama kaže, uvek je najviše dirne dokumentarna fotografija, pa se njoj najviše i posvećuje. O fotografiji uči preko raznih internet portala, redovno prati nekoliko fotografa iz čijeg rada uči o fotografiji.

Mimo sfere dokumentarne fotografije, jedan od projekata na kom je radila zajedno s Lazarom nosi naziv „Ja nisam ja“. Tu se prvi put oprobala u sferi autoportreta, za koji kaže da je veliki izazov ali i tema kojoj će se svakako vraćati, u pokušaju da prikaže sebe u odnosu s okolinom i ljudima u svom životu.

Rad na projektima, konkursima i izložbama veoma joj je važan jer pokreće na rad, otvara nove izazove i tera autora da se oprobava u nekim sferama u kojima inače ne bi. Za rad je bitno i druženje s njihovim prijateljima-fotografima, kada najčešće i nastaju ideje za određene projekte. Svi oni čine neformalnu grupu koja počiva pre svega na prijateljstvu, ali i srodnim interesovanjima.

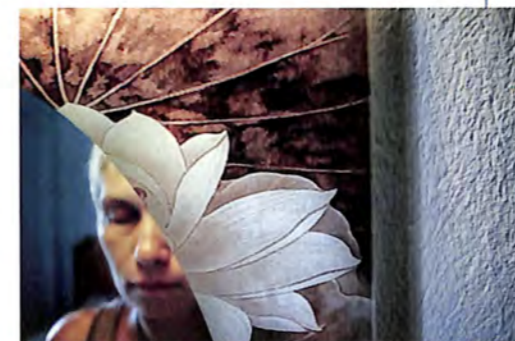
Iako nema ljubomore između Lazara i Aleksandre, neki „poredak“ se zna jer je Lazarovo iskustvo i tehničko znanje mnogo veće, dok se Aleksandra svojim idejama prepušta intuitivno i postepeno izučava tehniku rada. O fotografiji često diskutuju, pa iako nemaju uvek isto mišljenje, iznose ga iskreno, što je temelj za

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, iz serije „Between the lines“, 2014

Aleksandra Leković

Rođena je 1971. godine. Takođe je završila Pravni fakultet u Beogradu. Član je Foto-saveza Srbije, a fotografijom se aktivno bavi od 2009. godine. Dosad je izlagala na preko dvadeset izložbi u zemlji i inostranstvu, i dobitnica je više od deset nagrada i priznanja za fotografije na domaćim i inostranim izložbama. Imala je i dve samostalne izložbe: u okviru manifestacije „Ivanovo u fokusu“ (Ivanovo, 2014); „Between the lines“ u galeriji „Bartselona“ (Beograd, 2015).

poverenje i zajednički rad. Ponekad zajedno idu na fotografisanja, naročito na putovanjima, ali se integritet i interesovanja onog drugog uvek poštuju.

Fotografija kao hobi veoma je važan deo njihovog života. Ona traži mnogo odricanja i uzima vreme koje bi inače posvetili deci, porodici, prijateljima. Oboje znaju da fotografija zahteva veliku posvećenost, i ovaj par, koji sadašnji stadijum svog bavljenja fotografijom shvataju kao veoma ozbiljan, uživaju u svakom trenutku s fotografijom i za fotografiju. ■

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, iz serije „Between the lines“, 2014

© ALEKSANDRA LEKOVIĆ, iz serije „Between the lines“, 2014

© EADWEARD MUYBRIDGE, „Žena pleše“, 1887.

Fotografija i IGRA

SLIČNO FOTOGRAFIJI I POZORIŠNOJ, KABARETSKOJ ILI MUZIČKOJ SCENI, FOTOGRAFIJA I IGRA U ISTORIJAMA FOTOGRAFIJE GOTOVO DA NISU NI OBRAĐIVANI. A KAO I SVE DRUGO, PLESNA FOTOGRAFIJA IMA SVOJE AUTORE, MODELE I VEOMA ZNAČAJNE OPUSE

Piše Jelena Matić

Temu umetničke igre u fotografiji dotakli smo se u tekstu „Fotografija i scena“ (Refoto br. 113), kada smo pisali o Ilse Bing (Ilse Bing) i snimcima kankan igrčića u Mulu Ružu (Moulin Rouge), ili o Andre Kertesu (André Kertész) i njegovim fotografijama balerina. Poznato je da je otkriće fotografije, pa kroz čitav XIX vek, u sferi umetnosti podelilo slikare na one koji fotografiju nisu priznavali, smatrajući je samo alatom, preko onih koji su negodovali ali su potajno koristili fotografije pejzaža, aktova i portreta kao predloške za slike, do onih koji su bili potpuno fascinirani njom kao sredstvom izražavanja. Čuveni impresionista Edgar Dega (Edgar Degas) pripadao je ovoj poslednjoj grupi umetnika. To pokazuje njegova povećana kolekcija fotografija prijatelja, porodice i autoportreta, a pre svega fotografije balerina u pripremanju i u samoj igri nastale uglavnom tokom poslednje decenije XIX i početkom XX veka. Ipak, najraniji primer igre u fotografiji

zabeležio je niko drugi do Edvard Majbridž (Eadweard Muybridge) – „Žena pleše“ (Woman Dancing, 1887). Pored ove, Majbridž je uradio još nekoliko fotografskih studija pokreta koje prikazuju nage i obučene žene, ili muškarca i ženu kako plešu. Pomenutom Majbridžovom fotografijom se i sam Dega poslužio kao početnom tačkom.

MODERNA IGRA I FOTOGRAFIJA

Edgar Dega je umro 1917. godine, u vreme kada su pored baleta, pozorišta i drugih scenskih nastupa, film i moderna igra postali važan segment kulture, umetnosti i društva. Započeta kao eksperiment u Evropi i Americi, ova nova igra, koja je odražavala pojavu nove žene, ali i dozvoljavala apsolutnu slobodu izražavanja, u potpunosti se uklapala u duh vremena. Njegova rodonačelnica Isidora Dankan (Isadora Duncan)

© EDGAR DEGAS, „Balerina namešta kostim“, 1900.

bila je glavna zvezda njujorškog kulturnog i javnog života. Nemački fotograf Arnold Gente (Arnold Genthe) među prvima je shvatio ne samo značaj ove vrste umetničkog izražavanja već i dueta fotografije i igre. Takođe je bio svestan teškoća s kojima se fotograf na početku XX veka susreće prilikom pokušaja da uhvati tu energiju i dinamiku pokreta, zbog nedovoljno razvijene fotografske tehnologije. Na neki način, Gente se može smatrati pionikom jer je prvi fotograf koji se ozbiljno zainteresovao za prikazivanje igre na fotografiji. Godine 1916. objavio je knjigu pod nazivom „Knjiga plesa“ (Book of Dance), koja je doživela nekoliko reizdanja, a tekstualno i vizuelno je posvećena fotografiji moderne i klasične igre. U knjizi se nalaze fotografije Isidore Dankan i njenih učenica, poznatijih pod imenom *Isadorables*, zatim Lilijan Emerson (Lillian Emerson), Mod Alen (Maud Allan), Ane Pavlove (Anna Pavlova), Loi Fuler (Loie Fuller), španskih igrčića i drugih.

© ARNOLD GENTHE, „Igračice plesne grupe Marion Morgan“, 1915-16.

NA NEKI NAČIN, GENTE SE MOŽE SMATRATI PIONIROM JER JE PRVI FOTOGRAF KOJI SE OZBILJNO ZAINTERESOVAO ZA PRIKAZIVANJE IGRE U FOTOGRAFIJI. GODINE 1916. OBJAVIO JE KNJIGU POD NAZIVOM KNJIGA PLESA (BOOK OF DANCE)

Snimajući u enterijeru i u eksterijeru, igrčiće mahom odevene u antičke kostime ili potpuno nage, Gente je pokušao da pruži određen uvid u različite pokrete i poze. Ipak, energiju i dinamiku nije uspeo da uhvati. Zbog toga, ali i scenskih kostima, svi modeli deluju prilično naivno, ali i statično i hladno, poput antičkih skulptura.

U periodu između dva svetska rata čuvenu igrčiću fotografisao je i Edvard Štajhen (Edward Steichen). U to vreme Štajhen nije bio poznat samo kao jedan od glavnih članova američke foto-secesije (Photo-Secession) već i kao modni fotograf koji je eleganciju, prefinjenost i glamur stavljao u prvi plan. Uradio je nekoliko serija fotografija Isidore Dankan i njenih učenica, među njima su i one nastale na Akropolju početkom druge decenije, na kojima hramovi i okruženje služe kao kulise. Nakon smrti Isidore Dankan,

na njeno mesto došla je Marta Grejam (Martha Graham), i Štajhen je uradio seriju fotografija ove igrčićice s dramatičnim osvetljenjem u veoma modernom kostimu i pozama.

BARBARA MORGAN

Daleko poznatije fotografije Marte Grejam i njene trupe jesu one koje je uradila Barbara Morgan. Na početku karijere Barbara Morgan se uopšte nije bavila ovom vrstom fotografije. Tridesetih godina bila je jedan od prvih članova njujorške grupe Foto-liga (Photo League), poznate po dokumentarnim fotografijama ljudi i svakidašnjeg života Njujorka u vreme Velike depresije, a 1952. godine je zajedno s Doroteom Lang (Dorothea Lange), Majnom Vajtom (Minor White) i drugim fotografima pokrenula čuveni fotografski časopis *Aperture*. Tokom druge polovine tridesetih godina upo-

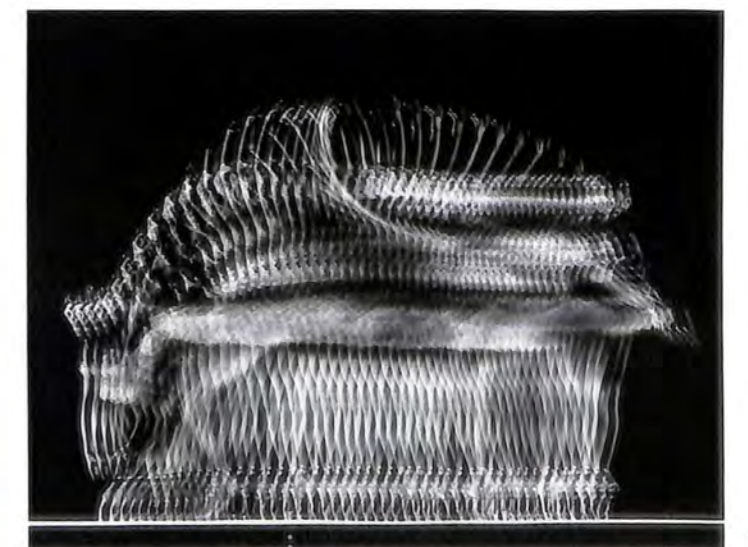
© EDWARD STEICHEN, „Martha Graham“, 1931.

znaje se s Martom Grejam i njenom trupom (Martha Graham Dance Company). Saradnja i prijateljstvo između ove dve umetnice trajala gotovo šest decenija, a vrhunac njihove rane faze saradnje predstavlja knjiga Barbare Morgan objavljena 1941. godine pod nazivom „Marta Grejam: Šesnaest igri na fotografijama“ (Martha Graham: Sixteen Dances in Photographs).

Ono po čemu se Morganova izdvajala je što je bila prva koja je intenzivno pratila predstave i performanse, potom pričala ne samo s igrčićima već i s koreografima, i tek onda ih je snimala u studiju. Rezultat toga je veoma prefinjena sinteza nekoliko ključnih elemenata pokreta, energije, ritma, dinamike, svetlosti i senke, a to je postalo temelj savremenog pristupa igri. Svaki od prikazanih igrčića na njenim fotografijama u stvari oživljava jedan mali trenutak, deo određenog performansa ili predstave. Odličan primer je svakako „Udarac“ iz predstave „Pismo svetu“ (The Kick, Letter to the World, 1940). Pored Marte Grejam, fotografisala je Doris Hamfri (Doris Humphrey), Erika Hokinsa (Erick Hawkins), Džejn Dudli (Jane Dudley), Valeri Betis (Valerie Bettis) i mnoge druge. U vreme

© BARBARA MORGAN, Martha Graham, „Udarac“, Pismo svetu, 1940.

© GJON MILI, „Balerina“, 1947.

© JEAN LOUP SIEFF, balet, Pariska opera, 1960.

© EIKO HOSOE, „Kamajtači“, 1969.

kada je Barbara Morgan započela saradnju s Martom Grejam, jedan drugi fotograf takođe će se zainteresovati za prikazivanje igre, kako s istraživačkog tako i s umetničkog aspekta. Bio je to Gjon Mili koji je zajedno s Haroldom Edgertonom (Harold Edgerton) bio među prvima koji su radili stroboskopsku fotografiju i tokom četrdesetih godina uradio serije apstraktnih, dinamičnih fotografija s balerinama i modernim igranicama koje pokazuju sve sekvence svojih pokreta.

IGRA POSLE 1950. GODINE

Nakon Drugog svetskog rata igra postaje nezaobilazni deo fotografije. Naravno, ima autora koji su uradili nekoliko fotografija čisto iz radoznalosti, ili zbog samih modela. Takav je slučaj s Manom Rejem (Man Ray), koji je pedesetih fotografisao suprugu i igraticu Džulijet ili „Igrače flamenka“ (Flamenco Dancers, 1957). Priključuje mu se i Sesil Biton (Cecil Beaton) fotografijama balerine Maje Plisecke (Maya Plisetskaya,

ZA RAZLIKU OD VEĆINE PLESNIH FOTOGRAFIJA KOJE SE SNIMAJU ILI U STUDIJU ILI NA POZORNICI KAMAJTAČI JE NASTAO U PRIRODNOM OKRUŽENJU, TAČNIJE U RURALNOM DELU SEVERNOG JAPANA

1964). Ipak, u one koji su se posvetili ili makar u jednom delu svog života i stvaralaštva stvorili cikluse vredne pažnje spadaju Eiko Hosoe (Eikoh Hosoe), Žanlup Sjef (Jean Loup Sieff), Lois Grinfeld (Lois Greenfield).

O jednom od vodećih japanskih fotografa Eiku Hosoeu pisali smo u tekstu „Fotografija i Daleki istok, Japan 1950–1970“ (Refoto br. 98). Krajem pedesetih godina u Japanu je nastao buto (butoh) – neka vrsta plesnog teatra koji predstavlja spoj igre, pantomime, glume, performansa. Jedan od njegovih tvoraca bio je koreograf Tatsumi Hidžikata (Tatsumi Hijikata), koji je tokom šezdesetih godina najviše saradivao upravo s Hosoeom i piscem Jukiom Mišimom (Yukio Mishima). Deset godina nakon nastan-

ka buto igre, Eiko Hosoe i Tatsumi Hidžikata rade seriju crno-belih fotografija „Kamajtači“ (Kamaitachi, 1969). Za razliku od većine fotografija igre, koje se snimaju ili u studiju ili na pozornici, „Kamajtači“ je nastao u prirodnom okruženju, tačnije u ruralnom delu severnog Japana. U maniru više režisera nego fotografa, Hosoe je spojio čoveka i buto igru s netaknutim seoskim pejzažem i lokalnim stanovništvom stvarajući seriju fotografija gotovo filmske naracije. (Refoto br. 98).

Za razliku od njega, Žanlup Sjef se zadržao na prikazivanju klasične igre. Iako se uglavnom vezuje za portretnu, modnu i akt fotografiju, dobar deo njegovog opusa zauzimaju upravo fotografije balerina tokom vežbi ili na sceni,

koje je fotografisao od pedesetih do devedesetih godina. Među najranije spada serija fotografija balerina snimljenih u Baletskoj školi u Veveju u Švajcarskoj, a zatim i baletskog ansambla Pariske opere. Po dolasku u Ameriku saradivao je s čuvenim igranjem Rudolfom Nurejevom (Rudolf Nurejev) i koreografom Kerolin Karlson (Carolyn Carlson). Bez obzira na to prikazuju li celu figuru ili deo, suština Sjefovih fotografija nije samo lepota već i energija i naboj tela. Po mišljenju mnogih, Lois Grinfeld, naslednica Barbare Morgan, svojim fotografijama i pristupom je možda najviše pomerila granice prezentacije igre u fotografiji. Jedna je od prvih koja je početkom XXI veka integrisala ovu fotografiju u baletske predstave kao deo scenografije. Bilo da snima pojedince ili veću grupu igrača, Grinfeldova ih oslobada težine. Njene fotografije, neke obrađene u Photoshopu kako bi se postigao što realniji utisak lebdjenja, prikazuju tela koja su u najrazličitijim transformacijama i međusobnim odnosom dovedena na samu granicu realnog i nadrealnog, mogućeg i nemogućeg.

Donekle slično Grinfeldovoj, na prelazu iz XX u XXI vek počeli su da rade i neki drugi fotografi poput Hauarda Šaca (Howard Schatz), Ronalda Komptona (Ronald Compton) ili Ditera Bluma (Dieter Blum). Pojedine kolor i crno-bele serije fotografija igrača iz studija Hauarda Šaca i ne-

© HOWARD SCHATZ

mačkog fotografa Ditera Bluma, koji je dugi niz godina fotografisao igrače Štutgartske baleta, mogu se posmatrati kao fotografije igre, ali i kao akt jer su igrači i igraciće mahom prikazani nagi. Paralelno s radom u studiju, Hauard Šac je fotografisao igračiće pod vodom. Rezultat toga

su dva impresivna ciklusa kolor fotografija i knjiga „Vodeni ples“ (Water Dance, 1996) i „H₂O“ (H₂O, 2007), koji smo predstavili pre nekoliko godina u jednom od brojeva časopisa Refoto.

Poznato je da su prvi filmovi bili nemi, a da su glumci glumili uglavnom služeći se pokretima ruku, tela, izrazima lica koji su delovali prenaplašeno, a danas smešno i naivno. S razvojem filma menjali su se i glumci i njihov pristup glumi. Nešto slično se događalo i s fotografijom i igrom. Tek s razvojem fotografske tehnike i tehnologije, ali i s pojavom novih slobodnijih škola i tendencija u umetničkoj igri, fotografija je mogla da saraduje s pokretom i energijom igre i raskine sa statičnim, naivnim prikazima zvezda igre. ■

- Literatura i izvori:**
- Mary Warner Marien. Photography – A Cultural History. Laurence King 2002.
  - Degas Style and Tehnique. <http://www.degas-painting.info/degasstyle.htm>
  - Arnold Genthe. The Book of Dance. <https://archive.org/details/bookofthedance00gent>
  - Dance Photographer Barbara Morgan. <http://www.artfuldancer.com/Lessons/topics/DanceProduction/BarbaraMorgan.htm>
  - Lois Greenfield Photography. www.loisgreenfield.com
  - Dieter Blum. www.dieter-blum.de
  - Howard Schatz. www.howardschatz.com

© LOIS GREENFIELD

© DIETER BLUM

UHVATI SVETLOST!

23. MART – 9. APRIL

23. mart, 20h | Srpsko narodno pozorište, Novi Sad

25. mart, 20h | Sava Centar

Sadlers Vels | London

mjljonga, Sidi Larbi Šerkauji

26. mart, 20h | Pozorište Atelje 212

Plesna kompanija Inbal Pinto | Tel Aviv

Ostriga, Inbal Pinto i Avshalom Polak

27. mart, 20h | Beogradsko dramsko pozorište

Kompanija 7273 | Ženeva

Tarab, Lorens Jodi, Nikolas Kantijon

26. mart, 20h | Narodno pozorište Sterija, Vršac

28. mart, 20h | Sava Centar

Balet Visbaden | Visbaden - Darmštadt

Pesme, Ričard Sigal

Levo Desno Levo Desno, Aleksander Ekman

29. mart, 20h | Pozorište na Terazijama

30. mart, 20h | Srpsko narodno pozorište, Novi Sad

Balet Trokadero od Monte Karla | Njujork

Labudovo jezero, Lev Ivanovič Ivanov

Kreni za barokom, Petar Anastos

Pakita, Marijus Petipa

31. mart, 20h | Beogradsko dramsko pozorište

Sol Piko | Barselona

Memoari jedne buve, Sol Piko

1. april, 21h | Pozorište na Terazijama

Zappala Danza | Katanija

Antitela, Roberto Zapala

2. i 3. april, 20h | Sava Centar (scena)

Kilijanove produkcije | Hag

Istočna senka, Jirži Kilijan

4. april, 20h | Beogradsko dramsko pozorište

zero visibility corp. | Oslo

Gost, Ina Kristel Johansen

4. april, 20h | Kulturni centar, Pančevo

5. april, 20h | Beogradsko dramsko pozorište

Kompanija Antona Lakija | Brisel

Pazi na raskorak, Anton Laki

6. april, 20h | Pozorište na Terazijama

Kompanija Kafig | Kretej

Boks, Boks, Murad Merzuki

7. i 8. april, 20h | Opera Madlenianum

Kompanija Hofeša Sehtera | London

Sunce, Hofeš Sehter

9. april, 20h | Sava Centar

Balet Bazel | Bazel

Vreme leti, Johan Inger

Udruženi rad, Aleksander Ekman

komunikacija u pokretu **vip**

Planina Maljen

PLANINA MALJEN PRIPADA PLANINSKOJ GREDI KOJA SE PROTEŽE OD RAJCA KOD LJIGA DO GUČEVA KOD BANJE KOVLJAČE. DUŽINA OVIH PLANINA JE OKO 117 KILOMETARA, I POSLE STARE PLANINE TO JE NAJDUŽI PLANINSKI VENAC U SRBIJI, DUŽI OD KOPAONIKA, ŠARE I PROKLETIJA

Tekst i fotografije Miroslav Jeremić

Divčibare su visoravan na planini Maljen prosečne visine 960–980 metara. Ovu visoravan okružuju i ujedno štite od vetrova vrhovi Golubac (1.050 m), Paljba (1.051 m), Crni vrh (1.096 m), Kraljev sto (1.108 m), Blagulja (1.038 m). Bitno je da napomenem da su ovi vrhovi dostupni i mogu se osvojiti pešačenjem. I leti i zimi oni predstavljaju izvanredne vidikovce s kojih se u kasnim jesenjim, zimskim, i ranim prolećnim danima vidi preko pedeset planina Srbije, Crne Gore i Bosne. Nabrojaju samo neke: Fruška Gora, Cer, Avala, Kosmaj, Bukulja, Rudnik, Homoljske planine, Kućajske planine, Beljanica, Rtanj, Jastrebac, Stolovi, Zeljin, Kopaonik, Cemerno, Gollja, Javor, Mucanj, Jadovnik, Zlatar, Zlatibor, Tara, kao i crnogorske planine Zljič, Hajla, Durmitor, Ljubišnja, Maglič, Bioc i bosanske planine Zelenogora, Treskavica, Romanija.

Po Jovanu Cvijiću, planina Maljen se svrstava u niz Podrinjsko-valjevskih planina. Ova planinska greda umanjuje dejstvo hladnih vetrova sa severa i toplih s juga, povećava količinu padavina i omogućuje pojavu brojnih tokova čiste planinske vode koji natapaju Podgorinu, Rađevinu, Jadar, Gornju Kolubaru i Šumadiju na severnoj strani, odnosno Azbukovicu i Užičku Crnu Goru na južnoj strani.

Maljen se nalazi 40 kilometara južno od Valjeva i pruža se pravcem zapad–istok u dužini od 25 km. Na Maljenu se nalazi izletišta i vazдушna banja Divčibare, koje će nam biti polazna tačka za obilazak planine.

Divčibare

Divčibare su udaljene 120 km od Beograda (preko Bogovade i Mionice), od Novog Sada 175 km (preko Šapca), a od Požege 40 km. Divčibarski vidici su posebna vrednost ovog izletišta i veoma su zanimljivi turistima,

MIROSLAV JEREMIĆ

posebno fotografima. Pogled na kosjeričko-požešku kotlinu i dolinu Zapadne Morave pod maglom, iz koje vire udaljeni vrhovi, odvlače i osvajaju svojom nestvarnošću, beskrajem i spokojem.

Severne strane su šumovite, veoma bogate vodom, izvorima i potocima, dok se južna strana, koju geografi zovu Mačkatska površ, blago spušta prema reci Kamenici, i odlikuju je veliki pašnjaci i livade ispresecane potocima i rečicama Tinjom i Grabom. Ovo je i vododelnica

kolubarskog i moravskog sliva. Obavezno treba posetiti ovaj deo Maljena. Do njega se dolazi putem od Kraljevog stola prema Rajcu, blagim nizbrdicama i usponima, potom grebenom ove vododelnice. Sve vreme, gde god da pogledate, otvaraju se veliki prostori izuzetne lepote. Najviša tačka na ovom putu, koji je planinarski markiran, a ima i jasno vidljiv put koji možete preći bez problema terenskim vozilom, jeste Veliki Maljen (960 m). Pešice vam od Kraljevog stola treba oko dva i po sata laganog hoda, ali kad krajem leta trava požuti i dobije zlatasti odsjaj od sunca, nećete se pokajati što ste baš ovuda prošli. Do Velikog Maljena možete doći i iz sela Tometino polje koje se nalazi na putu Divčibare–Požega.

Skakavci

Pored puta Divčibare–Mionica (5–6 km od centra Divčibara) nalazi se vodopad Skakalo visine 25 m, s još mnoštvom kaskadnih vodopada manje visine ispod njega. S puta se skreće stazom slabo vidljivom, ali dobro obeleženom planinarskim

U prvoj polovini 19. veka knez Miloš Obrenović je imao velika stada goveda koje je leti ovde napasao, pa posle prodao u Austro-Ugarsku. Kasnije je stada podelio najboljim domaćinima na Maljenu.

Kamalj

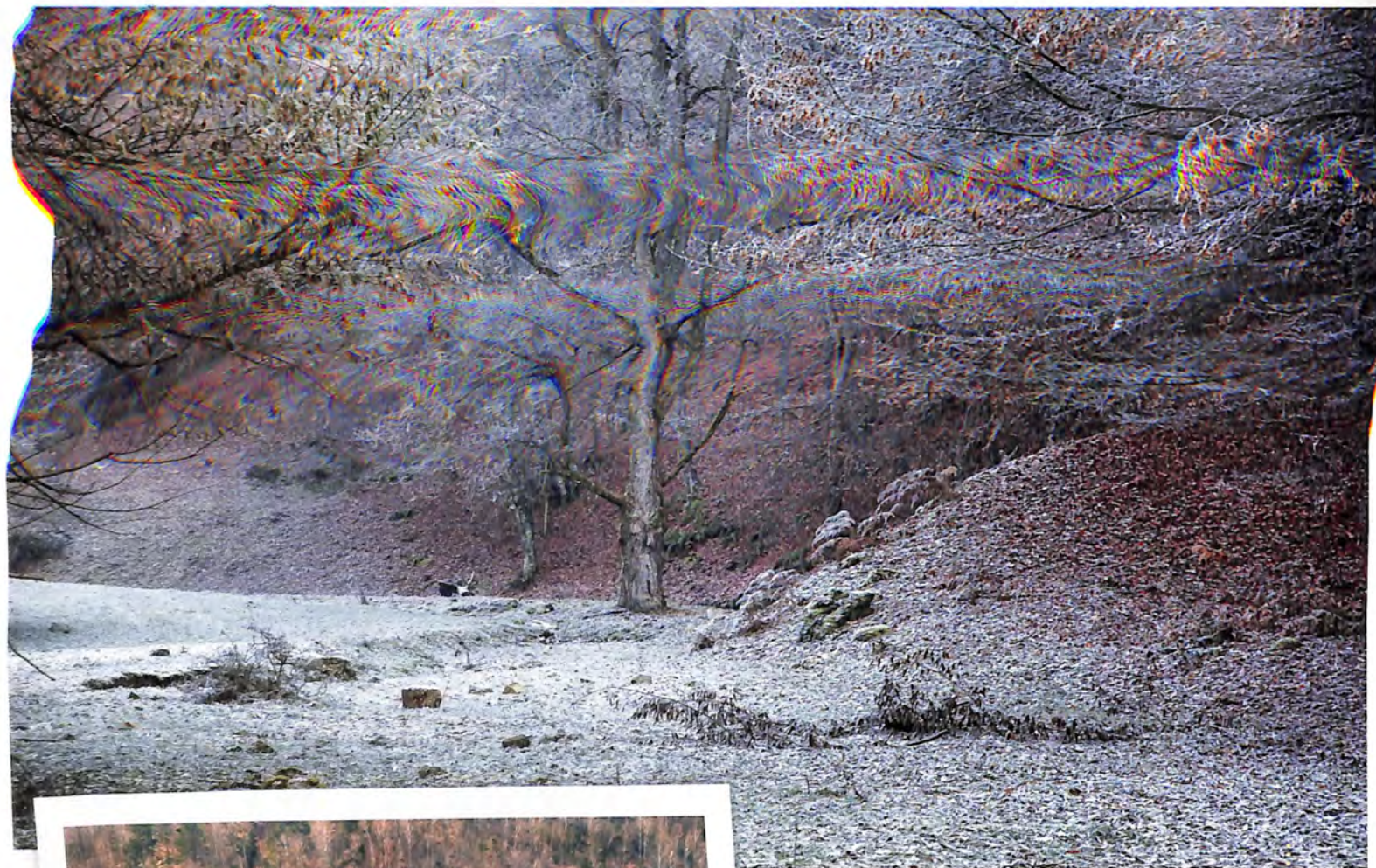

Kifca i kovilje

VODOPAD SKAKAVCI

Prvi sneg

OVDE SE SUČELJAVAJU KREČNJAK I SERPENTINIT, DVE RAZLIČITE GEOLOŠKE PODLOGE. OVAJ SPECIFIČAN SASTAV NUDI RAZNOVRNOST BILJNOG POKRIVAČA, A IZUZETNO ZANIMLJIV GEOLOŠKI IZGLED PREDSTAVLJA JEDINSTVENU GALERIJU SKULPTURA NA OTVORENOM.

Na Maljenu postoje četiri zaštićena parka prirode prve kategorije. Velika pleća, Čalački potok, Zabalac i Crna reka. Svaki nudi obilje fotografskih motiva, od makropodručja do širokih panorama. Svi su oni udaljeni oko sat vremena hoda od centra Divčibara i pristupačni su. Ako na Maljen dođete terenskim vozilima, pruža vam se prilika da lako obidete najudaljenije delove planine, da „skoknete“ do Rajca, Ravne gore, Takova, Koštunića, posetite Ovčarsko-kablarsku klisuru, vidite lepe i raznovrsne predele i napravite pregršt fotografija.

oznakama. Silazi se deset minuta kroz strmu bukovu šumu, i odatle se još deset minuta ide uz korito reke Manastirice, do samog vodopada. U selu Skakavci, ispod Divčibara, nalaze se lepi slapovi potoka Skakavac, čija je okolina uređena da može da se kampuje, a postavljeni su i stolovi i klupe kao i mesta za roštilj, ima i česma s pijaćom vodom. U blizini se meštani bave seoskim turizmom, te ljubitelji komfora mogu da prenoće. U Skakavce se dolazi iz Ražane, koja je na putu Valjevo–Kosjerić.

S vidikovca Ljuti krš (3 km od centra) puca lep pogled na kanjon Crne reke, koja se s Divčibara spušta u Podbukove. Visinska razlika je 450 metara, prilično je strmo i ima dosta slapova i kaskada veoma privlačnih za fotografisanje. Nije lako prohodan, preporučuje se prolazak u grupi s vodičem, ali je izazovan za avanturiste.

Velika Pleća

U rezervatu prirode Velika pleća, u klisuri rečice Crne Kamenice, koja nastaje u samom centru Divčibara, nalazi se Vražji vir, niz slapova i virova, gde su nekad Divčibarci išli leti na kupanje. Udaljen je oko tri kilometra. Do vira se stiže stazom pored vode. Na Velikoj pleći je i nova skijaška staza. Rezervat prirode Zabalac posebno je interesantan zbog brezovih šuma, koje u proleće u kombinaciji sa šafranom i vresom izgledaju idilično raznobojno. Zabalac se na-

Subjel

Breze u Zabalcu

Središnji deo divčibarske površi blago je udubljen, i to su barovito-zeljasti tereni, pa je i sam naziv Divčibare potekao od tih karakteristika. Ime Divčibare pominje se još 1476. godine, kao selo u turskom popisu. Po staroslovenskim obredima potapala se slamena lutka u obliku devojke u vodu, pa je najverovatnije od reči divči (na staroslovenskom devojka) i samo mesto prozvano Devojačke bare ili Divčibare. Naučnici i ekolozi M. Janković i B. Karadžić ističu da je divčibarska tresava najveća u Srbiji, i predlažu da se proglasi za strogo zaštićen prirodni rezervat, jer su tresavski ekosistemi veoma retki. Ova dva ekologa podvlače da tresave predstavljaju letopis iz kojeg se saznaje istorija žive prirode na našim prostorima.

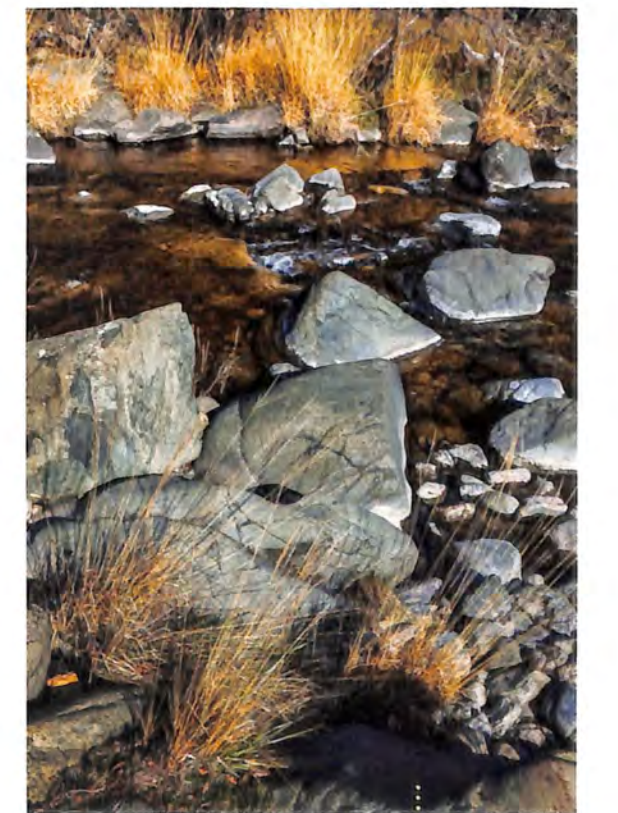
Vidikovac Paljba

Pogled na Taru u suton

CENTAR DIVČIBARA

U klisuri Kamenice

U centru Divčibara postoji tabla sa stilizovanom kartom na kojoj su prikazani svi ovi lokaliteti o kojima pričamo. Maljen i Divčibare su zanimljivi fotografski u svako godišnje doba. Zimi, pored vidikovaca, s kojih pogled seže daleko, zaleđeni borovi po obodu visoravni kojima duvaju vetrovi stvaraju pred očima posetilaca slike vitezova ili hrabrih vojskovođa. U proleće i leto vas široke cvetne livade neće ostaviti ravnodušnim. U jesen, mešovite šume lišćara i četinara prava su fotografska poslastica, posebno u magli.

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/16, 2 s, ISO 200

Lepota **IGRE**

TEMA FEBRUARSKOG BROJA JE POKRET I FOTOGRAFISANJE POKRETA. GLAVNI PORTFOLIO ALEKSANDRA ANTONIJEVIĆA ILUSTRUJE TO NA NAJBOLJI NAČIN, A OVOM TEMOM BAVIMO SE I KROZ ISTORIJU FOTOGRAFIJE. U ŽELJI DA SE I SAMI OPROBAMO U OVOJ SPECIFIČNOJ OBLASTI FOTOGRAFIJE, KOJA PODRAZUMEVA I EKSTREMNO KRATKE I EKSTREMNO DUGE EKSPOZICIJE, POZVALI SMO U NAŠ STUDIO DVA IGRAČA – MILICU JEVIĆ DRNDAREVIĆ I MILOŠA ISAILOVIĆA

Tekst Ivana Tomanović

NEOPHODNA OPREMA: STUDIO ILI VEĆI PROSTOR, RASVETA JAKOG INTENZITETA: FLEŠEVI, BLICEVI, STALNA RASVETA (NA PRIMER FILMSKA), „BRZ“ FOTOAPARAT, MEMORIJSKE KARTICE VELIKOG KAPACITETA, STATIV.

Beleženje pokreta oduvek je bilo intrigantno fotografima. Najpoznatiji fotograf kojeg vezujemo za fotografisanje pokreta i koji se tome potpuno posvetio jeste Edvard Majbridž (Eadweard Muybridge), o kome smo pisali u nekoliko navrata, pa i u ovom broju („Popularna istorija fotografije“). Veza između pokreta i fotografije čini se očiglednom jer jedino je fotografski medij sposoban da precizno „zamrzne“ svaki pokret, pa čak i kretanje puščanog zrna. Jasno je da su za takve fotografije neophodne ekstremno kratke ekspozicije, od 1/1.000 sekunde i kraće. Za ovako kratke ekspozicije neophodan je i jak izvor svetla, što celu stvar pomalo komplikuje. Dakle, skoro svaki fotoaparatski ima predispozicije da „zamrzne“ pokret, ali za to su mu potrebni određeni uslovi, kao već pomenuto svetlo. Drugi pristup prikazivanja pokreta sasvim je suprotan, tj. podrazumeva duge do veoma duge ekspozicije, ili čak nekoliko njih na jednom snimku – višestruka ekspozicija.

Kako bismo isprobali oba pristupa fotografisanju pokreta, pozvali smo dva profesionalna igrača u naš studio. Igrače Narodnog pozorišta i Bitef Dance kompanije: Milicu Jević Drndarević i Miloša Isailovića. Za fotografski set odabrali smo crnu pozadinu i dve postavke svetla koje ne zahtevaju mnogo opreme i komplikovan set, jer želimo i vas da ohrabrimo da se upustite u sličnu avanturu. Naš studio je opremljen profesionalnom Profoto rasvetom čuvenog švedskog proizvođača, koja je garant kvaliteta, konstantne snage blica i balansa bele. Ovakva rasveta nikako nije imperativ, jedino je važno da bude jakog intenziteta, a potencijalne mane rasvete koju koristite možete eliminisati naknadno u postprodukciji. Još jedan bitan uslov kada fotografišete igrače jeste prostor. Mora biti dovoljno velik da igrači mogu nesmetano da se kreću i skaču, jer – verujte – mogu iz mesta da skoče skoro dva metra. U nastavku ćemo opisati svaki set i pristup fotografisanju ponaosob.

Različiti pristupi

Na fotografiji levo sve je svedeno na apstrakciju i nagoveštaj dešavanja, što fotografiju čini intrigantnom i do kraja nedokučivom. Na velikoj fotografiji akcent je stavljen na ekspresiji gesta i muskulaturi tela koje zajedno daju snažan doživljaj pokreta.

FOTO: Ivana Tomanović, Nikon D4, 1,4/85 mm, f/16, 2 s, ISO 200

Neočekivani aspekti

Na ovoj fotografiji igra teksture je presudna i izdvaja je od ostalih. Sličnost teksture kose i suknje, kao i ujednačen kolorit (skoro monohromatski), daju specifičan pečat ovom prizoru, dok je sâm pokret stavljen u drugi plan.

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/14, 1/250 s, ISO 200

FOTO: Ivana Tomanović, Nikon D4, 1,4/85 mm, f/4,5, 1/500 s, ISO 6.400

FOTO: Ivana Tomanović, Nikon D4, 1,4/85 mm, f/10, 1/250 s, ISO 200

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/14, 1/250 s, ISO 200

PREDNOST „ZAMRZAVANJA“ POKRETA JE U TOME ŠTO MOŽETE OŠTRO DA PRIKAŽETE SVAKI DETALJ TELA U POKRETU. MANA JE ŠTO VEĆINA FLEŠ RASVETE NE MOŽE DA OKIDA U RAFALU, PA STE OGRANIČENI NA JEDAN SNIMAK. TO ZNAČI DA ĆETE SVOJE MODELE „MUČITI“ DA IZNOVA I IZNOVA PONAVLJAJU ISTI POKRET

ZAMRZNUT POKRET

Kada želimo da prikažemo pokret, odmah nam je u glavi ideja da treba da ga „zamrznemo“. To je s jedne strane tačno, ali donosi i paradoks da „zamrznut“ pokret ne ostavlja iluziju kretanja već ostavlja utisak nepomične skulpture nsvakidašnjeg oblika. Da bismo „zamrznili“ pokret potrebne su nam ekspozicije od 1/500 s (ako pokret nije nagao), pa sve do 1/8.000 s (koliko imaju profesionalni fotoaparati).

Kada radimo s fleševima, postavka ekspozicije se menja jer tada nije ona dominantna već blesak fleša koji u veoma kratkom vremenskom intervalu izbaci veliku količinu svetlosti. Naša sinhronizacija bila je na 1/250 s. Blende su se kretale od 5,6 do 11 na žižnim daljinama od 85 do 200 mm, kako ne bismo imali preveliku dubinsku oštrinu. Zbog toga smo se trudili i da modeli budu dovoljno udaljeni od pozadine, kako bismo izbegli da pozadina bude oštro prikazana.

Prvo smo krenuli sa stalnom HMI rasvetom od 800 W (ekvivalent snage oko 4 kW, koju imaju filmska rasveta ili reflektori velike snage). Jedno rasvetno telo postavili smo bočno, pod uglom od 90° u odnosu na modele kako bismo imitali pozorišno svetlo, izrazito dramatično

zbog jakog kontrasta i dugačkih senki. Ovo svetlo bilo je dovoljno za ekspozicije od 1/640 s do 1/1.000 s, i s obzirom na to da je kontinualno, omogućavalo nam je da fotografiramo u rafalu (kontinuitetu) brzinom od osam do deset snimaka u RAW formatu. Kontinualno snimanje ovde ima veliku primenu jer se igrači stalno kreću i u tom kretanju se njihova muskulatura menja na najneverovatniji način. Vrlo često bismo tek nakon što pregledamo fotografije snimljene u rafalu shvatili šta smo to, ili nismo, uspeali da fotografiramo.

Potom smo postavili tri fleš glave: glavno svetlo s oktagon softboksom pod uglom od 35° u odnosu na model, pozadinsko svetlo (backlight) sa „stripe“ softboksom, koji je naglasio siluetu cele figure i odvojio telo od pozadine. Tu je još jedno pozadinsko svetlo za potpunu definiciju tela i mišića. Odnos snage glavnog i pozadinskog svetla često je bio skoro izjednačen jer smo tako dobijali naglašenu siluetu, ali i sve detalje na muskulaturi tela i teksturi odeće. Polje koje su fleš glave osvetljavale bilo je prilično veliko, što je neophodno jer se igrači stalno kreću. To se postiže velikom površinom softboksova ili nekog drugog difuzera.

Van kontrole

Uvek je uzbudljivo biti van kontrole jer je rezultat nepredvidiv. Ovakav snimak ne možete unapred da osmislite jer je proizvod trenutka i brojnih tehničkih parametara.

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/16, 2 s, ISO 200

Duhovi

Duga ekspozicija i više bljeskova fleša rezultiraju pojavom tzv. duhova tj. više projekcija jednog te istog lika.

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/16, 2 s, ISO 200

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/11, 1 s, ISO 200

AKO ŽELITE DA PROBATE OVAKAV NAČIN RADA MOŽETE SAMI, ILI JOŠ BOLJE S POMOĆNIKOM, DA KORISTITE KLASIČAN BLIC KOJI ĆETE RUČNO AKTIVIRATI U NEKOM TRENUTKU. MOŽETE KORISTITI I SINHRONIZACIJU BLICA S DUGIM VREMENOM EKSPONIRANJA I IZBOR OKIDANJA NA PRVU ILI DRUGU ZAVESICU ALI JE TO NAJBOLJE RADITI S AKTIVNOM CLS KONTROLOM, ODNOSNO DA BLICEM UGRAĐENIM U FOTOAPARAT AKTIVIRATE GLAVNI BLIC.

RAZMAZAN POKRET

Pokret je kretanje nečega kroz prostor i vreme. Dakle, on se dešava u određenom protoku vremena, često izuzetno kratkom pa samim tim i našem oku nevidljivom. Iz tog razloga duga ekspozicija često je mnogo bolji saveznik pokretu. Ona „razmazuje“ taj pokret, ujedno ga čineći vidljivim, dinamičnim i stvarnim. Kroz dugu ekspoziciju možemo sagledati sve faze pokreta i čak ih prikazati u jednoj fotografiji. To sažimanje vremena još jedna je specifičnost fotografije, jer nijedan drugi medij ne može da prikaže protok vremena u jednom jedinom prizoru, u jednoj slici. Kod dugih ekspozicija rezultat je teško predvidiv, i to ovu tehniku čini još uzbudljivijom. Tu treba pokušavati i pokušavati, a dodatna sreća je što na digitalnim fotoaparatom možemo lako proveriti rezultat.

Kako je naš studio dovoljno veliki da dva fotografa mogu nesmetano da rade, Milan i ja odlučili smo da radimo paralelno, svako na svoj način. Ja sam radila s kratkim ekspozicijama i rafalnim snimanjem, ne bih li uhvatila pokret igrača u najvećem naponu energije. Milan se pak opredelio za rad sa stativa i neprestano igranje ekspozicijom. Radio je bez kontrolera uz duga vremena ekspozicije, koristeći kao osnovno svetlo pilot lampe s idejom da, kada je to moguće, „ukrade“ blesak fleševa. Tehnika rada je veoma jednostavna jer je s ekspozicijama od dve do pet sekundi uspevao da uhvati dva bleska, pa i više. To znači da je pritiskao okidač nakon svakog mog okidanja fotoaparata i dugom ekspozicijom čekao sledeći blesak. Rezultat su fantastični oblici koje je svetlo „crtalo“ dok su se igrači kontinuirano kretali. Ovi, često

veoma apstraktni oblici preobražavali su preciznu formu ljudskog tela u neka čudna, skoro mitološka bića. U ovom segmentu fotografija funkcioniše na nivou asocijacije i mnogo je bliža nadrealnom.

Ova tehnika rada zove se otvoreni fleš i koristi se prvenstveno kad jednim izvorom svetla treba osvetliti velike prostore. Da pojasnimo: ako držite blic na fotoaparatu i pokušavate da, po mraku, rasvetlite veliki objekat, rezultati će biti loši. Kako jačina svetlosti opada s kvadratom rastojanja, ni najsnažniji blic neće ravnomerno rasvetliti veliku površinu. Ali ako fotoaparat postavite na stativ i eksponirate uz postavku B (bulb ili beskonačna ekspozicija), scenu možete „puniti“ svetlom prema potrebi. Treba znati da zbog već pomenute zakonitosti dva bleska ne daju duplo više svetla, i da će ponekad za ispravnu ekspoziciju stvarno velikih objekata biti potrebne i stotine bleskova.

Kako je osnovna ideja bila da napravimo priču o pokretu, iluzija kretanja najsnažnije se predstavlja „razmazanim“ tragovima objekata u prostoru. Kombinovanje oštarih i mutnih delova na fotografiji može dati izuzetan efekat. Na primer, ako koristite tehniku praćenja objekta koji se brzo kreću (paning), tada će objekat biti prikazan oštro, a pozadina će biti prikazana mutno, kao da je na nju primenjen efekat „motion blur“. U našem slučaju, mutni deo fotografije nastaje dugom ekspozicijom, dok onaj prikazan oštro potiče od bleska „uhvaćenog“ fleša. Najzanimljiviji deo ovakvog načina snimanja

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2,8/70-200 mm, f/20, 1 s, ISO 200

FOTO: Milan Živković, Nikon D3, 2.8/70-200 mm, f/20, 1 s, ISO 200

FOTO: Ivana Tomanović, Nikon D4, 1.4/85 mm, f/14, 1/250 s, ISO 200

jeste veoma malo mogućnosti kontrole tog procesa. Kako bi maksimalno pojačao efekat tokom dugog eksponiranja Milan je koristio zum objektiv 70-200 mm uz manje-više ovakav redosled: snimanje bi počelo s maksimalnim zumom i zadržkom od oko pola sekunde, kako bi se pojavila inicijalna slika. Potom bi zumirao u šire područje i tokom tog procesa desio bi se blesak. Tako su se stvarali svojevrsni „duhovi“ na fotografiji, jer su se likovi igrača duplirali i razmazivali.

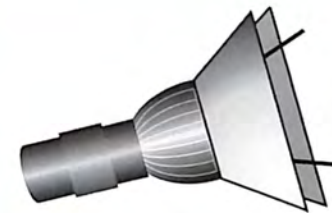
Ovakav način rada idealan je kad ispred sebe nemate profesionalne igrače, jer tako i nesavršen pokret može izgledati veoma efektno. Suštinski, cilj je iskoristiti specifičnost medija fotografije da se kreiraju slike koje golim okom ne možemo videti i koje ne postoje u stvarnosti. Svojevrsni paradoks fotografije – da uz pomoć stvarnih elemenata stvara nadrealne ovde nalazi svoju punu primenu. Konačan rezultat zavisi od svetla, pokreta koji vaš model izvodi, odeće koju nosi i vašeg strpljenja.

TELO KAO SKULPTURA

Ako ikada budete radili s profesionalnim igračima, iskoristite njihove fizičke predispozicije i sposobnost da od svojih tela prave žive skulpture. Ovakav pristup zahteva mnogo vremena, pa treba odvojiti celo snimanje samo za to jer je sve mnogo zahtevnije, za igrače, ali i za vas. Od mnogo pokušaja uspe tek nekoliko fotografija jer svaki detalj mora biti savršen: od položaja tela i malog prsta na nozi, do ekspresije lica, a o svetlu i kompoziciji ne moramo posebno govoriti. S Milicom i Milošem smo se dogovorili da ćemo snimanje ponoviti u budućnosti, kada ćemo više raditi na fotografisanju figura koja prave njihova isprepletena tela.

FOTO: Ivana Tomanović, Nikon D4, 1.4/85 mm, f/14, 1/250 s, ISO 200

TIPOVI RASVETE
Za ovakvu postavku možete koristiti HMI rasvetu čija je prednost velika snaga, a mana velika cena. Takođe, možete koristiti tzv. filmsku rasvetu (Tungsten), reflektore velike snage (od 1 Kw i jače) ili LED reflektore koji imaju pola snage kao HMI rasveta ali i manju cenu.

POSTAVKA SA STALNOM RASVETOM

Ova postavka omogućila nam je rafalno snimanje (brzinom od 8 do 10 snimaka). Levo od modela, pod uglom od 75-80° postavili smo HMI rasvetno telo velike snage od 800 W (ekvivalentno 4 Kw) kako bismo postigli ekspozicije od 1/1.000 s. Ovakva postavka imala je za cilj da imitira pozorišno osvetljenje koje daje veliku dramaturiju i lepo iscrtava formu tela i figure koje igrači kreiraju svojim telima.

POSTAVKA SA FLEŠEVIMA

Koristili smo tri fleš glave po 500 Ws (dve Profoto fleš glave iz sistema D1 i jednu iz B1 serije). Glavno svetlo, pod uglom od 35° omekšano je oktagon softboksom prečnika 150 cm, levo pozadinsko svetlo omekšano je softboksom sa gridom 60x90 cm, a desno sa "stripe" softboksom 30x180 cm.

Rafalno fotografisanje

Ovakve figure najlakše je zabeležiti kada fotografirate u rafalu. Nikon D4, 1.4/85 mm, f/5, 1/1.000 s, ISO 6.400.
Foto: Ivana Tomanović

Duge ekspozicije

Razmazan pokret i „duhove“ možete postići upotrebom duge ekspozicije i bljeska fleša sa sinhronizacijom na drugu zavesicu. Nikon D3, 2.8/70 200 mm, f/11, 1 s, ISO 200
Foto: Milan Živković

CILJ JE ISKORISTITI SPECIFIČNOST MEDIJA FOTOGRAFIJE DA SE KREIRAJU SLIKE KOJE GOLIM OKOM NE MOŽEMO VIDETI I KOJE NE POSTOJE U STVARNOSTI. SVOJEVRSNI PARADOKS FOTOGRAFIJE – DA UZ POMOĆ STVARNIH ELEMENATA KREIRA NADREALNE, OVDE NALAZI SVOJU PUNU PRIMENU.

MILICA JEVIĆ DRNDAREVIĆ

Rođena je 1985. u Pančevu. Završila je baletsku školu „Lujo Davičo“ u Beogradu 2004. godine. Iste godine angažovana je kao stalni član baleta Narodnog pozorišta u Beogradu, a 2012. godine dobila je zvanje prvog soliste. Učestvuje u kompletnom repertoaru Narodnog pozorišta s istaknutim solističkim i prvim rolama. Kao stalni gost igra u Bitef dance kompaniji i Madlenianumu. Radila je s mnogim koreografima, među kojima su i svetske koreografske zvezde. Dobitnica je brojnih nagrada za uloge u baletskim predstavama. Diplomirani je menadžer umetničke produkcije i pedagog savremene igre u Nacionalnoj fondaciji za igru.

MILOŠ ISAILOVIĆ

Rođen je 1988. godine u Loznici. Tokom školovanja u srednjoj baletskoj školi „Lujo Davičo“ postao je stipendista prestižne Baletске akademije u Cirihi. Po povratku iz Ciriha završava baletsku školu „Lujo Davičo“. Od 2009. godine stalni je član baleta Narodnog pozorišta u Beogradu kao i Bitef dance kompanije. Dobitnik je brojnih nagrada u zemlji i inostranstvu u oblasti moderne igre, a odskoro i koreografije. Od 2011. počinje s pedagoškim radom kao trener savremene igre u Plesnom studiju „Ris“. Godine 2014. potpisuje predstavu „Family portrait“ u Bitef teatru kao koreograf i reditelj. Iste godine uspešno vodi radionice savremene igre širom Evrope.

Camera Raw 8.7.1 - Nikon D4S

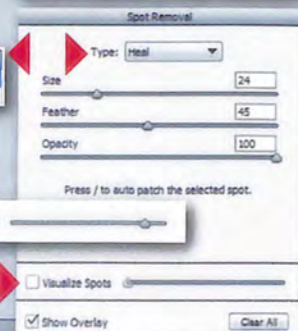
Adobe Camera Raw MASKE

Nekoliko puta dosad pričali smo o svemu onome što nam pruža ACR, jedinstveni dodatak (plug-in) skrojen upravo po meri digitalnih fotografija. Uz najnoviju verziju koja je deo CC paketa, obradu fotografija maksimalno olakšava veoma inteligentan sistem maskiranja, odnosno selektovanja delova fotografija. Najpoznatiji editor digitalnih slika ima ogroman broj alata kojima možemo da obradimo ili, kako više volimo da kažemo, sredimo svoje snimke. To je i razlog što svako Photoshop koristi na svoj način, uz određen izbor alata i redosled njihove primene. Unapređenjem dodatka ACR, a posebno od trenutka kada je (u verziji CC) postao dostupan u obliku filtra i pružio mogućnost da njime obrađujemo sloj ili selekciju, mali potprogram postaje nezamenljiv alat. Ovoga puta nećemo se baviti osnovnim setom podešavanja već će naša pažnja biti posvećena alatima Adjustment Brush, Graduated Filter i Radial Filter. Najvažnija novost, to jest opcija kojom je maksimalizovana kontrola nad generisanjem površine njihovog delovanja jeste dodavanje opcije Brush, to jest direktnog delovanja na izgled pomoću četke. Kao primer mogućnosti rada alatima za selektovanje (maska je najjednostavnije rečeno vizualizovana selekcija) iskoristićemo jednu od fotografija snimljenih tokom naših škola.

Metod vizualizacije mesta koja treba retuširati

PRVI ALAT koji ćemo iskoristiti jeste četka za retuš (Spot Removal Tool), kojom ćemo ukloniti tragove reflektovanog svetla na pozadini iza modela. Ovaj alat može raditi u Healing ili Clone režimu. Nakon klika i obeležavanja mesta koje retuširamo (crvena čioda), pojavljuje se okvir mesta (zeleni čioda) koje će biti iskopirano. Njega možemo pomerati i pronaći deo koji najviše odgovara.

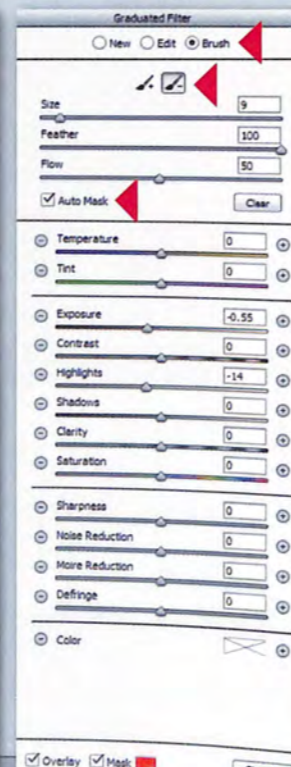

OD PROGRAMA NAMENJENOG OTVARANJU RAW FAJLOVA, ACR JE POSTAO ALAT KOJIM LAKO I BRZO MOŽETE KOMPLETNO DA OBRADITE SVOJE FOTOGRAFIJE

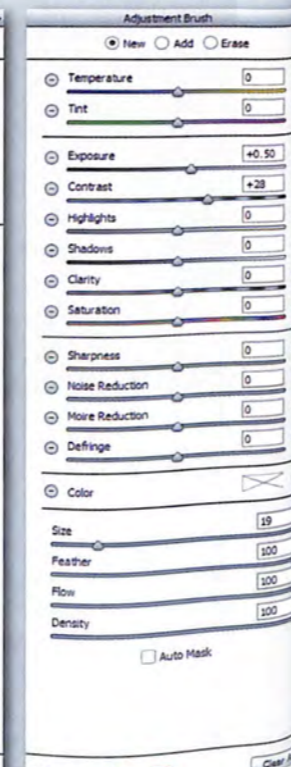
Tekst Milan Živković

Korekciju donjeg desnog dela fotografije koji je svetliji najlakše je uraditi alatom Graduated Filter. Nakon klika kojim obeležimo početak (zeleni čioda), povučemo crvenu čiodu pod željenim uglom do mesta gde će biti kraj delovanja korekcije. Kako bismo videli proširivanje selektovanog dela, aktiviramo opciju Mask. Boju maske menjamo klikom na pravougaonik pored. Nakon postavljanja gradijenta možemo podesiti brojne parametre koji su podeljeni u četiri celine: temperatura i obojenost svetla, podešavanja osvetljenosti i kontrasta, izostravanje i korekcije i osnovna boja. Najvažnija opcija jeste mogućnost intervenisanja četkom kojom možemo da dodamo (+) ili oduzmemo (-) delove selektovane površine. Četka ima i opciju Auto Mask, koja nam omogućava brojne kombinacije kako bismo idealno postavili masku.

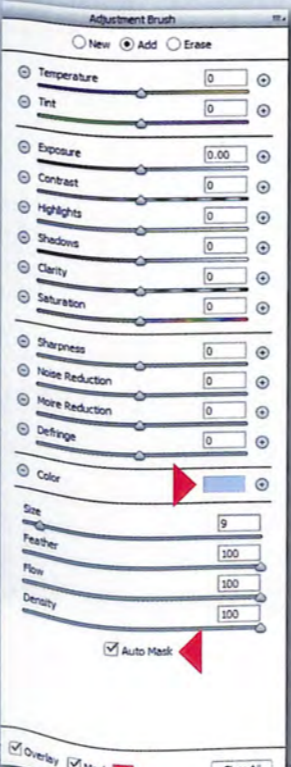
Najstarija od pomenutih alata u dodatku ACR jeste **ADJUSTMENT BRUSH**. Za razliku od prethodnog, ova alatka ima i podešavanje mekoće, kojom definišemo oštrinu prelaza dejstva podešenih parametara. S pritisnutim tasterom Alt četka se pretvara u gumicu, tako da posao oko maskiranja obavljamo krajnje jednostavno, jer pogrešno „obojeno“ mesto jednostavno obrišemo.

Promena mekoće četke jedan je od najvažnijih parametara tokom rada, i od njega zavisi oštrina primenjenih podešavanja. Tokom rada četka je prikazana s dva kruga, od kojih unutrašnji obeležava područje punog dejstva, a spoljašnji mekoću prelaza.

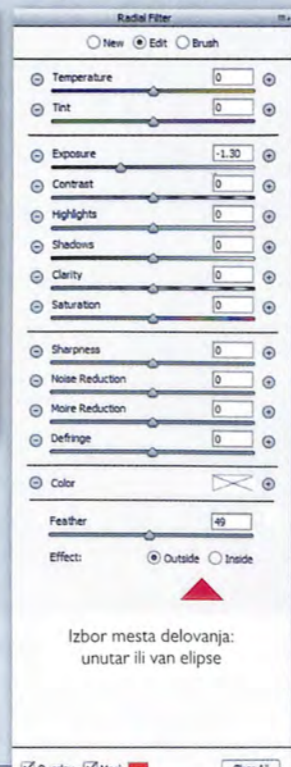
Kada počnemo rad s četkama, u kontrolnom prozoru imamo tri dugmeta: New, Add i Erase, i jasno je čemu su namenjeni. Ukoliko su nam potrebna drugačija podešavanja za određeni deo fotografije, napravimo novu četku, a ako želimo da brišemo bez tastera Alt, tada aktiviramo gumicu. Veličinu četke najlakše je menjati desnim klikom miša i pomeranjem levo-desno uz pritisnut taster Shift. Na isti način menjamo i mekoću (Feather) četke. Logično je da ovo važi i ako četku pretvorimo u gumicu, i tada zajedno koristimo tastere Alt i Shift. Jedna od važnih opcija koja nam dodatno olakšava posao jeste automatsko maskiranje, koje smo već videli u slučaju alata Graduated Filter i primene četke za korekciju. Kombinovanjem automatskog i običnog maskiranja izrada maske postaje jednostavnija nego ikad.

Pored standardnih podešavanja, alatima za maskiranje možemo dodati i određenu boju. Ako ne želimo druge promene, resetujemo sve klizace na vrednost 0 i klikom na prozor Color odaberemo boju iz menija. Na primeru vidimo kako je promenjena boja pozadine s faktički tri klika mišem na tri dela i uz aktiviranu opciju Auto Mask, koja u ovom slučaju lako pronalazi granice čak i u kosi!

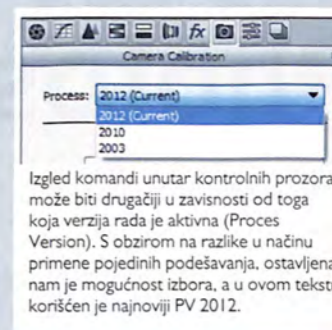
Mogućnosti rada s maskama unutar ACR-a maksimalno su proširene dodavanjem alata Radial Filter. Dosad je izrada vinjete i isticanje željenog dela fotografije bilo moguće jedino ako je centar pažnje u središtu fotografije, a uz pomoć ovog alata možemo centar delovanja postaviti bilo gde i pod bilo kojim uglom. Za početak kliknemo i napravimo elipsu koja označava granice delovanja. Ukoliko nam je potreban savršen krug, držimo pritisnut taster Shift. Pozicija se menja klikom na čiodu i njenim pomeranjem na željeno mesto, a promena izgleda i ugla uz pomoć kontrolnih ručica. I ovde je moguće koristiti četku za korigovanje izgleda maske. Kao i kod ostalih alata, broj nje ograničen a alate izabiramo klikom na čiodu. Maskirana područja možemo videti i ukoliko samo postavimo miš iznad čioda.

Izbor mesta delovanja: unutar ili van elipse

Kada u Photoshopu napravimo selekciju, ona je vidno obeležena animiranim isprekidanom linijom poznatom kao „marching ants“. Ako selekciju sačuvamo, ona se nalazi u takozvanim alfa kanalima. Selekciju možemo obradivati i u takozvanom Quick Mask Modu, koji najviše odgovara onome što imamo unutar ACR dodatka. Pored toga, poseban način jeste i rad s maskama sloja (Layer Mask), kada četkom ili gradijentom uz pomoć crne i bele (Default Colors) dodajemo ili oduzimamo delove površine na koju će biti primenjena podešavanja. Pošto su sve komande unutar ACR-a maksimalno pojednostavljene, to se odnosi i na rad s maskama. Svaki od pomenutih alata možemo koristiti tako da masku ne vidimo i pratimo promene na slici (što odgovara radu s maskama sloja), ili ćemo masku učiniti vidljivom i prilagođavati na način identičan radu u Quick Mask modu. Nakon nekog vremena princip rada postaje jasan i shvatamo da nam klasične selekcije nisu potrebne. Tokom rada ćete primetiti da se podešavanja prethodnog alata prenose na novi, što u praksi znači da ako ste na gradijentu postavili vrednost kontrasta na 55, ista vrednost će biti i kad aktivirate novu četku ili radialni filter.

Naknadno podešavanje obavljamo nakon aktiviranja klikom na čiodu, a uklanjanje pritiskom na taster Del. Ako imamo više maski koje želimo odjednom da uklonimo, kliknemo na dugme Clear All.

Iako nije deo dodatka ACR, iskoristićemo priliku da vam pokažemo jednu od novih opcija koja se nekako stidljivo pojavila i za koju zna mali broj ljudi. Nalazi se u padajućem meniju Image > Adjustments > Color Lookup, i u osnovi spada u alate namenjene obradi video materijala. Uz pomoć LUT (Look up Table) podešavanja jednim klikom možemo promeniti odnos valerskih tonova i kolonita kompletne fotografije. Nažalost, trenutno nema mogućnost finih podešavanja, ali zato nakon primene bilo kog podešavanja uvek možete iskoristiti opciju Fade (Edit > Fade), kojom možemo smanjiti, a uz pomoć opcije Mode i na nov način promeniti izgled gotove fotografije. U ovom slučaju primenjena je opcija Futuristic Bleak, uz malo naknadne obrade, naravno pomoću ACR filtra.

LIGHTROOM

Photoshop za fotografe

AKO IMATE STOTINE (I VIŠE) FOTOGRAFIJA PO SNIMANJU I AKO VAM NJIHOVO BIRANJE, OBELEŽAVANJE, PRETRAGA I OBRADA PREDSTAVLJAJU NOĆNU MORU, ONDA ADOBE IMA REŠENJE ZA VAS! ZOVE SE PHOTOSHOP LIGHTROOM!

Tekst Zoran Imširagić

ČEMU SLUŽI LIGHTROOM?

Mnogo fotografa, uglavnom po inerciji, koristi *Photoshop* za obradu fotografija, no Adobe je napravio specijalizirani program za rad s velikim brojem slika – *Adobe Photoshop Lightroom*.

Osmišljen je da zadovolji potrebe modernog fotografa koji prebacuje veliku količinu snimaka s kartice na računar i kome je potrebno da brzo izabere najbolje fotografije, dodeli im odgovarajuće prateće informacije, obradi ih visokokvalitetnim alatima za obradu, postavi ih na veb ili odštampa, pa čak i da napravi svoju album sa slikama.

Biblioteka vaših fotografija

Otkad se pojavio, 2007. godine, neprestano je usavršavan kako bi zadovoljio potrebe fotografa. Adobe je u *Lightroomu* spojio nekoliko postojećih aplikacija i dao im nov oblik i upotrebu. Iako modul za katalogizaciju slika (Library) liči na *Bridge* i deli s njim neke osobine, *Lightroom* u ovom segmentu daje više opcija, naročito prilagođenih fotografima.

I pojedinačno i grupno

Obrada slika, koja se radi u modulu „Develop“, poverena je odličnom *Adobe Camera Raw* programu, koji je ugrađen u *Lightroom*. Kako se razvija ACR, tako i *Lightroom* dobija unapređenja. Ono što ACR ne može, a *Lightroom* može s lakoćom, jeste automatska obrada grupe fotografija u jednom potezu.

Mapa za svaku lokaciju

Ako su fotografije prilikom snimanja imale zabeleženu informaciju o lokaciji, ona će automatski biti prikazana na „Google map“ baziranoj karti u modulu „Map“. Ako te informacije nema, uvek ju je moguće pronaći na mapi i dodati naknadno, pa se fotografije mogu pretraživati i po lokaciji snimanja.

Na papiru...

Iz *Lightrooma* se fotografije mogu direktno štampati, jedna ili više njih, na istom tabaku ili kao kompletan foto-album. Nude se gotovi šabloni pa samo treba izabrati određeni i u njega staviti željene snimke bez korišćenja za to specijalizovanih programa.

Na projektoru...

Kada treba klijentu (ili prijateljima) prikazati fotografije sa snimanja (ili letovanja), modul „Slideshow“ nudi pravljenje odličnih prezentacija uz gomilu interesantnih podešavanja.

I na vebu

Iz *Lightrooma* se fotografije mogu direktno postavljati na veb, bilo tako što iz njega može kreirati i dizajnirati veb galerija, ili tako što će slike postovati na društvenim mrežama i lokacijama popularnim za objavljivanje fotografija (Flickr, SmugMug, ...).

LR ŠKOLICA

Ovim tekstom počinjemo malu školu *Lightrooma*, gde ću kroz nekoliko brojeva objasniti kako radi *Lightroom* i kako da ga najbolje iskoristite za rad.

DESNI BLOK PANELOVA LIBRARY MODULA

Set panela za organizaciju fotografija i rad s dokumentima

MAP MODUL

Geolokacija

DEVELOP MODUL

ACR Obrada

LIBRARY MODUL

Organizacija i pretraga

OKRUŽENJE, I TO RADNO

Lightroom je pravljen tako da fotografima obezbedi brzo i lako korišćenje. U mnogo čemu okruženje imitira klasične tehnike rada. Tako u dnu ekrana imamo prikaz u vidu „filmske trake“, glavni prikaz tzv. grupni (Grid) vrlo je sličan „contact sheet“ načinu pregledanja slajdova. Svuda oko centralnog dela ekrana nalaze se paneli koji se po želji mogu sakriti klikom na beli trougao (i otkriti klikom na njega).

Paneli s leve i desne strane nude razne mogućnosti, a njihov raspored se menja u zavisnosti od izabranog modula (Library, Develop, Map...), pa tako u svakoj fazi rada korisnik na ekranu ima ono što mu u tom trenutku treba, neometan ostatkom. Takođe, zavisno od izabranog modula, okruženje nudi i određene „dugmiće“ za opcije koje se često koriste, npr. „Import“ za uvoz slika u katalog, „Export“ za pravljenje slika za dalju upotrebu, ili „Previous“ za primenu svih obrada (modul Develop) s prethodne slike. Kroz ove tekstove ću objasniti funkciju različitih opcija u zavisnosti od teme koja se bude obrađivala.

DIREKTNO U PHOTOSHOP

Lightroom je prilično moćan u obradi fotografija, ali za kompleksne operacije kao što je sastavljanje više slika u panoramu, HDR, ili za bilo kakvu opciju koje nema, izborom stavke „Edit In“ iz menija „Photo“ moguće je fotografiju ili više njih otvoriti u starijem bratu *Photoshopu*. S obzirom na to da *Lightroom* može da obrađuje i PSD fajlove (što *CameraRaw* ne može), rezultat obrade u *Photoshopu* može opet da se nađe u *Lightroomovom* katalogu, pa će, na primer, kompletna panorama biti automatski stavljena u katalog pored ostalih snimaka.

CENTRALNI DEO EKRANA

To je mesto gde se dešava „glavna zabava“. Snimci mogu biti prikazani u nekoliko režima – grupno (Grid), pojedinačno (Loupe), dva snimka uporedno (Compare) i pregled (Survey). Veličina sličica u grupnom pregledu podešava se klizačem „Thumbnail“, koji se nalazi u donjem desnom uglu glavnog dela ekrana. U grupnom pregledu se može obeležiti veći broj snimaka istovremeno, pa im se grupno mogu dodati ključne reči ili metadata podaci, iskopirati se parametri obrade, smestiti u kolekciju, obrisati, eksportovati... Uz snimak se mogu jasno videti i obeležavanja (zastavice, zvezdice i boje), što olakšava brz pregled.

LEVI BLOK PANELOVA LIBRARY MODULA

Paneli za rad s informacijama o snimcima – rad s ključnim rečima, metadata podacima, podacima o lokaciji, kopirajte, komentari... Apsolutno sve od informacija koje mogu biti pridodate fotografiji nudi se u ovim panelima.

„FILMSKA TRAKA“

Još jedan način za pregledanje fotografija. Kako je nezavisan od glavnog prikaza, moguće je jedan deo kataloga pregledati ovde dok je neki drugi na sredini ekrana. No kada se fotografija selektuje na ovom delu, ona automatski biva obeležena u glavnom delu ekrana.

KORISNE PREČICE

E/SPACE (RAZMAKNICA) – menja pogled na izabranu sliku. Ako je aktivan grupni prikaz (Grid), pritiskom na „E“ ili taster „space“ izabrana slika će se pojaviti u najvećem mogućem prikazu tako da se cela vidi – pojedinačni prikaz (Loupe).
SPACE (RAZMAKNICA) – Kada je slika u pojedinačnom prikazu na „space“ će je uvećati prema izabranom uvećanju. Ponovni pritisak na isti taster vraća sliku na pojedinačni.
G/ESC – Vraća grupni prikaz slika iz pojedinačnog prikaza.

KATALOG ILI „GDE SU MOJE SLIKE“?

Svi koji koriste *Photoshop* kao glavni alat za obradu fotografija svoje snimke smeštaju u određene foldere. Kako bi odvojili originalne snimke od obrađenih, prave gomilu foldera tipa: „Original“, „Obradeni“, „Smanjene“... A sve se to nalazi po folderima s imenima: „Oplenac maj 2010“, „Svadba kod Milojka septembar 2011“ itd. Kad treba pronaći određenu fotografiju, počinje noćna mora kopanja po hard diskovima, CD i DVD nosačima...

Sve na jednom mestu

Zato *Lightroom* ima potpuno drugi pristup, koji omogućava laku i brzu katalogizaciju i, naravno, pretragu. Kao prvo, sve fotografije koje se uvezu u *Lightroom* smeštaju se u „katalog“, specijalan fajl u kojem se nalaze sve informacije o fotografijama, od ključnih reči, metadata podataka, kompletne obrade snimaka, geolokacije i dr., do niskorezolucijskog prikaza snimaka. Sami snimci su smešteni u izabrani folder i smešteni po datumu snimanja. Onog trenutka kada korisnik izabere u kojem folderu će se svi snimci smeštati (bez obzira na snimanje, lokaciju i druge specifičnosti), može slobodno da zaboravi gde je on, jer će sve što je potrebno za kompletan rad biti u *Lightroomu*. Sve informacije i obrade koje se dodaju fotografijama zapisane su u katalogu, dok originalni snimci ostaju netaknuti, pa tako nema potrebe za posebnim čuvanjem originalnih zapisa u nekom specijalnom folderu.

„Export“ umesto čuvanja višestrukih kopija

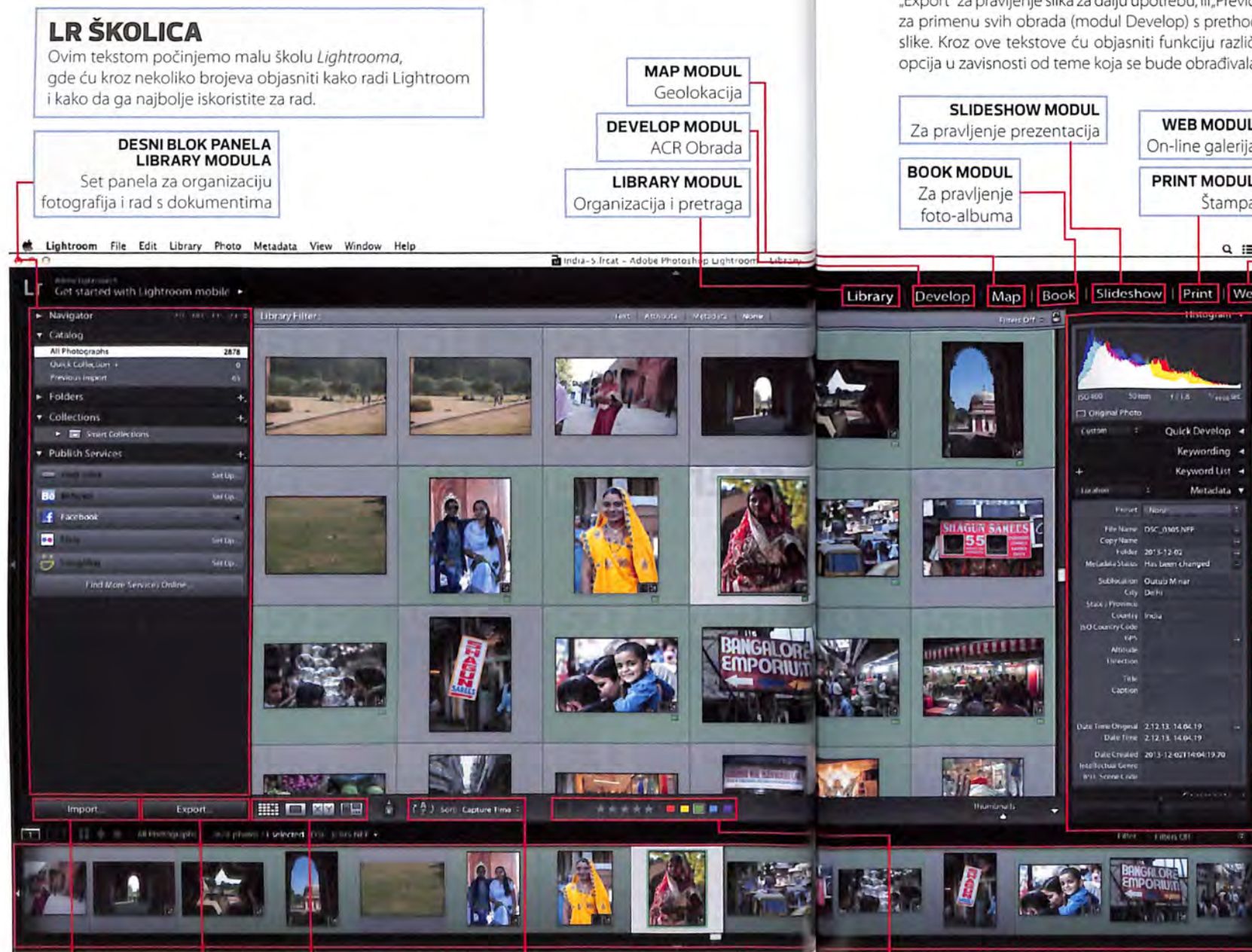
Ako se pitate kako će obrade napravljene na snimcima biti primenjene na njima, znajte da prilikom izvoza (opcija *Lightroom* spaja te informacije s originalnim snimcima i zapisuje u posebnim fajlovima u formatu i veličini (rezoluciji) koju korisnik izabere! To znači da nema potrebe da se prave posebne verzije u različitim veličinama, već ih korisnik pravi kada mu trebaju. Ovo višestruko smanjuje potreban prostor na disku za smeštanje slika.

Pretraga svuda i na svakom mestu

Kada je pronalazjenje slika u pitanju, *Lightroomov* katalog može da se pretražuje čak i kada originalne slike nisu dostupne (smeštene su na nekom eksternom mediju), što izbacuje potrebu vizuelnog traganja po različitim medijima. Kada korisnik pronađe fotografije koje su mu potrebne, tek tada je potrebno reći *Lightroomu* gde se one nalaze, i on će obnoviti vezu. Katalog je moguće preneti na drugi računar, pa je cela baza slika upotrebljiva svuda. Format kataloga je isti i za MacOS i Windows platformu, pa prebacivanje s jedne na drugu neće biti problem.

Manje foldera – više mesta

Generalno, koncept kataloga štedi prostor na disku, mnogostruko ubrzava, selektovanje, pretragu i obradu fotografija, pa što pre korisnik zaboravi organizaciju po folderima i osnovnu obradu u *Photoshopu*, to će mu život biti lakši. ■

IMPORT DUGME
Dugme za uvoz fotografija u katalog

EXPORT DUGME
Dugme za izvoz fotografija iz kataloga u različite formate

REŽIMI PRIKAZA
- Mali prikazi (Thumbnail)
- Jedna fotografija
- Uporedni prikaz dve fotografije
- Brzi prikaz izabranih fotografija

REDOSLED U PREGLEDU
Snimci u grupnom pregledu se mogu složiti na različite načine, što izuzetno ubrzava rad i pronalazjenje odgovarajućih fotografija.

REDOŠLED U PREGLEDU
Snimci u grupnom pregledu se mogu složiti na različite načine, što izuzetno ubrzava rad i pronalazjenje odgovarajućih fotografija.

OBELEŽAVANJE

Snimci se mogu obeležiti na tri načina, koji se mogu kombinovati: zastavicama, zvezdicama i bojama. Dovoljno je obeležiti snimke i kliknuti na neko od ovih obeležavanja da ona budu dodeljena. Kasnije se snimci mogu pretraživati i po ovim kriterijumima.

Dragoljub Zamurović

Pogled odozgo

„FOTOGRAFIJA JE RAVNA POVRŠINA NA KOJOJ TREBA PRIKAZATI TRODIMENZIONALNU STVARNOST. KADA SVET POSMATRATE ODOZGO, PRED VAMA JE RÂVAN, SLIKA NA KOJOJ TREBA PRONAĆI PRAVI ODNOS POVRŠINA. JOŠ JE POTREBNO MALO SREĆE DA PRONAĐETE NEŠTO NEOČEKIVANO LEPO.“

Piše Milan Živković

© MILAN MELKA

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ
Za snimak trga u Kikindi bilo je potrebno pronaći odgovarajuće mesto na jednom od okolnih krovova

Od prvog broja našeg časopisa, više puta smo predstavljali rad Dragoljuba Zamurovića. Ovoga puta priča je posvećena ne nekom od njegovih projekata, po mnogo čemu jedinstvenih, već načinu na koji oni nastaju. A nastaju u najvećem ateljeu koji postoji, u prirodi i na otvorenom prostoru. Naš dugogodišnji prijatelj, srdačan i uvek dobro raspoložen, odvojio je malo vremena za razgovor o tome šta je najvažnije za njegov rad.

Od slike do fotografije

Oduvek je sebe smatrao slikarom s fotoaparatom. U mladosti se bavio slikarstvom, prvenstveno apstraktnim, i to ozbiljno. Dobio je nekoliko važnih nagrada u toj oblasti umetnosti. Po profesiji je arhitekta, a jedan od njegovih profesora želeo je da ga usmeri prema fotografijama arhitekture. Ali kao što se to obično dešava, ljubav prema fotografiji nadmašila je sve ostale.

Skyhopper u akciji iznad Srema. Balon jednosed punjen toplim vazduhom veoma je stabilna platforma i daje maksimalnu slobodu u radu. Mali problem je to što je fotograf istovremeno i pilot tako da pored fotografije mora da vodi računa i o letenju. (fotografija gore-desno)

Za pogled odozgo nije uvek potrebna letelica. Često se zanimljive stvari mogu videti i sagledati i s drveta. Fotografija nastala tokom praćenja akcije ornitologa na prstenovanju crnih roda u Gornjem Podunavlju. (fotografija dole-desno)

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ

Od trenutka kada su nastale njegove prve fotografije neprekidno razmišlja o fotografskom procesu, ali on je danas drugačiji nego na početku karijere. Pre mnogo godina fotografisao je samo ono što mu je bilo zanimljivo i na šta bi naišao – priča poznata najvećem broju onih koji se bave fotografijom. Ništa nije planirao i slučaj je odlučivao šta će kog dana i u kom trenutku biti snimljeno. Danas s fotoaparatom u ruci kreće s jasnom idejom šta želi da snimi i traži tačno određenu stvar.

Put samostalnog umetnika

Na početku karijere radio je za druge, ali ubrzo je shvatio da nije to ono što želi. Nikako mu se nije sviđalo da neko drugi odlučuje šta je dobro u onome šta radi, i to nije bilo ono čemu je težio. Priča o onome po čemu je najpoznatiji na ovim prostorima počinje 1982. godine, kada je rešio da uradi priču o Sarajevu, koje je te godine dobilo zimsku Olimpijadu. Dve godine je fotografisao

Sarajevo i potom lično odneo i ponudio reportažu urednicima nekoliko svetskih časopisa. Priča je prihvaćena i donela je prve ozbiljne honorare.

Nakon nekog vremena na isti način je ponudio novu reportažu „Cigani sveta“ (od koje je kasnije nastala knjiga). Urednik francuskog časopisa *L'express* uputio ga je na agencije, i to iz jednostavnog razloga: zašto bi gubio vreme koje može da iskoristi i snimi nove fotografije. Po nagovoru je otišao u agenciju *Gama*, koja je ubrzo počela da prodaje njegove fotografije širom sveta. Za jednu reportažu dobijao je onoliko novca kolika mu je bila godišnja plata dok je radio za naše časopise. Tada je odlučio da se fotografijom bavi na taj način, i da po šest meseci troši na realizaciju svake nove priče.

Kada snovi postanu stvarnost

Godinama je sanjao da mu objave fotografiju u magazinu *Life*, koji je za njega bio nešto stvarno posebno.

Nije bilo veće radosti od trenutka kada je na drugoj strani tog magazina video svoju fotografiju: probirače paprika u Strumici u Makedoniji. Snimio ih je tako što se popeo na banderu i dobio ugao po kojem će postati prepoznatljiv – pogled odozgo. Treba dodati i to da je nakon dva meseca dobio naslovnu stranu magazina *Life*, ali to je, kako kaže, bio već odsanjan san i radost nije bila toliko velika kao prvi put. Proces nastanka fotografija vezan je za već pomenuti proces razmišljanja i smišljanja šta će snimati. Taj proces se ne prekida, čak ni kada spava, jer tada sanja i slike vidi u snu. Potom kreće u potragu za fotografijom i započinje proces stvaranja. Kako kaže, što više snima, sve više postaje siguran šta želi od fotografije. Često mnogo fotografiše jer nije siguran da li je ta fotografija ona prava. Nije neobično da dane provodi snimajući istu stvar jer nekad fotografiju dobije istog dana, a nekada ne. Ali to je prednost kad radite lične projekte: ne morate nikome da objašnjavate zašto ste deset puta išli na jednu istu lokaciju. U proseku, koliko je to uspeo da sagleda, za dobru fotografiju potreban mu je jedan dan. Za stvarno dobru fotografiju, a to su one koje izlaže i objavljuje, u proseku mu treba nedelju dana.

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ
Rad sa helijumskim balonom doslovno je jedini legalan način za snimanje iz vazduha u naseljenim mestima, a pogotovu noću. To što ponegde možete videti dronove posledica je nedostatka adekvatnih zakonskih regulativa koje nisu pratile neverovatno brz razvoj tehnologije. Balon i fotoaparati leblede pored sata glavne pošte u Beogradu.

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ
Helijumski balon koji podiže daljinski kontrolisan fotoaparati idealan je za snimanje u urbanim sredinama.

MOJE FOTOGRAFIJE NASTAJU NA BELIM POVRŠINAMA. PRVO IH ODSANJAM I OSMISLIM A ONDA KRENEM U POTRAGU ZA NJIMA. U GLAVI IMAM VELIKU ARHIVU NESNIMLJENIH FOTOGRAFIJA, A ONE KOJE SAM POKAZAO NA IZLOŽBAMA I U KNJIGAMA JESU ONE KOJE VIŠE NE SANJAM

Helijumski balon sa sistemom daljinske kontrole pozicije i ostalih parametara fotoaparata
Aleksandar Milojević i Dragoljub Zamurović proveravaju kompletan sistem pre fotografisanja.
Snimio: Marko Zamurović

Pogled odozgo

„Oduvek sam voleo da gledam s visine. Kada svet oko sebe posmatrate iz uobičajenog ugla, uvek je tu dubina koju treba pretvoriti u dve dimenzije. Moja opsesija jeste pogled odozgo, pogled na stvarnost čija je perspektiva takva da je faktički vidimo u dve dimenzije.“

Prošlo je mnogo godina otkad je pogledom pretraživao okolinu mesta koje će snimati s nadom da će pronaći neku visoku tačku. Iako vizije fotografija dobija u snovima, u stvarnosti je veoma organizovan i u svoj „visinski“ atelje ulazi veoma dobro pripremljen. Najvažniji razlog za to jeste brzina u radu i želja da unutar tražila fotoaparata dobije ono što želi da vidi. Na neki način možemo taj proces uporediti sa starim fotoaparatom, koji za izoštravanje koriste „žutu mrlju“, to jest preklapaju dve slike. U njegovom slučaju se u

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ
Suton iznad hrama Svetog Save

tražili imaginarna slika, do tog trenutka poznata samo njemu, preklapa s onim iznad čega se nalazi. Naravno da neke od dobrih fotografija nastanu i neočekivano, ali to je samo mali „bonus“, svojevrsna nagrada za metodičnost i upornost.

Tehnologija snimanja

Nije bilo lako smisliti podnaslov ovog dela teksta, a u njemu ćete videti koliko je stvari neophodno kako bi se fotograf i fotoaparati vinuli u visine. I dok se većina fotografa oduševi snimcima kroz staklo putničkog aviona Zamur, kako ga prijatelji obično zovu, u osvajanje ove, slobodno možemo reći fotografske grane krenuo je uz pomoć sportskih aviona. Ali kabina je tesna, prozori mali, tako da nije nimalo jednostavno pozicionirati fotoaparati, a najteže je okrenuti ga nadole.

„MOJA OPSES IJA JESTE POGLED ODOZGO, POGLED NA STVARNOST Č IJA JE PERSPEKT IVA TAKVA DA JE FAKTIČKI VIDIMO U DVE DIMENZIJE“

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ

•••••
Motorni zmaj iznad Srema. Dragoljub Zamurović koristio je nekoliko vrsta motornih zmajeva i saradivao sa njihovim pilotima.

•••••
Tokom gostovanja u Portugaliji dobio je priliku da snima iz ultralakog aviona. (fotografija dole)

Takođe nije nimalo jednostavno ponoviti neki snimak, jer avioni zahtevaju prostor za manevrisanje i pilotu nije lako da ponovo proleti istom trasom na kojoj se nalazi motiv koji bi trebalo snimiti. Usledila su snimanja iz helikoptera koji ima maksimalnu sposobnost manevrisanja, ali najveća prepreka ovakvom načinu snimanja jeste cena svakog leta.

Usledilo je letenje motornim zmajevima, koje se pokazalo kao dovoljno dobro: sedeći visoko iza pilota, fotograf ima dobar pregled i može nesmetano da snima. Brzina zmaja nije velika što daje nešto više vremena za uočavanje motiva i njegovo kadriranje.

Kod ovakvog načina fotografisanja veoma je važno razumevanje i komunikacija s pilotom. Ono što je Zamur želeo najvećim delom se ostvarilo onda kada je rešio da nabavi i počne da koristi balon jednosed. Nakon što je dobio neophodnu dokumentaciju i pilotsku licencu, put neba se vinuo jarkocrveni *Skyhopper* s natpisom „ArtZamur“. Nakon nekog vremena, a u skladu s onim što neprekidno radi sa svim delovima svoje opreme, balon je dobio „upgrade“: na veliki plinski tank (koji snabdeva gorionik gasom neophodnim za stvaranje toplog vazduha neophodnog za podizanje balona) montiran je motor.

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ

© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ. Fotografija iz najnovijeg ciklusa o Dunavu snimljena u Nemačkoj iz žirokoptera

Ovakav motor sa elisom koristi se prvenstveno za paraglajdere, a u ovom slučaju doneo je važnu mogućnost – kontrolu položaja u vazduhu. Baloni su veoma zanimljive sprave za letenje ali imaju samo jednu kontrolu, i to po visini. Pravac leta i njegova brzina zavise isključivo od smera u kome duva vetar. Kada leti balonom, obično ne ide mnogo visoko kako bi mogao da snimi i ljude, a ne samo prirodu. Kako kaže: „Na neki način sam iznad, a opet dovoljno blizu“.

Do sada je pored navedenih letelica koristio i male zmajeve na koje je montiran fotoaparatus, fotografisao je i iz ultralakovih aviona, a jedno od zanimljivijih bilo je letenje žirokopterom tokom snimanja u Nemačkoj. S obzirom na to da je letenje sprava težih od vazduha iznad gradova zabranjeno (što zbog nepostojanja odgovarajuće zakonske regulative svesno krše brojni vlasnici dronova), počeo je da koristi balone napunjene helijumom. Na taj način su nastale brojne fotografije gradova snimljenih noću. Baloni su osetljivi na jak vetar koji ih potiskuje nadole, tako da trenutno iščekuje novu spravu zvanu *helikite*, svojevrsan spoj balona i zmaja, koji na vetru ima tendenciju da ide uvis umesto da se spušta na zemlju. Za snimanje na nepristupačnim mestima nabavio je i koristi kvadkopter, to jest ono što u svetu nazivaju dronom: kontrolisani helikopter s kamerom.

Izložbe i knjige

Dragoljub Zamurović ima veoma specifičan odnos prema poslu i svojim fotografijama. Shvatio je da nema kvalitetnih foto-monografija posvećenih pojedinim oblastima ili zemljama, i krenuo u realizaciju projekta koji se završavaju na dva načina: izložbama i knjiga-

ma. I jedno i drugo radi na najvišem mogućem nivou. Fotografije namenjene izlaganju štampa prema principima *Epson Digigraphie* postupka, dok knjige štampa po istom principu, bez ikakvih kompromisa u pogledu kvaliteta. Novac koji zaradi na jednom projektu koristi da realizuje novi i, kako sam kaže, jedino što ostaje na kraju i što je zaista važno jesu knjige. Trenutno je u toku rad na knjizi „Dunavska odiseja“. Biće to nov prikaz predela, ljudi i običaja reke na čijim obalama živi najviše nacija, na kojoj su četiri glavna grada nekih od deset država kroz koje prolazi. ■

•••••
© DRAGOLJUB ZAMUROVIĆ
Plavsko jezero snimljeno iz helikoptera

SAVETI FOTOGRAFIMA

„Kompozicija je primarna. Ponekad koristim širokougaone objektivne, ali primarni su teleobjektivi kojima mogu da izdvojim lep detalj, onaj koji mi pruža najveće zadovoljstvo. Snimam onoliko koliko mislim da treba, to jest dok sam ne budem zadovoljan. Nikome ne odgovaram zašto nešto snimam dvadeset puta, sve dok ne bude dobro to jest najbolje što ja mogu da uradim. Sam radim obradu fotografija i pripremu za štampu jer smatram da autor mora da odradi i isprati posao od početka do kraja.“

DRUGA NAGRADA ACO BOJANIĆ, „Zmijče”

Fotografija i BIODIVERZITET

FINALE KONKURSA PRIRODA SRBIJE 2014
19. 11 - 11. 12. ZAVOD ZA ZAŠTITU PRIRODE

Dugi niz godina je fotografisanje prirode bilo skrajnuta tema opšte fotografske scene. Drugim rečima, motivi i teme vezani za prirodu nisu (s retko viđenim izuzecima) imali „prođu” na raznim izložbama i festivalima. Dodatni problem koji je smanjivao broj snimaka i kvalitet produkcije jeste neophodnost uske specijalizacije prema oblastima i nabavka posebne fotografske opreme, izuzetno skupe. Na primer, kupovina makroobjektiva bila je veliki trošak, dok je nabavka ozbiljnog teleobjektiva bila prava investicija. Doduše, i danas najbolji objektivni imaju najvišu cenu, ali su se na sreću pojavile brojne druge moguće metode. Još nekoliko razloga omasovljenja jeste faktički besplatno digitalno fotografisanje (nema naknadnih troškova kad kupite opremu) i prvenstveno pojava jeftinih kompaktnih fotoaparata čije mogućnosti i konstrukcija (kombinacija malog objektiva i malog senzora daje ogromnu dubinsku oštrinu) skoro idealno odgovaraju potrebama makrofotografa.

PRVA NAGRADA VLADA MARINKOVIĆ, „Gradski park”, Vršac

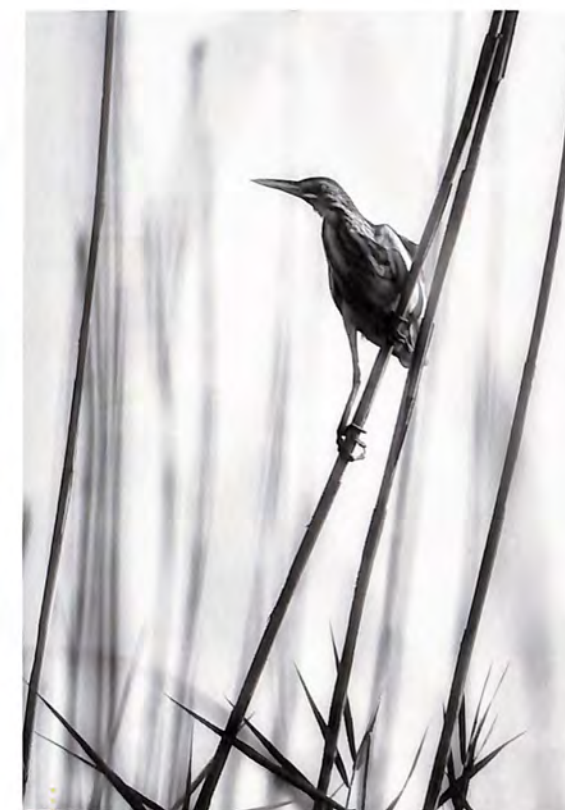
DRUGA NAGRADA NEBOJŠA PEROVIĆ, „Spajić jezero”

TREĆA NAGRADA DRAGAN SIMIĆ, „Komarci”

POHVALA OLJA SIMOVIĆ, „Porodica”

TREĆA NAGRADA VIOLETA MILUTINOVIĆ, „Belo”

NAGRAĐENE FOTOGRAFIJE
AUTORA: VLADA MARINKOVIĆ,
ACO BOJANIĆ, NEBOJŠA PEROVIĆ,
VIOLETA MILUTINOVIĆ, DRAGAN
SIMIĆ I ZORAN MILUTINOVIĆ

DODELJENO JE I **PET POHVALA**
SLEDEĆIM AUTORIMA: GEZA
FARKAŠ, SLOBODAN ZEČEVIĆ,
VESNA MIJAILOVIĆ, ZOLTAN BISAK,
OLJA SIMOVIĆ

Fotografi divljači i ptica dobili su savršeno „oružje” u obliku „prosumer” fotoaparata s teleobjektivima žižnih daljina od preko 1.000 mm, stabilizatorima slike i nezamislivo visokim ISO vrednostima.

Nakon pojave digitalnih fotoaparata, godinu za godinom je rastao broj fotografa prirode, ali fotografije smo imali priliku da vidimo samo sporadično, jer na nekoliko konkursa s ovom temom tokom godine sasvim sigurno nije moglo da bude prikazano sve što se na ovoj sceni dešava.

I tada se pojavila ideja, iza koje stoji Zavod za zaštitu prirode, o pokretanju konkursa koji bi trajao godinu dana. Iz meseca u mesec stizao je zaista imponozantan broj fotografija svedočeći koliko je zapravo velik broj onih koji snimaju prirodu, a nakon odabira najboljih radova bio bi prikazan jedinstven presek dostignuća brojnih autora.

POHVALA VESNA MIJAILOVIĆ, „Pauk“

TREĆA NAGRADA ZORAN MILUTINOVIĆ, „Skrivene uši“

POHVALA SLOBODAN ZEČEVIĆ, „Zečiji rep“

POHVALA ZOLTAN BISAK, „Komarac“

Shodno svojoj osnovnoj delatnosti, a u cilju promocije prirode, prirodnih dobara i zaštite prirode Srbije, Zavod za zaštitu prirode Srbije pokrenuo je stalni foto-konkurs na temu: „Priroda Srbije“. Od odabranih fotografija, na godišnjem nivou planirana je izložba fotografija u prostorijama Zavoda, kao i u drugim galerijama po Srbiji.

U okviru stalnog konkursa Zavoda „Priroda Srbije“, 29. decembra 2014. žiri je izabrao najbolje fotografije godišnjeg konkursa. Žiri u sastavu: Milan Živković, dugogodišnji fotograf Prirodnjačkog muzeja, a sada glavni i odgovorni urednik fotografskog časopisa *ReFoto*, Branislav Brkić, predsednik Foto-saveza Srbije, i Miroslav Predojević, predsednik umetničkog saveta Foto-saveza Srbije.

Ujedno, svaka od hiljada pristiglih fotografija nosi, pored estetskih, i informacije neprocenjive vrednosti o raznolikosti živog sveta (biodiverzitet) prirode naših krajeva kao i priče o ponašanju i životu – kako biljaka tako i životinja.

Jedan deo fotografija uslovno rečeno spada u kategoriju pejzaža, ali ako ih sagledamo s druge, odnosno ekološke strane, shvatićemo da su i one jedinstveni dokumenti o postojanju različitih ekosistema i prikaz uzajamnih odnosa žive i nežive prirode koje jedino fotografija i film mogu da sačuvaju od zaborava. Ne treba zaboraviti ni to da su na pojedinim fotografijama prikazane i izuzetno retke, ponekad i ugrožene biljne i životinjske vrste, što daje posebnu vrednost celom ovom projektu, posebno u relaciji s organizatorom manifestacije.

I zato vas molimo da na nekim budućim izložbama, nakon što ste obišli jedan krug i pogledali izložene fotografije, krenete u još jedan tokom kojeg ćete se, umesto u ulogu posmatrača, staviti u ulogu istraživača prirode i pročitati sve vidljive, ali i otkriti one skrivene poruke koju svaka od ovih fotografija nosi. Kada saberete utiske, shvatićete da je to što imamo neprocenjivo vredno, ali istovremeno i vrlo krhko. Očuvanje prirode znači očuvanje biodiverziteta, ali i nas.

Preplatite se!

dobićete časopis **ReFoto** i poklon na vašu kućnu adresu

Mejl: pretplata@globalpress.rs ili telefon: 011/2782-379 i 011/2782-325

POKLON
Peak PX 60 foto-torba ili šolja

Napomena: ponuda s poklonom važi samo za područje Srbije dok traju zalih! Poklon šaljemo odvojeno od časopisa!

Pretplata

- Za samo **2.100 dinara**, koliko iznosi pretplata na **6 brojeva** dobićete vaš omiljeni časopis na kućnu adresu + poklon po vašem izboru: **Lowepro Peak PX 60** (foto-torba za kompaktni fotoaparati ili video kameru) ili **šolja s utisnutim ReFoto logom**.
- Ukoliko želite, možete se pretplatiti na **6 brojeva + 1 gratis** za samo **2.100 dinara** (bez poklona).
- Za inostranstvo pretplata na **6 brojeva**, s poštarinom, iznosi **60 evra**.

Specijalna pretplata!

- Za samo **2.990 dinara** dobićete **6 brojeva** časopisa na kućnu adresu + poklon, knjiga **„Digitalna fotografija – priručnik koji nedostaje“** (David Pogue, izdavač Kompjuter biblioteka, vrednost 1.580 dinara).

NOĆNA FOTOGRAFIJA i duge ekspozicije

© DAMIR TILJAK,
„Mečava“
Pentax K-5 II S, f/4.5,
1/20 s, ISO 3.200

© DAMIR TILJAK,
„Hrvatsko narodno kazalište“
Pentax K-5 II S, f/3.2, 1/50 s,
ISO 6.400

JEDNA OD PRVIH STVARI KOJU POČETNIK U FOTOGRAFIJI NAUČI JE DA ZA DOBRU FOTOGRAFIJU TREBA IMATI DOVOLJNO SVJETLA. NARAVNO DA JE TEHNIČKU KVALITETU FOTOGRAFIJE JEDNOSTAVNIJE POSTIĆI UZ VISOKE RAZINE SVJETLA, NO I FOTOGRAFIRANJE NOĆU MOŽE BITI I TE KAKO KREATIVNO, A ISPRAVAN ODABIR MOTIVA, KOMPOZICIJE I EKSPOZICIJE NAGRADIT ĆE VAS ATRAKTIVNIM FOTOGRAFIJAMA

Piše Damir Tiljak

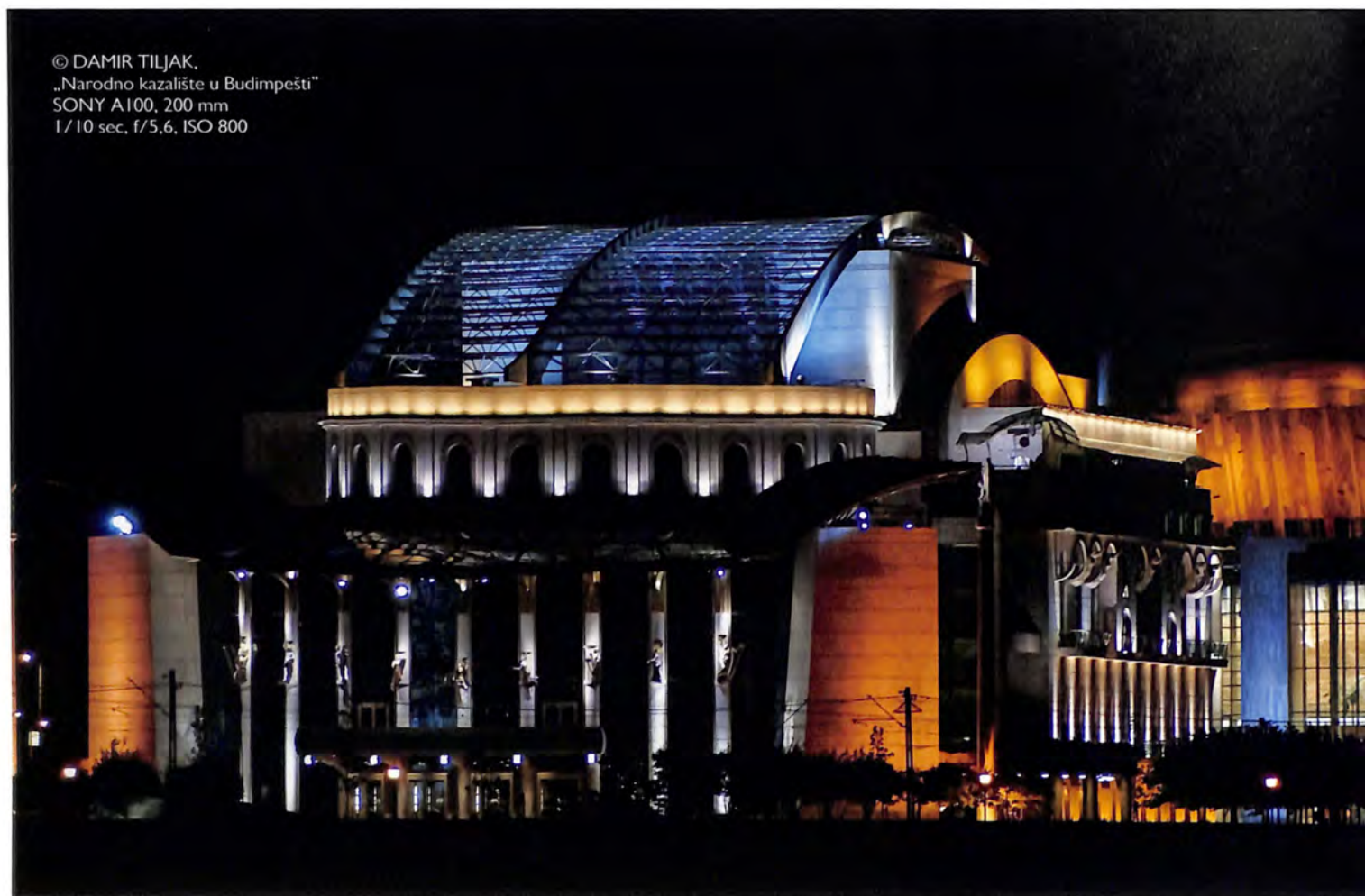
Ekspozicija MANUELNO PODEŠAVANJE ILI NOĆNI PROGRAM

Pozabavimo se prvo ekspozicijom – količinom svjetla potrebnom da nastane fotografija. U fotografiji se pojam ekspozicija koristi na različite načine. U osnovnoj terminologiji, koja dolazi iz senzitometrije, ekspozicija označava količinu svjetla koju smo upotrijebili za snimanje fotografije – prosječnu akumuliranu količinu vidljivog svjetla na površini senzora. Pri tome se misli na fotografski ciklus pri kojem nastaje jedna fotografija. Ako, na primjer, koristimo više razdijeljenih ekspozicijskih ciklusa kako bismo dobili sliku (višestruka ekspozicija), onda se količine svjetla svih ciklusa zbrajaju.

Kolika treba biti korektna ekspozicija? Tehnički gledano – ona koja najbolje iskorištava naš sustav za fotografiranje, korisnički gledano – ona kojom fotograf postiže potreban efekt na fotografiji. Ova su dva zahtjeva u dosta velikom raskoraku kad se radi o noćnoj fotografiji. Da bi fotografija bila tehnički korektno eksponirana, moramo koristiti uređaje za mjerenje svjetla – svjetlomjere. Oni će nam ukazati na parametre ispravne ekspozicije. Fotografiramo li po

danu ili uz rasvjetu koja nam daje potrebnu razinu svjetla, dobit ćemo standardno osvijetljene fotografije. Nažalost, fotografiramo li po noći, ponovo ćemo dobiti standardno osvijetljene fotografije. Noćna će nam fotografija izgledati kao da je snimljena po danu. Naš fotoaparat podešen je za stvaranje što je moguće ispravnije eksponiranih fotografija, a to znači da fotografija treba biti dovoljno svijetla jer tako najbolje iskorištavamo senzor. Fotoaparat će odrediti tehnički ispravnu ekspoziciju koja nije ispravna za ambijent kakav želimo postići, a to je noć. Zato su u fotoaparate koji koriste unaprijed definirane programe za snimanje ugrađeni posebni programi za noćno fotografiranje. Kod fotoaparata koji nemaju ugrađene takve programe, a to su uglavnom napredniji i kvalitetniji, fotograf se sâm mora pobrinuti za ispravnu ekspoziciju. Ovo je naizgled paradoksalna situacija, no pretpostavlja se da osoba koja koristi naprednije fotoaparate zna što radi i stoga ne samo da zna što želi postići nego i kako će to postići. Zato kod noćnog fotografiranja kontrolu ekspozicije nikako ne treba prepustiti automatici fotoaparata.

© DAMIR TILJAK,
„Narodno kazalište u Budimpešti“
SONY A100, 200 mm
1/10 sec, f/5.6, ISO 800

Motiv i kompozicija

Što se tiče odabira motiva i kompozicije, u principu se ne razlikuju bitno od uobičajenog načina na koji radimo. Sve što možemo fotografirati po danu možemo fotografirati i noću; naravno, konačni će izgled biti drugačiji. S nekim elementima scene koji nam po danu stvaraju probleme lakše ćemo izaći na kraj. Razne žice, stupovi, antene i slični objekti koji često nagrđuju fotografiju neće biti toliko problematični kao kod dnevne fotografije, jer neće biti osvijetljeni. S druge strane, imat ćemo dosta izdvojenih istaknutih izvora svjetla koje ćemo teško kontrolirati, pa će kompozicija ponekad biti kompromis između onog što smo zamislili i onog što možemo dobiti. Naravno moramo paziti na takve elemente koji se nalaze po rubu kadra, jer oni snažno privlače pažnju i narušavaju strukturu kompozicije. Problem se može javiti i jer ne vidimo dobro što fotografiramo. Standardno D-SLR tražilo odlično je za fotografiranje danju, ali ne i za fotografiranje noću pri izrazito niskim razinama svjetla. U gradskim, dobro osvijetljenim sredinama još ćemo ga moći koristiti, no čim se udaljimo od tako osvijetljenih scena, imat ćemo probleme ne samo kod kadriranja nego i kod izoštavanja.

KORISNO JE DA FOTOAPARAT IMA:

✓ Mogućnost rada na visokoj ISO vrijednosti, jer omogućuju testne ekspozicije; ✓ Jednostavno dostupnu kontrolu ISO vrijednosti; ✓ CMOS senzor, jer bolje podnosi duge ekspozicije; ✓ Live View, jer može pomoći kod izoštavanja; ✓ Redukciju šuma za rad s dugim ekspozicijama.

SAVJETI ZA NOĆNO FOTOGRAFIRANJE

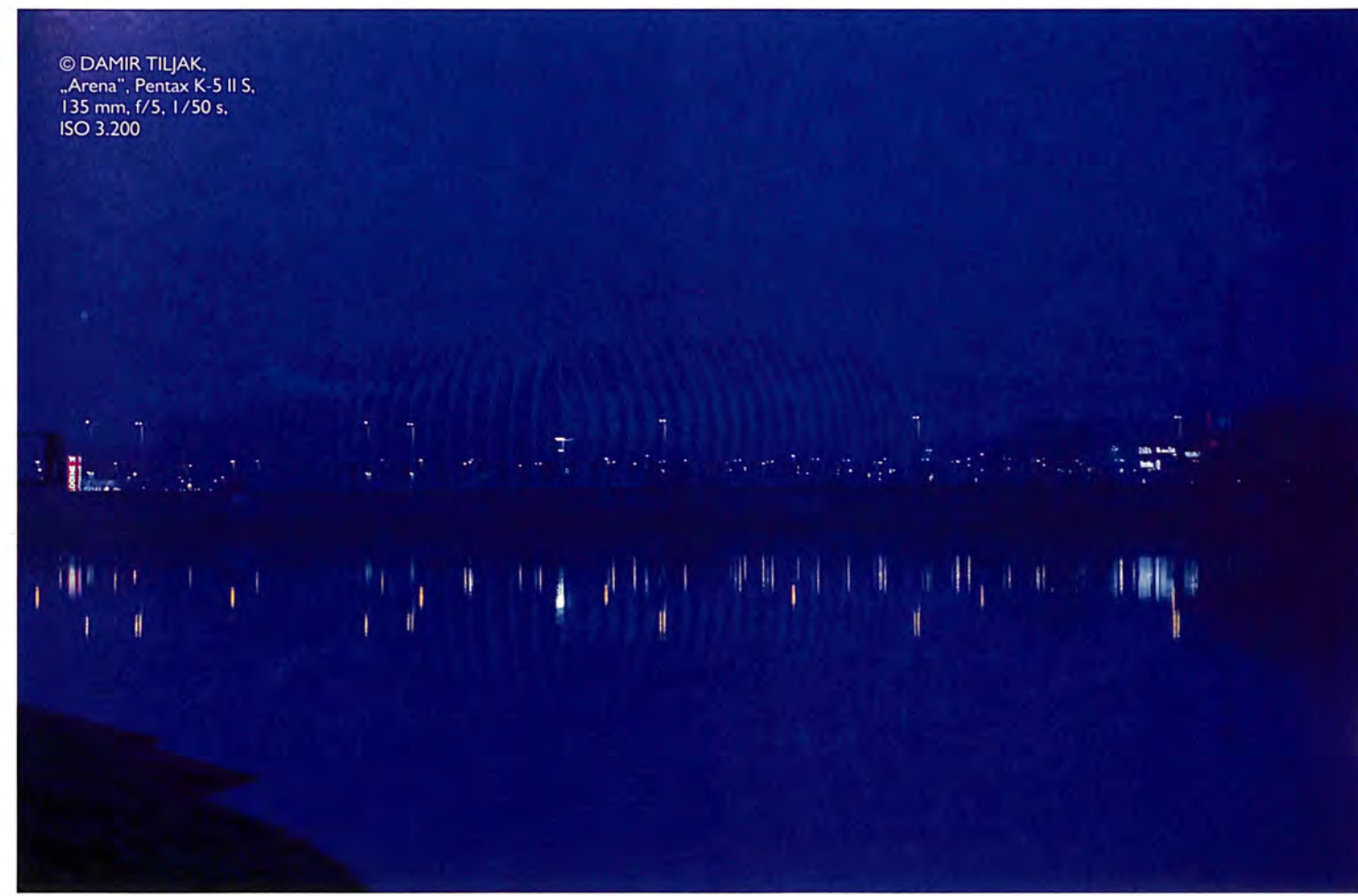
Fotoaparat koji koristite mora imati program za noćno fotografiranje, još bolje je ako ima mogućnost kontrole ekspozicije u M (manual) načinu rada. Također je poželjno da ima mogućnosti snimanja RAW formata.

ŠTO PONIJETI?

- ✓ Stativ.
- ✓ Daljinski okidač ili žičani okidač; ako ih nemate, koristite okidanje s vremenskom odgodom.
- ✓ Sjenilo objektivu – važno za scene s mnogo izvora svjetala.
- ✓ Malu baterijsku svjetiljku za pregled postavki fotoaparata i nagiba stativa.

© DAMIR TILJAK,
„Strossmayerovo
šetalište“
Pentax K 5 II S,
16 mm, f/5.5,
1/25 s, ISO 1.600

© DAMIR TILJAK,
„Arena“, Pentax K-5 II S,
135 mm, f/5, 1/50 s,
ISO 3.200

PLAVI SAT

Neke fotografije moguće je snimiti samo pri niskim razinama svjetla. U tu kategoriju pripadaju fotografije snimljene u vrijeme koje nazivamo „plavi sat“. To je doba dana neposredno nakon zalaska Sunca, traje okvirno 10–20 minuta, kada je na fotografiji boja neba intenzivno plava. Po završetku plavog sata nebo postaje u potpunosti crno, tako da možemo reći da je plavi sat prijelazni period između dnevne i noćne fotografije. Trajanje plavog sata ovisi djelomično o stanju atmosfere, a ukupno trajanje o smjeru fotografiranja. Efekt plavog sata pojavljuje se prvo u smjeru istoka, a kad nebo prema istoku postane crno, „plavi sat“ još možemo uloviti u smjeru zapada. Gledajući sveukupno, efekt traje i do 40 minuta. Ipak treba raditi brzo: ako imamo točno određeni kadar koji želimo fotografirati, optimalno vrijeme je desetak minuta. Iстина je da ukupan efekt u jednom smjeru kompasa traje dvadesetak minuta, no ispočetka je nebo još dosta svjetlo, a pred kraj je već poprilično tamno. Efekt „plavog sata“ nama nije u potpunosti vidljiv, ali naš fotoaparat drugačije registrira svjetlo od naših očiju, zato treba nastaviti s fotografiranjem iako se vama čini da nebo nije baš prave boje. Tek kad vam na fotografijama nebo postane potpuno crno, vrijeme „plavog sata“ je prošlo. Posebno su atraktivne fotografije snimljene u urbanim sredinama jer je topla narančasta halogena rasvjeta odličan komplement tamno plavom nebu.

Testne slike

Tipična noćna fotografija ima veliku količinu tamnih površina, s višestrukim malim područjima izrazite svjetline. Ona najčešće uključuje i izvore svjetla što uobičajena dnevna fotografija nema, a izvori svjetla u kadru stvaraju odbleske u objektivu. Ne zaboravite ponijeti sjenilo objektivu kako biste eliminirali nepotrebne odbleske. Također je korisno napraviti probne fotografije, a za to nam odlično može poslužiti fotografiranje pri visokim ISO vrijednostima. Danas sve više D-SLR fotoaparata podržava izrazito visoke ISO vrijednosti, koje naizgled nemaju neku korisnu upotrebu. Kad fotografiramo s ISO 1.600 ili više, fotografija je uglavnom loše kvalitete, puna je šuma, gube se detalji, pada dinamički raspon. No to nam sve nije važno ako radimo probnu fotografiju. Fotografija s visokom ISO vrijednosti može nam brzo i jednostavno pokazati sve probleme koje imamo s kompozicijom, ekspozicijom i odbljescima u objektivu prilikom noćnog fotografiranja. Umjesto da čekamo minutu-dvije, možda i više kako bismo vidjeli konačni rezultat, možemo ga vidjeti praktično istog trena ako koristimo visoku ISO vrijednost.

Uzmimo za primjer fotografiju koju pri ISO 100 osvijetljavamo dvije minute, odnosno 120 sekundi. Ako uključimo sustav redukcije šuma kod dugih ekspozicija, u konačnici nam treba i do četiri minute kako bismo vidjeli fotografiju. Napravimo li probnu fotografiju s ISO 12.800, fotografiju ćemo vidjeti nakon samo jedne sekunde. Imamo li problema s izoštavanjem, kompozicijom,

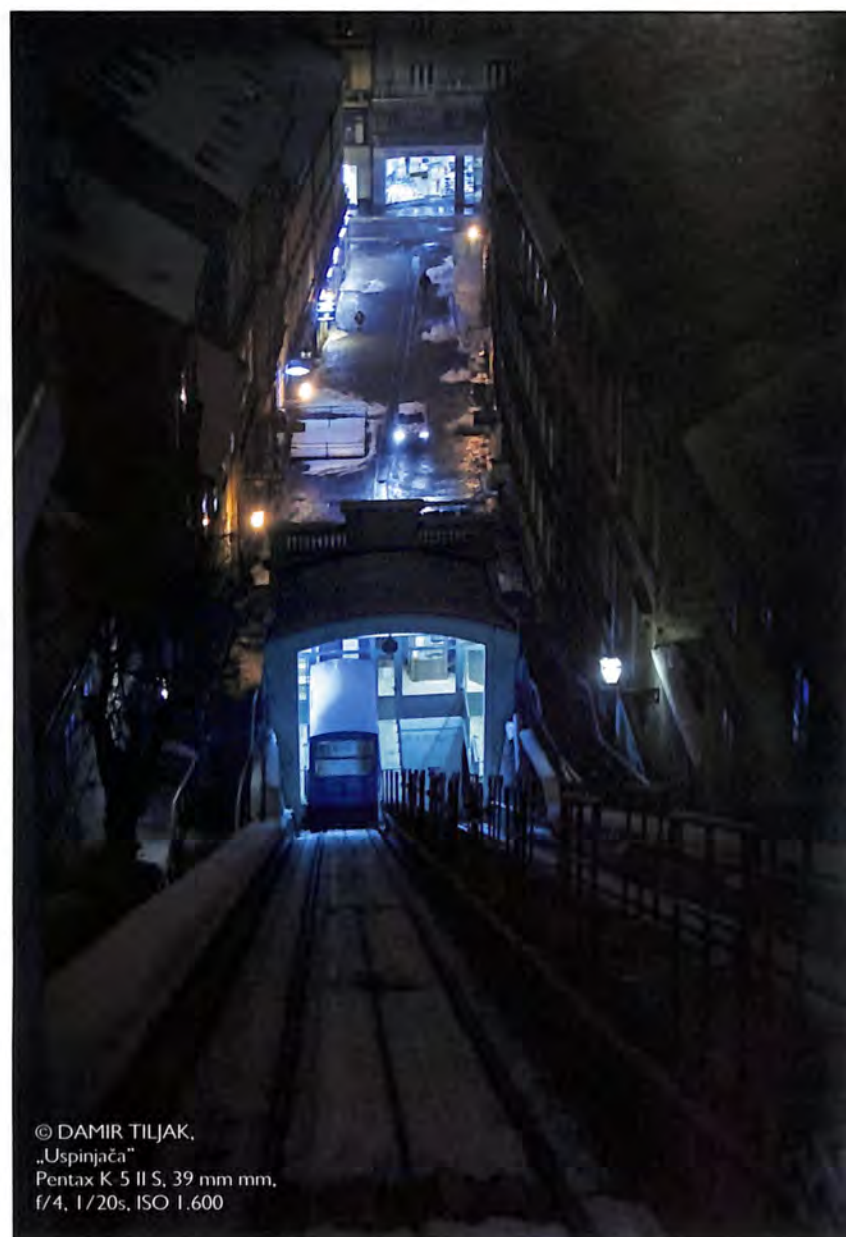
odbljescima na lećama objektivu ili s ekspozicijom, možemo napraviti niz brzih proba sve dok ne budemo zadovoljni, te nakon toga krenuti sa snimanjem konačne fotografije. Probne je ekspozicije lako preračunati jer se ISO vrijednosti jednostavno množe. Najčešća osnovna ISO vrijednost je 100, ako probe radimo s ISO 6.400, minute kod konačne ekspozicije ekvivalentne su sekundama kod probne ekspozicije. Ako nam za ispravno ekspaniranu sliku kod ISO 6.400 treba četiri sekunde, to znači da će nam kod ISO 100 trebati četiri minute.

Naravno, ne zahtijevaju sve noćne fotografije tako duge ekspozicije niti najniži ISO; često možemo napraviti kompromis i fotografirati s ISO 800 te u gradskim sredinama s dobrim osvijetljenjem dobiti brzine zatvarača 1/10 sekunde ili manje. Kakav ćete pristup odabrati ovisi o tome što fotografirate, efektu koji želite postići, opremi koju imate i, naravno, za što će vam poslužiti fotografija koju ste napravili. Želite li izrađivati kvalitetna povećanja za izložbe, plakate, kalendare i slično, trebat će vam maksimalnu kvalitetu, a nju možete dobiti samo pri osnovnoj ISO vrijednosti senzora. Pažnja, neki fotoaparati mogu se koristiti i pri ISO vrijednosti nižoj od osnovne, to je takozvani prošireni ISO opseg (expanded ISO range). Tada niža ISO vrijednost daje fotografiju slabije kvalitete, proučite upute fotoaparata, nemojte koristiti najnižu moguću ISO vrijednost, koristite osnovnu osjetljivost senzora!

Stativ ili stabilizacija?

Kvalitetan stativ je fotografov najbolji, ali i najteži prijatelj. Bez stativa ne možemo razmišljati o vremenu ekspozicije dužem od 1/30 do 1/100 sekunde, ovisno o tome koji objektiv koristimo. U pravilu, koliko milimetara ima objektiv (u ekvivalentnoj žarišnoj duljini) – toliko nam treba brzina zatvarača, samo tu vrijednost pretvorimo u razlomak, to jest dodamo ispred žarišne duljine onaj važan dio 1/. Ako je objektiv 100 mm, brzina zatvarača prilikom fotografiranja iz ruke treba biti 1/100 sekunde. Na sreću onih koji su spremni žrtvovati nešto kvalitete i fotografirati s većom ISO vrijednošću, postoji i drugačije rješenje – stabilizacija slike. Postoje dvije vrste stabilizacije: optička i mehanička. Optička se događa u objektivu, a koriste je *Nikon* i *Canon*, mehanička u tijelu fotoaparata na senzoru, a koriste je ostali proizvođači: *Pentax*, *Olympus* i *Sony*. Na koji način radi stabilizacija nije tema ovog teksta, ono što je važno jeste da ona omogućava znatno duže ekspozicije bez upotrebe stativa. Odličan primjer uspješno stabilizirane slike je fotografija „Narodno kazalište u Budimpešti“, snimljena s objektivom od 300 mm (200 mm na APS-C senzoru) s ekspozicijom od 1/10 sekunde, a bez korištenja stativa. ISO je bio 800 – to je bio najbolji kompromis između brzine zatvarača i šuma u slici. Prilikom snimanja nisam imao stativ pri ruci, pa sam se odlučio na ovakvu kombinaciju. Čak i da sam ga imao, ne bi bio od koristi jer je fotografija snimljena s broda koji se lagano ljuljao prilikom plovidbe. Za one koji ne znaju, stabilizaciju treba isključiti kad je fotoaparat na stativu, jer će znatno smanjiti oštrinu slike, ponekad je čak potpuno zamutiti.

© DAMIR TIJAK,
„Uspinjača“
Pentax K 5 II S, 39 mm mm,
f/4, 1/20s, ISO 1.600

Ravnateža bijelog (WHITE BALANCE)

Kao što sam već naveo, osim ako se znatno ne udaljimo od naseljenih područja u kojem slučaju fotografiramo na prirodnom svjetlu – mjesecini, na našoj će se fotografiji pojaviti lokalizirani izvori svjetla različite kvalitete, usmjerenja i boje. Često se stoga postavlja pitanje ravnateže bijelog (white balance) prilikom fotografiranja. Želimo li dobiti zanimljivu fotografiju, možemo ostaviti raznobojna svjetla i fotografirati uz postavke dnevnog snimanja. Ako imamo dominantni izvor svjetla koji daje osvjetljenje za veći dio fotografije, onda možemo ići prema neutralnim postavkama i prirodnim bojama. Kako je uvijek poželjno fotografirati tako da imamo RAW format, pogotovo kod noćne fotografije jer je ekspozicija izrazito kritična, možda ne bi trebalo toliko brinuti jer iz RAW datoteke možemo generirati postavku ravnateže bijelog kakvu god želimo. Ipak je dobro postaviti ravnatežu bijelog što je moguće bliže onoj koju želimo imati na završnoj fotografiji, jer ako koristimo histogram za kontrolu ekspozicije, *white balance* postavka utječe na to kako će histogram izgledati. Histogram se, naime, generira iz JPEG datoteke, a ne iz RAW datoteke. Ovdje opet možemo posegnuti za test fotografijom pri visokoj ISO vrijednosti kako bismo donijeli konačnu odluku. Za koju se god opciju odlučili, nikako nemojte koristiti automatiku, svaka će vam fotografija vjerojatno biti drugačija i sve ćete ih morati usklađivati u nekom programu za obradu fotografije.

© DAMIR TIJAK,
„Uspinjača“
Pentax K 5 II S, 21 mm,
f/4, 1/20s, ISO 1.600

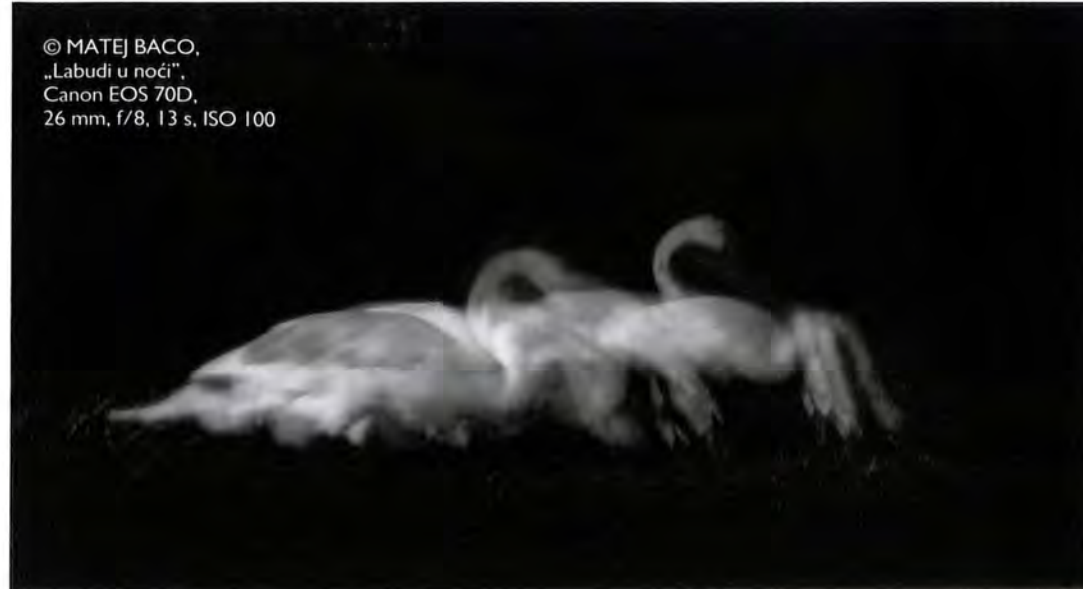
LOŠE VRIJEME KAO SAVEZNIK

Još jedna varijabla koju treba spomenuti su meteorološki uvjeti prilikom fotografiranja. Kiša, susnežica i snijeg dosta smanjuju vidljivost, ali mogu dati posebno atraktivne fotografije. Usmjerite fotoaparat prema nekom izvoru svjetla i duge ekspozicije snimit će tragove kapljica ili pahuljica. Svakako provjerite da li vaš fotoaparat smijete izložiti kiši i snijegu, nisu svi zavrtnjeni i otporni na loše vrijeme.

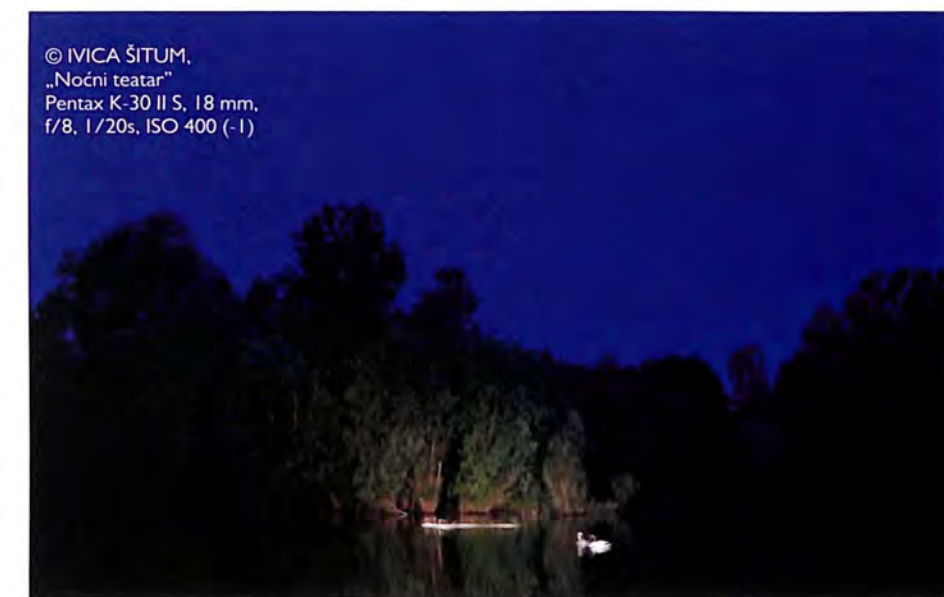
Slikanje svjetlom

Slikanje svjetlom (Light painting) dobro je poznata tehnika koju često koristimo kod fotografiranja u studiju, no malo je poznato da se svjetlom mogu oslikavati i krajolici. Najveći problem ove tehnike kod oslikavanja krajolika jeste svjetlosno zagađenje. Za uspješne fotografije treba nam lokacija na kojoj nema praktično nikakvog umjetnog svjetla i koja nije u blizini prometne ceste. Kako osvijetliti krajolik? Moguće je koristiti dvije tehnike: velike baterijske svjetiljke ili bljeskalice. Naravno moguće ih je i kombinirati. Jasno je da je doseg ovakve rasvjete ograničen i da nećete moći osvijetliti udaljene planine, ali u krugu od par stotina metara može se uspješno osvijetljavati. Ako iskoristimo i „plavi sat“, kad još imamo nešto malo svjetla nebeskog svoda, možemo napraviti efektne i neobične fotografije. Nađete li se na udaljenim lokacijama na kojima ima i ruševina, starih kuća ili nekih drugih objekata, imate sve preduvjete za efektnu fotografiju. Svjetlosno oslikavanje krajolika zahtjevna je disciplina i zato je prakticira zaista mali broj fotografa. Prvo treba pronaći zanimljivu lokaciju. Zatim je posjetiti noću i uvjeriti se da nema neželjenih izvora svjetla. Može to biti ulična rasvjeta udaljena 500 ili više metara, neki grad koji se nalazi u blizini i osvjetljava horizont ili kuće koje nismo primijetili, a noću pale rasvjetu. Sve će to smetati, trebate potpuni mrak. Da biste bili potpuno sigurni, napravite test fotografije. Kad ste se odlučili za lokaciju treba napraviti detaljno izviđanje terena, ovo je izuzetno važno, tu ćete se kretati noću u situaciji kad gotovo ništa ne vidite. Provjerite sve u što možete propasti: udubine, rupe, potoke, i slično. Također provjerite sve na što možete zapeti: veće kamenje, korijenje i granje, panjeve i slično. Okvirno odredite što i kako želite fotografirati, smjerove u kojima ćete se kretati i objekte koje mislite osvijetljavati. Sve dokumentirajte fotografijama. Provjerite imate li signal za mobitel, da možete pozvati pomoć ako se izgubite.

Ako idete na zaista udaljene lokacije, ponesite dovoljnu zalihu baterijskih uložaka i jaču baterijsku svjetiljku kojom možete osvijetliti ne samo fotoaparat nego i okolinu. Bez obzira na doba godine, preporuča se čvrsta planinarska obuća koja štiti nogu i gležanj. Unatoč svim mjerama opreza u mraku je lako pasti i uganuti gležanj. Ponesite hrane, vode i vreću za spavanje za slučaj da morate

© MATEJ BACO,
„Labudi u noći“
Canon EOS 70D,
26 mm, f/8, 13 s, ISO 100

© IVICA ŠITUM,
„Noćni teatar“
Pentax K-30 II S, 18 mm,
f/8, 1/20s, ISO 400 (-1)

provesti noć na otvorenom. Uz obavezan stativ i dodatnu rasvjetu došli smo do poprilične količine opreme koju trebamo za ovakve fotografske podvige.

Velike svjetiljke, poput svjetala na automobilu, moći će dosegnuti na veliku udaljenost. Pa ipak njihov će intenzitet svjetla na tim udaljenostima biti dosta slab. Rješenje je ne ostati uz fotoaparat, treba se približiti objektu koji osvjetljavamo. Postavite okidač fotoaparata na odgodu okidanja, dobit ćete desetak sekundi u kojima možete promijeniti lokaciju. Ako se nalazite u kadru, a gotovo sigurno hoćete, nosite crnu odjeću i stalno mijenjajte poziciju, da se ne pojavite na fotografiji. Sad je jasno zašto morate dobro pregledati teren prije fotografiranja. U nekim slučajevima zbog prepreka na terenu ovakav pristup neće funkcionirati. Kao primjer dajem dvije fotografije s lokacije na kojoj se ispred fotoaparata nalazi jezero. Prva je fotografirana bez osvjetljavanja, a druga šest minuta kasnije uz dodatno osvjetljavanje. Postavke fotoaparata su identične. Bilo je ovo izviđanje terena za radionicu koju sam organizirao. Zanimljivo iznenađenje čekalo nas je kad smo došli fotografirati – na jezeru su se u međuvremenu pojavili labudovi, tako da su polaznici napravili zaista specifične fotografije. ■

EKSPONIRAJ U DESNO (EXPOSE TO THE RIGHT)

Jedna od preporučenih tehnika za poboljšanje tehničke kvalitete fotografije jeste takozvano ekspoziranje prema desnoj strani histograma. Jednostavno rečeno, fotograf prilikom snimanja napravi presvijetlu fotografiju koju kasnije u obradi potamni na potrebnu vrijednost. Na taj se način u fotografiji smanjuje šum i povećava raspon tonaliteta. Ova tehnika ima veliki broj zagovornika, no treba razumjeti da ona funkcionira samo kad je dinamički raspon scene manji od dinamičkog raspona senzora. Iz tog razloga je ta tehnika teško primjenjiva kod noćne fotografije. Dinamički raspon scene u kojoj imamo istovremeno izvore svjetla i tamna neosvijetljena područja iznosi 15 ili više ekspozicijskih vrijednosti. Svaki pokušaj podizanja ekspozicije samo će nam donijeti velike prazne plohe oko svjetlosnih izvora, i stoga je najbolje u startu napraviti korektnu noćnu ekspoziciju.

Moguće je koristiti dvije tehnike: velike baterijske svjetiljke ili bljeskalice. Naravno moguće ih je i kombinirati. Jasno je da je doseg ovakve rasvjete ograničen i da nećete moći osvijetliti udaljene planine, ali u krugu par stotina metara može se uspješno osvijetljavati.

Novi talas Canon POWERSHOT G7X

STIGAO JE NOVI TALAS KOMPAKTNIH DIGITALNIH FOTOAPARATA SA SENZOROM OD 1 INČA I EFEKTIVNOM REZOLUCIJOM OD 20 MILIONA PIKSELA. PORED TOGA, OVAJ FOTOAPARAT NUDI OBJEKTIV IMPRESIVNIH PERFORMANSI PRIVLAČAN I ZA OZBILJNE FOTOGRAFE KOJI ŽELE DA IMAJU KOMPAKTAN DIGITALNI FOTOAPARAT U DŽEPU BEZ VELIKOG KOMPROMISA KADA JE U PITANJU KVALITET SNIMLJENIH FOTOGRAFIJA

Piše Boris Bjelica

A DISPLEJ

Ima pokretni displej koji može biti veoma koristan kada želimo da napravimo fotografije i video zapise iz neobičnih perspektiva. Može se pomerati za 180 stepeni nagore, a to je položaj koji omogućava fotografisanje autoportreta. Displej ima ukupnu rezoluciju od 1.040.000 piksela i osetljiv je na dodir, što omogućava navigaciju kroz meni, pregledavanje snimljenih fotografija i izbor autofokusnih polja.

B OBJEKTIV

Jedna od najznačajnijih karakteristika ovog fotoaparata je objektiv koji pokriva raspon ekvivalentan žižnoj daljini 24–100 mm i može se pohvaliti velikom svetlosnom jačinom od f/1.8 za širokougaoni položaj objektiva, dok je za žižnu daljinu od 100 mm ona f/2.8. Objektiv ima optičku stabilizaciju slike, a pokriva nešto veći raspon nego njegova direktna konkurencija Sony Cyber-shot RX100 III.

C AF OSVETLJIVAČ

Pomaže nam kod izoštravanja u lošim svetlosnim uslovima

D BLIC

Na gornjem delu fotoaparata krije blic koji se podiže po potrebi pritiskom na dugme. Ovaj fotoaparatus nema priključak za eksterni blic kao njegov prethodnik.

1. KONTROLNI PRSTEN:

S ovim prstenom u zavisnosti od toga koju mu ulogu dodelimo možemo – zumirati, ručno izoštravati, postavljati ISO osetljivost, korigovati ekspoziciju i balans belog, birati proporciju u kojoj želimo da snimamo.

2. BEŽIČNO POVEZIVANJE:

Kao i većina modernih digitalnih fotoaparata, ima ugrađen Wi-Fi, za razmenu snimljenih fotografija na internetu, što je sve značajnije. Možemo daljinski da fotografišemo ili prenosimo snimljene fotografije s fotoaparata na pametni telefon ili tablet. Za to nam je dovoljno da se preuzme Canonova aplikacija, a podržava i NFC za brže i jednostavnije povezivanje.

3. PODEŠAVANJE:

Ovaj točičić je poznat svakome ko je koristio neki od novijih modela G ili S serije PowerShot kompaktnih fotoaparata. Tu se pored automatskog režima i programa sa scenama nalazi P/A/S/M režimi rada.

Postaje sve zanimljivije, jer Sony nakon dve godine konačno ima konkurenciju na polju kompaktnih digitalnih fotoaparata sa senzorom od jednog inča. Dok je Sony uspešno izbacio treću generaciju sa sklopivim tražilom i svetlosno jačim objektivom, ali s manjim rasponom žižne daljine. Za nas konzumente sada može biti dobro to što i Canon ima svog predstavnika. Kao i kod fotoaparata RX100 III, G7X ima ugrađen senzor od jednog inča s efektivnom rezolucijom dvadeset miliona piksela i objektivom f/1.8–2.8 zum. S žižnom daljinom koja je ekvivalentna objektivu od 24 mm, oba fotoaparata imaju slične dimenzije i nude slične mogućnosti.

U RUCI

Izgled fotoaparata PowerShot G7X u mogim delovima podseća na raniji Canonov džepni model PowerShot S120. Oba imaju zaobljene ivice, mat crnu završnu obradu na kojoj ne ostaju otisci prstiju, ali tu poređenje prestaje jer sada on ima jače metalno kućište i pokretni displej osetljiv

na dodir. Na zadnjoj strani je kontrolni deo fotoaparata sa zadnjim kontrolnim točičićem i džojstikom. Veći deo najvažnijih podešavanja može se direktno postaviti, bez ulaska u meni, a pojedine komade mogu se prilagoditi i vlastitim potrebama. Komande su lako dostupne, ali su zbog kompaktnosti dugmad premala za moj ukus, no tu je kontrolni prsten oko objektiva, koji može olakšati rad i omogućiti brz pristup jednom od parametara kao što su: ISO osetljivost, korekcija ekspozicije, ručno izoštravanje, korekcija balansa belog, zumiranje izbora proporcije snimljene fotografije. Svaki put kada okrenete prsten, ukoliko ga na primer koristite za zumiranje, objektiv će se pomerati s ekvivalentnim žižnim daljinama

S prednje strane nema rukohvat, samo prozorčić autofokusnog osvetljiivača, ali debljina tela fotoaparata omogućava da stabilno stoji u ruci. Upravljački meni ne odudara od onog što smo dosad navikli da vidimo kod Canonovih kompaktnih digitalnih fotoaparata.

Funkcionalna. Fleksibilna.
Ozbiljna zabava.
Nova Sport AW
series

7L

17L

35L

Za detalje posetite sajt: lowepro.com/nova-sport

GoPro HERO4 Black i Silver

TRŽIŠTE AKCIONIH KAMERA ŠIRI SE NEVEROVATNOM BRZINOM, ALI I PORED TOGA GOPRO KAMERE SU NAJPOZNATIJE I NAJPRISUTNIJE. POSTALE SU OSNOVNI ALAT ZA SNIMANJE SPORTSKIH DOGAĐAJA, BILJNOG I ŽIVOTINJSKOG SVETA, A KORISTE IH I AMATERI I PROFESIONALCI. VIŠE SE KORISTE ZA SNIMANJE VIDEO ZAPISA, ALI S NJIMA JE MOGUĆE I FOTOGRAFISATI. U OVOM BROJU TESTIRALI SMO DVE NAJNOVIJE GOPRO KAMERE

Piše Boris Bjelica

GoPro kameru možemo opisati kao malu, laganu, kompaktnu, otpornu na udarce, loše vremenske uslove i vodu, i može biti idealan pratilac vaših avantura i svakodnevnih aktivnosti. Njena veličina dozvoljava da se postavi na kacigu, ruku, nogu, leđa kućnog ljubimca, bicikl, automobil, bespilotnu letelicu, takoreći gde god vam padne na pamet. Gde je ne možete postaviti koristeći neki od originalnih dodataka ili dodatke drugih proizvođača, možete je bez problema zalepiti. Standardna oprema kod obe kamere ili fotoaparata jeste podvodno kućište otporno na prašinu, udarce i vodootporno na dubinama do 40 m. Uporedo s popularnošću ovih kamera razvila se i potpuno nova industrija dodatne opreme koja nam pomaže da snimanje i postavljanje kamere bude jednostavno, sigurno i pre svega moguće u najrazličitijim položajima.

MOGUĆNOSTI

Prva stvar koja će vas pogoditi nakon kupovine GoPro kamere jeste nedostatak kontrole, jer su sve komande svedene na minimum. Možda nećete odmah početi da skaćete s mostova ili da lepite svoju GoPro kameru na neobična mesta, ali veoma brzo ćete shvatiti da je postojeća kontrola više nego dovoljna i nećete više pažnju usmeravati na tehnologiju već na ono što radite. Kada GoPro počne da snima moraćete voditi računa da i vi sami ne postanete deo kadra, jer ultraširoki objektiv pokriva vidni ugao približno ekvivalentan žižnoj daljini od 15 mm, za 35 mm format ili oko 170 stepeni. Promene u dizajnu su vrlo male i ukupne

dimenzije su iste kao i kod GoPro Hero3, tako da je većim delom kompatibilan sa starijim priborom.

Dizajn je promenjen u delu gde se nalazi baterija, i sada je njeno uklanjanje olakšano, a ima potpuno novu bateriju, pa vaše stare rezervne baterije postaju neupotrebljive na ovim kamerama. Nova baterija ima kapacitet od 1160 mAh, što je oko 20 mAh manje od ranije verzije. Nije to velika razlika, ali nažalost nije ni poboljšanje, a najveći problem kod svih GoPro kamera uvek je bilo nedovoljno trajanje baterije. Naravno, uvek ostaje opcija da se na leđa kamere može postaviti dodatna baterija većeg kapaciteta.

Raspored komandi kod GoPro Hero4 Black i GoPro Hero4 Silver je identičan. S prednje strane nalazi se dugme za uključivanje i postavljanje parametara, kao i kontrolni displej, s bočne strane dugme za podešavanje kamere, a na gornjem delu okidač. GoPro Hero4 Black na zadnjem delu nema kontrolni displej kao što smo navikli kod digitalnih fotoaparata, ali takođe se može postaviti kao dodatna oprema i identičan je kao na modelima GoPro Hero3. Ovde je GoPro Hero4 Silver u prednosti jer na zadnjem delu ima displej osetljiv na dodir, koji se može koristiti za kontrolu snimanja i pregled posle snimanja. Naravno, i na njega se može postaviti dodatna baterija, ali u tom slučaju displej ne može biti u funkciji. Obe kamere ili fotoaparata s gornje i prednje strane imaju statusne lampice, koje nam u većini situacija olakšavaju rad i možemo s udaljenosti videti šta u tom trenutku kamera radi, a ako nam je potrebna diskrecija, one mogu i da se isključe.

• Raspored komandi kod GoPro Hero4 Black i GoPro Hero4 Silver je identičan. S prednje strane nalazi se dugme za uključivanje i postavljanje parametara, kao i kontrolni displej, s bočne strane dugme za podešavanje kamere, a na gornjem delu okidač.

SMART REMOTE – DALJINSKI OKIDAČ:
Ako želite da kontrolirate svoj GoPro s udaljenosti do 180 m, onda je ovaj daljinski okidač odličan izbor. Njime možete uključivati kameru, aktivirati snimanje video zapisa, snimanje fotografije, kontrolisati podešavanja na ugrađenom LCD displeju i brzo potvrditi funkcije i postavke fotoaparata na HERO4 kamerama. Smart Remote daljinski kontrolor omogućava kontrolu do 50 kamera u isto vreme i štedi oko 40% kapaciteta baterije u odnosu na korišćenje kontrole preko Wi-Fi i aplikacije na pametnom mobilnom telefonu. Dolazi s kaišem za nošenje i vodootporan je do 10 m.

NAPREDNI VIDEO

Najveći napredak na Hero4 Black kameri videćete kod snimanja video zapisa. Njom je sada moguće simati u 4K rezoluciji do 30 sličica u sekundi, ili u Full HD i HD rezoluciji do 120 sličica u sekundi za neverovatno usporeno prikazivanje pokreta, a tu je WVGA rezolucija (768 k, 480 pk) sa 240 sličica u sekundi.

Hero4 Black snima video zapis do 60 Mbps i ozbiljni video fanatici će to dočekati s oduševljenjem. GoPro Hero4 Silver je u tom pogledu nešto slabiji. Međutim, pored toga, obe kamere, ili oba fotoaparata, zadržavaju svoju prvobitnu sposobnost fotografisanja u rezoluciji od 12 miliona piksela i kontinualno brzinom od 30 fotografija u sekundi slike. Novi režimi rada za fotografisanje noću (Night Lapse, Night Photo) poboljšali su korišćenje ove kamere ili fotoaparata u uslovima lošeg svetla i korišćenje ekspozicija u ovim režimima rada od 2 s do 60 s. Malo sam ostao razočaran što je objektiv zadržao fiksiran otvor blende od f/2.8, kada mnogo mobilnih telefona danas ima f/2.2 i veći. Uz

NOVI FIRMWARE DONOSI NOVE MOGUĆNOSTI
GoPro je objavio detalje o novoj verziji firmware koju će dobiti Hero 4 kamere, a koja će doneti nove foto i video mogućnosti. Korisnici Hero4 Silver i Hero4 Black dobijaju opciju koja omogućava automatsku konverziju timelapse fotografija u video. Obe kamere će dobiti mogućnost brzog snimanja fotografija od trideset slika u sekundi, maksimalno šest sekundi. Takođe, obe kamere će dobiti opciju

automatskog rotiranja snimka, što je bitno u situacijama kada je zbog opreme kameru neophodno postaviti naopako, tako da obrada u softveru neće biti neophodna.

Što se tiče jačeg, Hero4 Black modela, on će isključivo dobiti novi 720 p režim rada, koji omogućava snimanje od čak 240 fps, dok će 2.7 K video moći da snima do 60 fps. Još nije precizirano kada će nova finalna verzija sistemskog softvera biti dostupna za preuzimanje.

svetlosno jači objektiv dobro bi došla i stabilizacija slike. Dok „Protune“ sada pomaže kod dobijanja lepšeg prikaza slike, nema znatnog napretka u kvalitetu fotografije, koji je prihvatljiv s dobrim svetlom, ali u lošim svetlosnim uslovima nije zadovoljavajući. Može mu se postaviti maksimalni ISO limit od 100 do 800 za snimanje fotografije, i nije moguće ručno postaviti ISO osetljivost. Često uprkos odabiru limita od ISO 800, kamera koristi nižu ISO osetljivost, čak i ISO 100, a kao rezultat imamo dužu ekspoziciju koja ne može da zamrzne pokret. Kvalitet snimljenih fotografija donekle bi se mogao poboljšati u naknadnoj doradi da ima mogućnost snimanja u sirovom RAW formatu. Ovo se odnosi na obe verzije ovog fotoaparata.

Imaju ugrađeni Wi-Fi i Bluetooth konekciju za povezivanje s aplikacijama GoPro i Smart Remote. Ova druga pretvara vaš mobilni telefon ili tablet u kontroler za daljinsko upravljanje kamerom. Reprodukcijska zvuka sada je na zavidnom nivou, a uz pomoć integrisanog ADC konvertera kompatibilan je s brojnim eksternim mikrofonima.

TEHNIČKI PODACI

OSNOVNE INFORMACIJE	GoPro Hero4 Black	GoPro Hero4 Silver
Cena (sa PDV)	59.990 din (487 evra)	46.990 din (382 evra)
Efektivna rezolucija senzora	12 miliona piksela	
Veličina senzora	1/2.3 inča	
Objektiv	Pokriva vidni ugao od 170 stepeni	
Maks. otvor blende	f/2.8 (fiksni)	
Format u kojem snima	JPEG, MPEG 4	
Merni sistem	Višezonsko, spot	
Režimi rada za fotografisanje	Pojedinačno fotografisanje, kontinualno fotografisanje brzinom od 30 fotografija u sekundi Night Lapse, Night Photo, snimanje u intervalima	
Režimi rada za video-zapisa	4 k do 30 fps, 2.7 k do 50 fps 1440 p do 80 fps 1080 p do 120 fps 960 p do 120 fps 720 p do 120 fps WVGA do 240 fps	4 k do 15 fps, 2.7 k do 30 fps 1440 p do 48 fps 1080 p do 60 fps 960 p do 100 fps 720 p do 120 fps WVGA do 240 fps
Ekv.oštetljivost (ISO)	Video ISO limit ISO400 do 6.400 Foto ISO limit ISO100 do 800	
Displej	Ne, dodatno se može postaviti	Da, ugrađen i osetljiv na dodir
Tip memorijske kartice	microSD Class 10 ili UHS-1 do 64GB	
Tip baterije	Li-jon baterija AHDBT-401 (1160-mAh)	
Dimenzije	60x40x20 mm	60x40x20 mm
Masa	88 g, 152 g sa kućištem	83 g, 147 g sa kućištem
Informacije	www.beosport.com; www.gopro.com	

*Cene su okvirne i podložne promenama

GoPro Hero4 Black u podvodnom kućištu

OCENA

	GoPro Hero4 Black	GoPro Hero4 Silver
Konstrukcija:	★★★★	★★★★
Rukovanje:	★★★★	★★★★
Mogućnosti:	★★★★	★★★★
Kvalitet fotografije i video-zapisa:	★★★★	★★★★
Cena/Kvalitet:	★★★★	★★★★
UKUPNA OCENA	★★★★	★★★★

• Male dimenzije, nudi odličan balas kvaliteta i cene, kvalitet video zapisa, ugrađeni Wi-Fi i aplikacija za pametni telefon.

• Trajanje baterije, nema displej, mali delovi se mogu lako izgubiti.

• Male dimenzije, ugrađeni Wi-Fi i aplikacija za pametni telefon, ugrađeni displej olakšava rad.

• Trajanje baterija, mali delovi se mogu lako izgubiti.

C.L.O.

IZA IMENA EPSON NALAZI SE OGROMNA KORPORACIJA KOJU OD KONKURENCIJE IZDVAJA KORIŠĆENJE SOPSTVENIH INOVACIJA, TO JEST TEHNOLOGIJE KOJA SE RAZLIKUJE I ZA KOJU ČESTO I NE ZNAMO ŠTA SVE MOŽE DA PRUŽI

Poziv da prisustvujemo prezentaciji Epsonovog projektoru pratio je komentar kako to verovatno nije vrsta uređaja koja bi bila zanimljiva fotografima. Ono što organizatori nisu znali jeste da se maltene svakodnevno negde obavlja žiriranje fotografija ili takozvane izložbe projektovanih fotografija. U nekoliko navrata pričali smo i o tome kako ne postoje standardi koje bi autori mogli da ispune kad šalju fotografije namenjene projekciji, a odnose se na rezoluciju i podešavanje kontrasta i svetline. Nažalost, nigde nismo videli da je iko od organizatora uradio kalibraciju projektoru (da, i ovi uređaji se kalibrišu, slično način kao i ekrani), a još manje da je bilo ko razmišljao o terminu *Color Light Output*, to jest projekciji koja koje čine svetlo.

D. L. P. VS. C. L. O.

Pojava digitalnih projektoru označila je početak nove ere posmatranja digitalnih snimaka, videa i fotografija. Prvi projektori bili su ogromni i, ako se neko još seća toga, imali su tri objektiva – po jedan za svaku boju. Podešavanja pre projekcije bila su mukotrpna jer su se tri slike morale uklopiti u jednu, i zato su obično bili stacionirani na jednom mestu. Potom su se pojavili LCD projektori, ali oni su bili slabi u pogledu jačine projekcionih lampi i veličine projektovane slike. Dalji razvoj išao je u dva pravca. Prvi je bio razvoj Digital Light Processing (DLP) sistema, koji je ponudio mnogo snažnije lampe.

Drugačijim putem krenuo je *Epson*, razvijajući svoj sistem (zašto nas to ne čudi?) i ne baveći se samo fizičkom snagom lampe, to jest projekcijom belog svetla, već i snagom projektovanih boja. Ovde priča zazvuči pomalo zbunjujuće jer lampica je lampica, a projekcija bi trebalo da je uvek ista. Ipak, nije tako jednostavno, a da bismo objasnili razliku između ovih sistema, moramo da krenemo od snage/jačine projektovane svetlosti. Uobičajeni metod merenja koji koristi jedinicu lumen razvio je American National Standards Institute (ANSI), zbog čega se često može pronaći podatak da je jačina svetla neki broj ANSI lumena. Na primer sijalica od 100 W ima oko 1.600 lumena, sunčeva svetlost po danu daje od 32.000 do 100.000 lumena, a dobro osvetljeni radni prostori trebalo bi da imaju količinu svetla od oko 400 lumena.

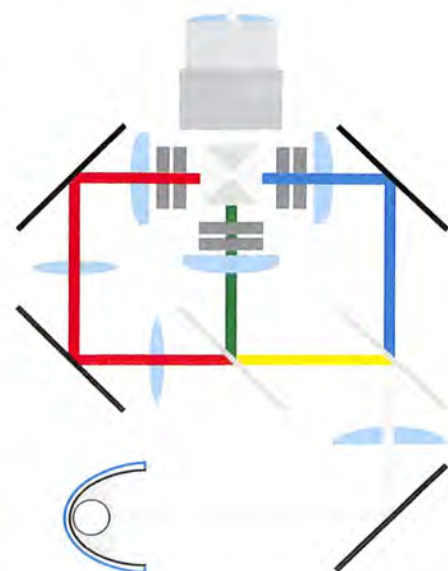
DLP TEHNOLOGIJA

U specifikacijama projektoru uvek stoji podatak o snazi baziran na merenju čisto bele svetlosti, čija količina drastično opada tokom realne projekcije. Ova pojava je vezana za način rada uređaja. Projektori s DLP tehnologijom koriste veoma složen sistem gde svetlo lampe biva usmereno na takozvani kolorni točak koji, kao i svaki filter, smanjuje jačinu svetla. Potom ide do čipa zvanog DMD, Digital Micromirror Device, gde je broj ogledala obično polovina prikazane rezolucije jer se koristi takozvano preklapanje piksela. Odbijeni zrak obojene svetlosti ima dva puta: ili je usmeren kroz objektiv, ili je kao nepoželjan usmeren u takozvani Light-sink, što znači da se još jedan deo svetlosti gubi pre izlaska kroz objektiv. To je razlog što se javlja drastična razlika između prikazanih maksimalnih i realnih vrednosti ANSI lumena tokom projekcije. Zbog korišćenja DMD čipa realan broj prikazanih frejmova kod najnovijih uređaja je deset u sekundi. Ovo izaziva pojavu takozvanog duginog efekta, što znači da objekti koji se brzo kreću ostavljaju kolorne tragove za sobom, slično „ghost“ efektu kod prvih LCD monitora i njihove male brzine osvežavanja ekrana (Refresh Rate). Kako bi pojačali snagu projekcije, pojedini modeli koriste rotirajući kolorni točak s četvrtim segmentom koji je proziran, što znači da je u jednom trenutku projektovana slika crno-bela. Stvar funkcioniše zahvaljujući sporosti oka koje slike spaja u jednu, i ovakav način projektovanja mogli bismo da uporedimo s CRT ekranima, jer ono što vidimo neprekidno treperi: jedna za drugom smenjuju se crvena, zelena, plava i crno-bela slika. Dalji razvoj DLP projektoru ide prema korišćenju tehnologije s tri čipa i LED ili laserskim izvorima svetla, kako bi eliminisali kolorni točak.

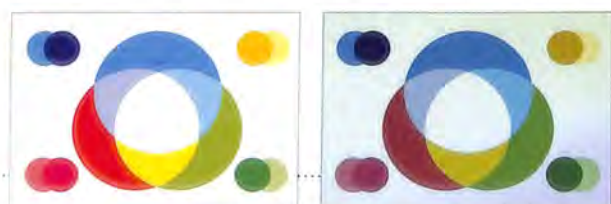
CLO TEHNOLOGIJA

Epson od samog početka koristi tehnologiju koja daje realnu jačinu projekcije gde je maksimalna pažnja posvećena boji. Istraživanja tržišta je pokazalo da 85 procenata projektovanih sadržaja jeste bazirano na boji, a da čak 40 procenata koristi isključivo boju. Tokom ovih istraživanja 2012. godine razvijen je sistem CLO merenja,

koji je dokazao značaj projektovanja pomoću tri čipa. Tehnologija se zasniva na jednostavnoj ali efikasnoj metodi kombinovanja klasičnih ogledala i polupropusnih, dihidroidnih ogledala na kojima se spektar razdvaja u tri osnovne boje. Kao što možemo videti na šemi, belo svetlo prolazi kroz sočiva koja ga preko ogledala usmeravaju na prvo dihidroidno ogledalo, koje propušta plavi deo spektra, a žuti deo reflektuje ka drugom dihidroidnom ogledalu. Na njemu se žuti deo spektra deli na zelenu i crvenu boju. Odvojene boje potom idu kroz projekcione čipove, a oni generišu pojedinačne obojene slike koje se unutar četiri prizme spajaju u jednu. Ovakav način generisanja projekcije daje stabilan prikaz s bilo kojom brzinom projekcije i ne postoji mogućnost interferencije, vidljiv tokom prezentacije gde su upoređivana četiri projektoru: tri DLP i jedan Epson CLO. Nadamo se da će ovaj prikaz navesti mnoge organizatore fotografskih i posebno filmskih festivala da se zamisle o kvalitetu projekcije koju trenutno nude, što će svakako značiti mnogo, kako autorima (koji boju koriste u svom radu) tako i publici (koja te projekcije gleda).

Dramatizacija prikaza koji daju dva projekcionna sistema. Ono što se vidi jeste blaga desaturacija i tamnija reprodukcija boja koja nastaje prilikom prolaska svetla kroz rotirajući kolorni filter

EPSON ITS

POJAVA ŠTAMPAČA KOJI KORISTE „BRENDIRANI“ CISS SISTEM IZAZVALA JE OGROMNE PROMENE. KVALITET JE TU, VREME JE ZA UNAPREĐENJE KORISNIČKIH MOGUĆNOSTI. Piše Milan Živković

Kada je *Epson* fotografskom tržištu ponudio štampače s oznakom ITS (Ink Tank System), bio je to popriličan šok i za potrošače i za konkurenciju. Na osnovu cena štampača i mastila stekli smo utisak da je glavni izvor zarade upravo u prodaji kertridža, jer je njihova cena (komplet od šest boja) često bila viša od cene štampača s prvim kertridžima. Uostalom, svi smo se šalili kako je inkdžet mastilo jedna od najskupljih tekućina na planeti. Stvari su počele da se menjaju kada je korporacija *Epson* rešila da ukloni konkurenciju, koja je za njihove štampače prodavala CISS (Continuous Ink Supply System) uređaje. Ako se vratimo malo u prošlost, pojava foto-štampača P50 izazvala je veliku pažnju, prodaja uređaja je bila odlična jer su bili veoma povoljni, ali nakon kupovine korisnici su prelazili na CISS sisteme. S obzirom na malo poznatu činjenicu da je pre nekog vremena *Epson* odlučio da više ne prodaje svoju superiornu mikropiezno tehnologiju, priča se faktički ponovila, jedino što je ovoga puta korporacija prodavala uređaje koje su drugi snabdevali mastilom, s manje ili više uspeha u pogledu kvaliteta.

NASTANAK ITS SISTEMA

I tako je P50 štampač dobio prvi i koliko znamo jedini fabrički CISS, i postao sada već legendarni štampač L800. Posledice ovakvog zaokreta u poslovnoj politici bile su ravne jednom ozbiljnom zemljotresu, i to u nekoliko područja: cena odštampane fotografije prvi put je ozbiljno ugrozila cenu klasično izrađene kolor fotografije, a u oblasti foto-štampača *Epson* je i dalje bez konkurencije, to jest ona se polako prebacuje na proizvode s drugačijom primenom. Nakon pojave modela L1800, faktički izdužene verzije L800 štampača, sposobnog da štampa A3+ fotografije, počela je nova era u nečemu što bismo mogli zvati „štampa na lokaciji“, jer je veliki broj fotografa koji snimaju slavlja počeo da ih koristi i fotografije izrađuje na licu mesta. Oni koji se bave ovim poslom znaju koliko je važno na vreme početi s prodajom fotografija nakon snimanja.

SADA I S EKRANOM

Ono što je ovim štampačima nedostajalo bio je kontrolni ekran na kojem se snimljene fotografije mogu videti, tako da je za njihov rad na terenu neophodan prenosni računar. Sada nam *Epson* nudi dva nova uređaja, L850 i L810, prve šestobojne ink tank system štampače A4 formata s LCD ekranom osetljivim na dodir dijagonale 6,9 cm,

koji je namenjen kontroli funkcija štampanja, kopiranja i skeniranja. Dizajnirani su tako da odgovore potrebama fotografa u pokretu, foto-laboratorija, reklamnih agencija i obrazovnih ustanova koje žele brzu i pristupačnu štampu fotografija u boji, veličine do A4 formata. Razlika između ova dva uređaja je u tome što model L850 spada u MF kategoriju jer ima ugrađen skener, dok je model L810 „samo“ štampač. Multifunkcijski uređaj *Epson* L850 može da radi kopije dokumenata ili da skenira direktno na memorijsku karticu, dok oba modela mogu štampati s memorijskih kartica i direktno s fotoaparata koji imaju PictBridge podršku. Ovi štampači mogu da odštampaju fotografiju dimenzija 10x15 cm za svega dvanaest sekundi.

Štampači L850 i L810 koriste sistem rezervoara velikog kapaciteta (ITS) i dolaze s garancijom na 30.000 strana. Dizajnirani za uslove koji zahtevaju štampu dokumenata i fotografija u velikim obimima po najnižoj mogućoj ceni, L850 i L810 koriste mastilo u šest boja, koje dolazi u bočicama zapremine 70 ml. Ovo korisnicima omogućava da štampaju do 1.800 fotografija dimenzija 15x10 cm. Oba uređaja mogu štampati na odgovarajućim CD/DVD medijima.

EPSON ITS ŠTAMPAČI

Iako su nama, pored dva nova modela, poznati uređaji L800 i L1800, *Epson* je razvio poprilično veliki sistem štampača koji umesto skupih kertridža koriste originalni CISS. Treba dodati da svi ovi uređaji koriste faktički isti sistem štampanja glava baziranih na mikropiezno tehnologiji, koja daje rezoluciju štampe od 5.760x1.440 tačaka po inču. Uz jedinstvenu sposobnost promene veličine kapljice tokom štampanja (Variable Size Droplet Technology), *Epson* štampači daju otiske s izuzetno finim prelazima (gradijentima) između boja i tonova. U praksi to znači da umesto razmicanja tačaka iste veličine štampač smanjuje veličinu kapljica kako bi prikazao svetliju površinu. S obzirom na to da za „ispaljivanje“ kapljica ne koristi toplotu, koja deo mastila pretvara u paru, kapljice su idealnog oblika a veličina im je takva da ih je nemoguće videti golim okom.

I na kraju jedna mala zanimljivost vezana za ime *Epson*. Prvi komercijalni štampač korporacije *Seiko* bio je EP-101 i proizveden je davne 1968. godine. Inženjeri su nastavili liniju novih uređaja koje su nazivali „sinovima“, iz čega je nastalo ime: EP + son = EPSON.

EPSON ITS MONO ŠTAMPAČI

M 100 A4

Iako su prvenstveno namenjeni radu u malim kompanijama, gde im je cena eksploatacije neverovatno niska, ovi uređaji mogu biti zanimljivi i onima koji rade samo crno-bele fotografije. Karakteriše ih visok kvalitet štampe za koju koriste tank veličine 140 ml. Količina mastila dovoljna je za štampanje 6.000 strana A4 formata.

M 200 A4 MF

EPSON ITS ŠTAMPAČI

L 110 A4

L 300 A4

L 1300 A3+

L 455 A4

L 210 A4

L 350 A4

L 355 A4

L 550 A4 MF

L 555 A4 MF

L 800 A4

L 1800 A3+

DIGITALNA FOTOGRAFIJA I STARI OBJEKTIVI

NAZIVAJU IH KRŠEVIMA I SMATRAJU DA JE NJIHOVO VREME ODAVNO PROŠLO. DOK JE DIGITALNA FOTOGRAFIJA BILA JOŠ U POVOJU, RAZVIJENA JE TEORIJA (SLOBODNO BI SE MOGLA OKARAKTERISATI I KAO TEORIJA ZAVERE) DA JE ANALOGNE OBJEKTIVE NEMOGUĆE KORISTITI NA DIGITALNIM SLR TELIMA

Piše Milan Živković

O bjašnjenje ovakve teorije vezano je za fiziku analognih objektivna, kod kojih snop zraka koji dolazi sa zadnjeg sočiva ima oblik kupe (zruci se lome pod uglom) a trebalo bi da ima oblik valjka (zruci su paralelni). Izgledalo je logično: s obzirom na „cevastu“ prirodu senzora, što je oštiji ugao pod kojim zruci dolaze do površine senzora – to je lošiji kvalitet slike. Ali, na sreću, nije bilo tako i fotografi su polako počeli da koriste objektivne koje su sklonili, i ubrzo su shvatili da je kvalitet slike koju daju isti, ako ne i bolji od onih koji daju novi „digitalni“ objektiv. Prvi objektiv vraćeni u život bili su oni napravljeni u vreme poslednjih analognih fotoaparata, i skoro svi su potpuno kompatibilni s novim fotoaparatom u pogledu autofokusa i rada s ostalim mehanizimima. Nakon toga je usledilo traganje i eksperimentisanje sa sve starijim objektivima, tako da danas imamo čitave grupe ljudi koji uživaju u ovakvom načinu fotografisanja i razmenjuju iskustva o njemu.

VAŽNOST OBJEKTIVA

Analogno doba, mnogo godina unazad. Na jednom fotografskom druženju postavljeno mi je pitanje: kojim fotoaparatom snimaš? Nakon odgovora, ponosan na objektivne koje sam teškom

mukom nabavljao, hteo sam da nastavim priču o tom delu opreme, ali mom sagovorniku taj deo nastanka fotografija nije bio zanimljiv. Drugom prilikom sam pokušao (ali mi to nije uspelo) da ponosnom vlasniku mnogo plaćenog Nikona FA objasnim da su mu snimci mutni po čoškovima jer je za objektiv dao deseti deo novca koji je odvojio za fotoaparat. Kada se danas povedu fotografske priče, obično su posvećene fotoaparatom, veličini senzora, količini megapiksela ili dostignutim visinama ISO vrednosti. Ono što se neprestano zaboravlja jeste da je fotoaparat jednostavniji ili složeniji kutija sa satnim mehanizmom kao najvažnijim delom. Bez optičkog dela, koji fotoaparatu omogućava manipulaciju i prenos slike do foto-osetljivog medija, to je samo slepa sprava koja „progleda“ tek kada dobije oko. Kao i u prirodi, ono može biti jednostavan otvor poznat kao *pinhole* (takve oči imaju glavonošci), preko svih mogućih vrsta objektivna zasnovanih na sočivima (što odgovara našem shvatanju oka) i ogledalima kod refraktorskih modela. Na kraju liste nalaze se novi sistemi zasnovani na mikronski tankim metalnim pločama koje imaju specifične otvore i predstavljaju „hightech“ razvoj zone *pinhole* fotografiji.

• Kombinacija najnovijih tehnologija sa onim iz prošlog veka i milenijuma. Uz pomoć nekoliko adaptera stari objektivni su montirani na Nikon D3, D4 i D4s tela a iskorišćene su i mogućnosti TTL kontrole svetla koju daje Profoto B1 fleš. Objektiv na slici: Jupiter 11, 4/13.5 cm. M 39 Red P, proizveden 1985 godine.

SVETLOSNO JAKI

Ako mislite da su svetlosno jaki objektivni nastali u digitalnoj eri, tada se ozbiljno varate. Jedan od objektivna koji je privukao najviše pažnje jeste stari Helios 40. Potiče iz vremena SSSR-a, ima žižnu daljinu od 85 mm i najveći otvor blende od 1.5, što daje neverovatno lepu dubinsku neoštrinu. Pa ipak, on ima i više nego pristojnu oštrinu, što se vidi na primeru. Taj objektiv (doduše s navojem M42 dok je ovaj sa navojem M39) iskoristio je i naš čitalac Srđan Vasiljević za fotografiju objavljenu u rubrici „U fokusu“.

Enna Super Lithagon,
2,5/35 Red C EX
Jupiter 9 2/8,5 Red P
Pentacon 2,8/29 MC
Carl Zeiss Jena
Flektogon 2,9/20

KONSTRUKCIJA

Pre pojave računara, veliki timovi fizičara-optičara su godinama, ponekad i decenijama projektovani samo jedan objektiv, i to s fiksnom žižnom daljinom. Prvi zum objektivni (tada zvani transfoktori) doneli su konstruktorima brojne probleme vezane za kontrolu oštine i aberacija (perspektivnih i hromatskih) po celoj površini projektovane slike. Ono što je donelo preokret bio je razvoj računara koji su omogućili simulacije, rada i načina na koji svetlo prolazi kroz optičke grupe objektivna. Uvedeni su i novi materijali, koji su najvećim delom potisnuli klasično staklo i mukotrpna poliranja sočiva. Danas je razvoj 3D štampača maksimalno ubrzao i izradu tela objektivna i mehanizama za kontrolisanje žižne daljine

i fokusa: jednostavno kliknete na dugme Print, i za nekoliko minuta dobijete maketu željenog dela, koju nakon desetak minuta rada na CNC mašinama imate izrađenu u metalu. Sve ovo je dovelo do toga da se novi objektivni pojavljuju skoro svakodnevno i da pokrivaju sve cenovne i kvalitativne kriterijume. Jedna stvar je evidentna, a to je da su ponovo u modi takozvani prajm objektivni fiksnih žižnih daljina.

ADAPTERI ZA NOVI ŽIVOT STARIH OBJEKTIVA

Kada smo već pomenuli objektivne fiksnih žižnih daljina, upravo u tu kategoriju spada većina onih koje smo imali priliku da isprobamo. Kako bismo

uopšte mogli da ih montiramo, neophodni su adapteri jer objektivni različitih proizvođača imaju različite priključke. U ovom slučaju to su M39 i M42 navoji, Exacta, Pentacon, Pentax i Minolta priključci (bajoneti) namenjeni *lajka* formatu, a isprobali smo i par objektivna sa srednjeformatnih analognih fotoaparata. Ivana u šali ovakve tekstove naziva „vodoinstalaterskim“ jer se svode na spojke, navoje i prstenove. Ovoga puta smo kao osnovu koristili Nikon/M42 i Nikon/Minolta MD adaptere. Prvi nema korekciono sočivo neophodno da se postigne podešavanje beskonačne udaljenosti. Ukoliko koristite Nikonove fotoaparate, treba znati da je kućište prvih modela nekoliko milimetara dublje od ostalih, što je glavna prepreka korišćenju objektivna drugih proizvođača.

ZUM OBJEKTIVI

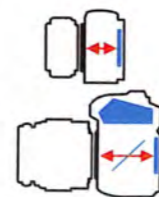
Pojavom zum objektivna počela je nova era u fotografiji. Veliki broj ovakvih objektivna izrađen je u vreme pre pojave autofokusa i ima izuzetne optičke performanse. Uz odgovarajuće adaptere ponovo mogu imati upotrebnost pogotovu u oblasti snimanja video materijala pomoću fotoaparata koja doživljava sve veću popularnost. Treba napomenuti da ih, prema potrebi, „videografi“ modifikuju eliminisanjem „klik-stop“ funkcije prstena blende. Snimljeno objektivom Minolta MD 35-70.

FFD DIMENZIJE

Kreiranje ličnog fotografskog sistema u čijoj osnovi je D SLR ili kompaktni fotoaparat jednostavan je proces ukoliko nabavimo odgovarajući adapter ili adaptere. Ono što treba znati jeste da se sistemi pojedinih proizvođača razlikuju po udaljenosti objektivna od senzora ili filma. Ove dimenzije označavaju se skraćenicom FFD što potiče od reči Focal Flange Distance. Kao što možemo videti u tabeli najveću udaljenost imaju Leica a odmah za njima slede Nikon fotoaparati. Iako izgleda da tih par milimetara nisu neka posebna razlika problem se ogleda u tome da se objektiv ponaša kao da smo ga montirali na tanki međuprsten. U praksi to znači da možemo snimati bliske objekte dok je nemoguće izostriti na beskonačno.

Zbog toga se proizvode dve vrste adaptera: sa i bez korekcionog sočiva koje pomera fokalnu tačku tamo gde bi ona trebalo da bude. S obzirom na to da sada kvalitet celog optičkog sistema zavisi od kvaliteta korekcionog sočiva jasno je da moramo kupiti kvalitetan adapter. Ukoliko nameravamo da objektiv koristimo za makro fotografiju dovoljan je i adapter bez sočiva.

Leica R	47,00 mm
Nikon F	46,50 mm
Practica M42X1	45,46 mm
Zenith M39x1	45,46 mm
Canon EF	44,00 mm
Exacta	44,00 mm
Minolta MD	43,72 mm

Problem je mnogo više izražen u slučaju širokougaonih objektivna i smanjuje se kad koristimo teleobjektivne. Ali s dobrim adapterom, što u osnovi podrazumeva kvalitetno korekciono sočivo, i ovaj problem je rešen.

Pored ovih osnovnih adaptera iskorišćeni su i 39–42 prstenasti adapter i stari Minolta M42 adapter, tako da je kombinacija Nikon–Minolta s korekcionim sočivom, Minolta M42 i 39–42 adaptera omogućila montiranje najvećeg dela objektivna koji koriste 39 i 42 navoje.

Dugme za manualnu kontrolu automatske blende na objektivu Mamiya Secor Macro 4/80mm.

SREDNJI FORMAT

Veliki objektivni sa srednjeformatnih kamera montiraju se na DX i FX fotoaparate pomoću adaptera koji izgledaju kao međuprstenovi. Ovakav izgled vezan je za FFD dimenzije kućišta srednjeformatnih fotoaparata koje može da ima dubinu od 60 do 85 mm. Zahvaljujući tome imamo pun opseg fokusiranja i veliki kvalitet jer objektivni imaju veliki projekcioni krug tako da standardni D SLR fotoaparat koristi samo srednji deo slike. Primeri snimljeni objektivom Carl Zeiss Jena Biometar 2,8 / 80 mm sa Pentacon Six fotoaparata.

REPRO OBJEKTIVI

Nekoliko puta do sada pominjali smo specifične objektivne sa aparata za povećavanje i repro-kamera. Oni nemaju mogućnost fokusiranja i posebni su po takozvanoj Flat-field projekciji slike namenjenoj preciznoj projekciji ravni filma na ravan fotopapira. Ako ih koristimo za fotografisanje moramo imati međuprstenuve, meh ili kao idealnu opciju takozvane helikoidne međuprstenuve kako bi mogli da fokusiramo. Ilustracije su snimljene Meopta Anaret S 4,5/50 objektivom sa čehoslovačkih aparata za povećavanje.

AFC ČIP

Kao što smo već rekli ubacivanje elektrone zadržane za merenje količine svetla, izbor načina snimanja i pre svega automatizacija fokusiranja olakšale su rad fotografima do maksimuma. S obzirom na to rad sa starijim objektivima ukida "Point and shoot" mogućnosti mali je broj fotografa koji su ih koristili. Činjenica je da se umodernim fotoaparatom čak i

mat ploča na kojoj posmatramo sliku razlikuje od onih ugrađenih u stare SLR fotoaparate. Stari sistemi podrazumevali su mat ploču koja je imala presečeno centralno polje sa takozvanim mernim klinom gde smo spajanjem dva pomena dela slike u jednu znali da je objekat u fokusu. Dodatnu pomoć pružao je prsten sa takozvanim mikropriprizmatiskim rasterom na kome slika treperi ako je van fokusa.

Moderni sistemi nemaju ove pogodnosti jer koriste automatsko fokusiranje. Pojedini modeli fotoaparata imaju mogućnost kontrole fokusa pomoću zelene tačke u tražilu dok kod većine modela moramo paziti šta radimo i precizno izoštravati. To je razlog zašto su se pojavili Auto Focus Confirmation čipovi koje montiramo na adapter ili na sam objektiv i koji fotoaparatu daju informaciju o postojanju objektivu i aktiviraju sistem za kontrolu fokusa. Da ne bude zabune ovaj čip ne pretvara manualni u autofokusni objektiv.

NEOBIČNI OBJEKTIVI

Enna Tele Ennalyt 3,5/13,5cm Red C EX jedan je od objektivu koji izgledom više podsećaju na one sa klasičnih kino-kamera. Ipak to mu nije smetnja da postigne zavidan kvalitet slike. Kada pominjemo neobične objektivne njih nije problem pronaći a još manje kupiti jer oglasa ima na sve strane a često se i fotoaparati i objektivu ili više njih prodaju za tridesetak eura. To znači da za veoma malo novca možete kupiti kvalitetan objektiv koji vam može pružiti sve osim komfora u radu. Za taj deo priče treba vam više novca.

Exacta, Pentax/Pentaccon i Carl Zeiss objektivu montirani su uz pomoć odgovarajućih adaptera. Treba napomenuti da za objektivne namenjene srednjeformatnim fotoaparatom postoje posebni adapteri (izgledaju kao međuprstenuve) i imaju punu kontrolu izoštravanja. Ovo je moguće zbog velike dubine kućišta srednjeformatnih fotoaparata.

U PRAKSI

Većina fotografa obožava pogodnosti koje im pruža moderna digitalna tehnologija. Najveći broj njih se verovatno nikada ne bi ni bavio fotografijom da nema mogućnosti automatizacije fokusa i podešavanja parametara snimanja. Odmah da razjasnimo da jedan deo ovih funkcija jednostavno nije moguć ako rešite da koristite stare objektivne. Za početak nema autofokusa, što znači da posebnu pažnju treba posvetiti ovom problemu. Korisnici

Nikonovih fotoaparata imaju sreću da je opcija Autofocus Confirm aktivna i kada se montira bilo koji objektiv. To je ona zelena tačka u donjem levom uglu koja pokazuje da li je izoštravanje obavljeno kako treba. Korisnici drugih vrsta fotoaparata mogu kupiti mali dodatak zvani AF Confirmation Chip, koji se montira na neophodni adapter i daje fotoaparatu neophodne informacije o tome da postoji montiran objektiv. I bez toga je izoštravanje moguće na mat ploči tražila, samo je neophodno malo iskustva.

Drugi problem jeste odsustvo automatske blende i njene elektronske kontrole. To znači da moramo izoštravati s otvorenom blendom, a zatvoriti je na željenu vrednost pre pritiskanja okidača. Upravo zbog toga je za deo snimanja obavljen u studijskim uslovima korišćen Profoto B1 sa TTL kontrolom, koji je davao tačnu količinu svetla bez obzira na vrednost blende koju smo koristili. Ukoliko snima-

mo s postojećim svetlom, tada je idealno koristiti A postavku, odnosno rad s prioritonom blende. S objektivima koji imaju automatsku blendu možemo da snimamo samo s punim otvorom, a izuzetak su oni koji imaju dugme za izbor automatskog i manualnog načina rada.

Ako se sada pitate vredni li sve ovo truda, odgovor je da nećete znati dok ne probate. Na sreću, objektivne možete (za sada) kupiti više nego jeftino, a ni cena adaptera vam neće oštetiti budžet. Ono što dobijate jeste rad s objektivima koji daju veoma zanimljive rezultate, drugačije od uobičajenih. Najstariji objektivu nisu čak ni korigovani za rad sa bojom jer potiču iz vremena pre kolor filmova i sa digitalnim fotoaparatom daju neobičan kolorit često sličan obradi snimaka pomoću LUT (Color Lookup) tabela.

Meopta Anaret 4,5/105
Pentaccon Auto 2,8/135 MC
Pentaccon 4/200
Carl Zeiss Jena Pancolar 1,8/50

Svih 50 objektivu i nekoliko adaptera u ovom testu (nisu svi prikazani) vlasništvo su Milana Radulovića kome se zahvaljujemo na saradnji.

Adapter za kino objektivne

Ako ste počeli ili se već bavite snimanjem videa pomoću CSC fotoaparata, verovatno ste shvatili koliko su ove sprave moćne, posebno ako ih opremite adapterima koji će vam omogućiti korišćenje opreme koju već imate. Jedna od stvari koju su vlasnici CSC fotoaparata sa ugrađenim malim senzorom veoma brzo otkrili jeste da mogu koristiti objektivne sa starih analognih kamera.

Ovo se posebno odnosi na objektivne sa legendarnih Bolex 8 i 16 mm kamera. Nikon 1 ima senzor idealnih dimenzija za objektivne namenjene 16 mm filmu. Sve što je neophodno jeste da izdvojite 20 dvadeset eura za adapter sa takozvanim C-mount navojem! Objektiv Taylor&Hobson koji godinama koristim za mikro snimanja ponovo radi posao za koji je napravljen!

Specijalni adapteri

Nekoliko tipova adaptera mogli bismo okarakterisati kao specijalni jer su namenjeni posebnoj vrsti posla. Prvi su takozvani Shift & Tilt adapteri, koji pored osnovne funkcije omogućavaju promenu položaja i ugla objektivu. Kao što već znamo, to nam pruža maksimalnu kontrolu nad perspektivom, kao da koristimo fotoaparate velikog formata sa mehrom. Druga vrsta adaptera jesu helikoidni međuprstenuve koji kontinuirano mogu da menjaju dužinu, i sa njima možemo izoštravati sa takozvanim "shortmount" objektivima, to jest odnosno objektivima bez mogućnosti fokusiranja, kao što su na primer oni sa aparata za povećavanje.

Adapter za G objektivne

Priklom Kad korišćenja koristimo objektivne koji nisu predviđeni za rad na nekim fotoaparatom, obavezne su dve stvari: funkcionalna kontrola blende i kontrola fokusa. Mogućnost fokusiranja po celom području, sve do beskonačnosti, postiže se korekcionim sočivom. Što se blende tiče, nju moramo podešavati manualno, i to samo u slučaju da objektiv koji smo nabavili ima preklopnik za izbor takvog načina

rada. Pitanje je kako da koristimo nove objektivne koji nemaju prsten kojim se kontroliše blenda, a to su objektivu sa oznakom G. Proizvođači adaptera dosetili su se dosetili i napravili adapter sa prstenom koji se povezuje sa mehanizmom kontrole blende. Ovo je ujedno i idealan način rada za videografe jer nema "klik-stop" opcije, već su promene vrednosti blende lake i kontinuirane, što na snimku daje glatke prelaze. ■

PUTOVANJA

ZA DVOJE

MAGAZIN ZA SAVREMENOG PUTNIKA

POTRAŽITE NOVI BROJ U PRODAJI

PORUČITE PRETPLATU I PRETHODNE BROJEVE
ODIGRAJTE NAŠE NAGRADNE IGRE I OSVOJITE VREDNE NAGRADE
WWW.PUTOVANJAZADVOJE.RS

VOIGTLÄNDER SUPERB

PET GODINA NAKON ŠTO JE FRANKE&HEIDECKE NAPRAVIO SVOJ PRVI ROLLEIFLEX 6X6, VOIGTLÄNDER JE PUSTIO NA TRŽIŠTE NOVI TLR FOTOGRAFSKI APARAT ISTOG FORMATA. KAKO SU OBE FIRME BILE U NEMAČKOM GRADU BRAUNŠVAJGU (BRAUNSCHWEIG), NIJE IM BILO TEŠKO DA ZAVIRUJU U DVORIŠTE KONKURENCIJE, ŠTO SU ČESTO I ČINILE, ALI VOIGTLÄNDEROV SUPERB JE IMAO SVOJA VLASTITA, MADA NE UVEK I NAJSREĆNIJE IZVEDENA TEHNIČKA REŠENJA

Piše Miroslav Nikoljačić

ISTORIJA VOIGTLÄNDERA

Firmu je 1756. godine, praveći kompas i kvadrante, osnovao Johan Kristof Voigtlander (Johann Christoph Voigtlander) u Beču. Tokom dugog niza godina to postaje porodična „manufaktura“ iz oblasti optičke industrije. Udruživši se s optičkim genijem profesorom dr. Jozefom Pecvalom (Joseph Petzval; 1807–1891), Voigtlander 1840. pravi (za ono vreme) prvi naučno proračunat objektiv, velike svetlosne jačine (3,7), i uz njega prvi metalni fotografski aparat. Sredinom 19. veka fabrika se seli u Braunšvajg. I tako do pedesetih godina, kada najjača grupacija fotografske industrije (Zeiss Ikon) bacila oko na firmu, naročito na optički segment, da bi je konačno i kupila sredinom šezdesetih. Dolazi do ujedinjenja s

firmom Rollei (naslednikom Franke&Heidecke). I tako se ime ove fabrike polako gubi. Propast velike fotografske firme, od koje je samo ime ostalo, zapečatila je prodaja imena Voigtlander jednoj trgovačkoj firmi koja je „sve i svašta“ prodavala pod ovim slavim imenom. Toliko ovom prilikom o istorijatu Voigtlandera. Napominjem da sam u broju 77 ovog časopisa prikazao Vitessu L, zajedno s daleko više podataka o firmi Voigtlander, pa da se ne bih ponavljao, ovde sam dao samo kratko istoriju fabrike.

SUPERB

Pravi mastodont od aparata. Tako i deluje zahvaljujući svojoj veličini i težini, ali samo na prvi pogled. Konstruktori Superba su se mnogo trudili da naprave jednu za ono vreme funkcionalnu mašinu, a što s današnjeg stanovišta posmatrano u tome nisu baš uspeli kriv je nivo razvoja ondašnje tehnologije, ergonomije i estetike.

Superb je dvoiki refleksi fotografski aparat (TLR) za format snimka 6x6 na filmu tipa 120. Objektiv refleksnog tražila je Anastigmat Helomar 3,5/75 (tri elementa), dok se za snimanje koristi Skopar (četiri elementa) iste svetlosne jačine i žarišne daljine. Vrhunski Voigtlanderov objektiv Heliar 3,5/75 mm daleko ređe je ugrađivan u Superb. Ovi aparati koristili su Kompur (Compur) zatvarač s oznakama T, B, rasponom ekspozicija 1–1/250 sec i ugrađenim samooskidačem. Najmanja udaljenost snimanja je 0,8 m, što je sasvim zadovoljavajuća i prijatna osobina za fotografski aparat ovoga formata. Vezano za ovo je i izvanredno rešenje mehanizma za uoštravanje, koji prilikom podešavanja oštine ujedno i naginje gornji objektiv čime automatski eliminiše paralaksu. Pogledajmo поблиže ovaj aparat.

Superb u punom sjaju

KONSTRUKCIJA

Gornju stranu aparata čini poklopac refleksnog šaht-tražila sa stilskim plavo/žutim slovom V, simbolom firme. Kada se on otvori, vidi se sklopiva lupa za lakše uoštravanje, ali i mala okrugla libela koja olakšava podešavanje horizonta.

Na prednjem delu Superba smešteni su objektiv refleksnog tražila i ispod njega objektiv za snimanje u centralnom zatvaraču. S leve strane između objektiv je okrugli nazubljeni regulator blende. Pomeranjem poluge za uoštravanje, smeštene ispod zatvarača s objektivom, ceo ovaj deo se izvlači iz aparata, čime se podešava potrebna udaljenost snimanja uz kontrolu oštine u refleksnom tražilu. Objektiv tražila takođe se izvlači, ali i rotira ujedno se naginjući radi eliminisanja paralakse.

Tri prozora za kontrolu premotavanja filma

Otvoreno reflektno tražilo sa libelom (velike „uši“ sa strane)

Prizmica i „natraške“ odštampane ekspozicije

Paralelni i iskošeni objektiv tražila

Okidač je smešten direktno na zatvarač s leve strane, dok su poluga za napinjanje zatvarača i malo dugme za podešavanje samooskidača na suprotnoj strani.

Kad pregledamo aparat s prednje strane možemo da krenemo na bokove. A oni su zahvaljujući konstruktoru, koji je zamislio da Superb premotava film horizontalno (za razliku od ostalih 6x6 TLR aparata), morali da budu horizontalno prošireni, tako da mu silueta podseća na lik neke dame u dobrim godinama i sa još boljim kukovima.

Superb ima velike „uši“ za kaiševe na gornjem delu obe bočne strane. Veličina, a i oblik ovih ušica menjale su se zajedno s dolaskom novih modela Superba. Levo od „levog“ uha za kaiš nalazimo mali ali oklopljeni „poništavač“ broja premotanih snimaka. Na istoj strani je i trapezoidni (poluokrugli) otvarač/zatvarač kontrolnog prozorčeta za premotavanje filma. Ispod njega je i navedeno kontrolno prozorče.

Okrećemo aparat da bismo videli zadnju stranu. Nalazimo prvo okrugli prozorčić (brojač snimaka), ispod njega je klasično crveno prozorče za kontrolu premotavanja filma, ali ono je sa spoljne strane zatvoreno. Na unutrašnjosti postoji još jedno crveno prozorče i pitam se šta će nam toliko (tri) prozorčica za kontrolu premotavanja filma. Dodajmo, levo od onog (zatvorenog) prozorčeta za ulaganje filma je i brava s jednostavnom oprugom za otvaranje prostora za ulaganje filma. Suprotna strana aparata, pored velikog „uha“ za kaiš, ima i polugu za premotavanje filma. Ta poluga je posebna priča i o njoj ću kasnije. Dno aparata ima dve „kopče“ na izvlačenje za ulaganje filma, širok navoj za stativ i dodatni „podmetač“ koji drži aparat u horizontalnom položaju.

RUKOVANJE

To je najzanimljivije. Superb je konstruisan tako da je snimanje njime jednostavno ako se slika posmatra s gornje strane. U tražilu se vidi slika, tu je i libela. Udaljenost snimanja vidljiva je na objektivu tražila

Velike „uši“ za kaiš i horizontalna poluga za premotavanje filma

a podešena ekspozicija se može očitati u maloju prizmi na levoj strani zatvarača. Ali to je „plaćeno“ preobratom štampom vrednosti ekspozicija, koje se bukvalno ne mogu očitati ako se aparat posmatra s prednje strane. A i onaj pogled odgore ne vredi mnogo u lošim svetlosnim uslovima. Slika u prizmi je tamna, a ni vrednosti blende nisu baš čitljive.

Prilikom ulaganja filma potrebno je „dovučiti“ ga do graničnih trouglova na zaštitnom papiru, zatvoriti leđa, poništiti brojač snimaka na početak i onda šest puta gurati polugu napred/nazad da bi se stiglo do sledećeg snimka. Obično u mojim napisima ovakvu polugu nazivam „za brzi transport“ filma. Ali šest navlačenja tamo-amo zaista nema ništa sa brzinom.

Konstruktori su imali dobru volju, ali u realizaciji aparata baš nisu imali dobar nos. Superb nema dugme za premotavanje filma, ali umesto njega tu je već spomenuta poluga. I sve bi bilo lepo da ovu polugu ne treba toliko cimati. No, to je samo početak komplikacija: kako se brojčanik snimaka poprilično loše vidi u lošim svetlosnim uslovima, fabrika preporučuje da se (sigurnosti radi) poluga za premotavanje filma aktivira sedam puta umesto samo šest, ali i naglašava da onda na filmu neće biti 12 nego samo 11 snimaka. Što bi Švaba rekao: „es ist ajn špilleraj“.

Upoređujući Superb sa Rolleiflexom, čak i Rolleicordom (jevtinijim modelom konkurentske fabrike), usprkos nekim detaljima Superb je daleko zaostao u trci. I brzo nestao. A Rolleiflex je pobednički nastavio dalje i dugo trajao. Dok i njemu nije isteklo vreme.

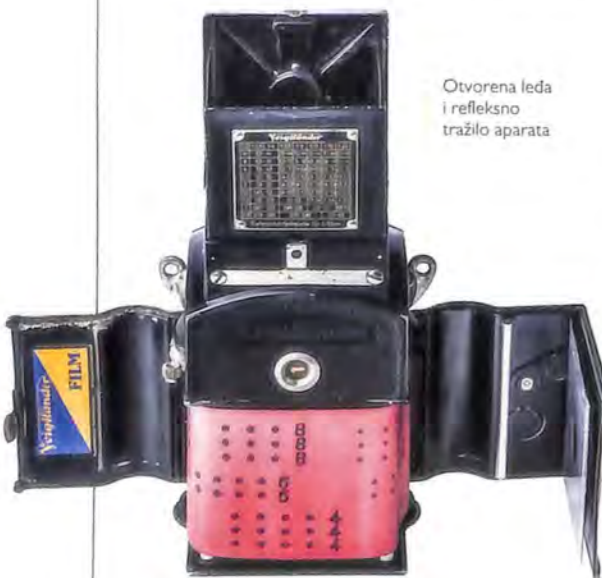
Kolekcionarska vrednost Superba je oko 230 evra, ako se nađe neki s Heliarom vredni pedeset evra više. A povodom dvestote godišnjice firme napravljen je prototip Superba (to je i ostao) s Heliarom 3,5 i istim objektivom refleksnog tražila svetlosne jačine 2,9. Ni potpuno nov savremeni dizajn, ni nova vertikalna i funkcionalna poluga za premotavanja filma nisu bile spasonosne. No onih nekoliko proizvedenih primeraka ima kolekcionarsku vrednost od preko 5000 evra, naravno.

miniko@orion.rs

Jedna od najvećih nemačkih fotografskih fabrika Voigtlander napravila je oko petsto tipova i modela fotografskih aparata za snimanje u formatima od 24x36 mm, preko rolfilmova tipa 120 do Reise (putnih) kamera 24x30 i 30x40, i Salon kamera impresivnih formata 40x60, 50x60, 60x70, 70x80 i 80x100 cm. Ovo je moj peti tekst o Voigtlanderovim fotografskim aparatima, što ova firma zaista i zaslužuje, ali od tih zasluga ne bi ništa bilo da gospodin Bogoljub Petrović iz Beograda nije bio ljubazan da mi pozajmi Superb, i tako učini ovaj broj našeg časopisa zanimljivijim.

► PREGLED KOLEKCIONARSKIH FOTOAPARATA

MODEL	GODINA	SPECIFIKACIJA	(€)
Alpin 9x12	1900.	Colinear 6,3/120, Dynar 55/135, drvena izvedba	770
Brunsviga 10x12,5	1905	Dynar 6, Colinear 6,8/135	1100
Voigtlander SLR 6,5x9	1905	Heliar 4,5/120, crna izvedba	1200
Berghel deLuxe 4,5x6	1923	Heliar 4,5/75, Colinear 6,3/80 braon izvedba	1000
Prominent 6x9	1932	Heliar 4,5/105, daljinar, optički svetlomer	1000
Bessa 466 (4,5x6, 6x6)	1938	Heliar 3,5/75, malo proizvedenih primeraka	1200
Bessa II 6x9	1951	Apo Lanthar 4,5/105, daljinar	1500
Dagerotip. Kamera, replika	1956	Voigtlander obj. 3,7/159mm, jubil. 200 god fabrike	3000
Flexomatic 24x36	1960	Color Skopar 3,5/50, prethodnik Bessamatica	1500
Vitoflex E 24x36	1977	Color Ultron 1,8/50 nulta serija, crni	1100
Bessa T Jubilara	2002	Heliar 3,5/50, crna, siva, plava, oliv	1200

Otvorena leđa i refleksno tražilo aparata

SAZREVANJE

NEBOJŠA BAŠIĆ I NENAD TOMIĆ
18.12. 2014 - 10. 01. 2015, GALERIJA ARTGET KULTURNI CENTAR BEOGRADA

Izložba Nebojše Bašića i Nenada Tomića bavi se vremenom na način koji otvara pitanja vezana za prirodu samog medija. Bez obzira na to da li se fotografije sopstveno dete (sin) ili generacija u trenutku sazrevanja, period od četrdeset godina, prostor promena koji se reflektuje u trenutku nastanka snimaka jeste ono što autore zanima. Crno-belim fotografijama pojačano se naglašavaju brižljivo izabrani momenti. Sugestivnim kompozicijama afirmišu se značaj prepoznavanja protoka vremena, kako u životu tako i u fotografiji.

Šta povezuje klinca još nesvesnog sopstvenog postojanja i odraslu ženu usredsređenu na molitvu lokalnog sveštenika? Kakva je veza između odrastanja jednog beogradskog dečaka i plejade likova izabranih samo zato što su iste starosne dobi? U čemu se, najzad, dodiruju i prepliću fotografije Nenada Tomića i Nebojše Bašića koje se zajedno pojavljuju na ovoj izložbi? Crno-bela tehnika, upotreba analognog fotoaparata, iako odmah upadaju u oči, nisu jedina sličnost. Ono što tu površinsku vezu čini upadljivom jesu snaga umetničkog izraza i osećaj za detalj koji krasi fotografije ova dva autora...

(Prof. dr Vladimir Vuletić, iz kataloga)

© Nebojša Bašić

© Nenad Tomić

U KALEIDOSKOPU

GABINA FÁROVÁ I DRAGAN PAVLOVIĆ
5 - 28. 02. 2015. GALERIJA ARTGET, BEOGRAD

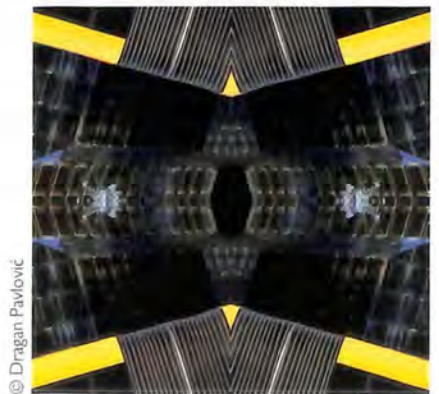
Gabina Fárová i Dragan Pavlović su „spolužaci“, to jest kolege s fakulteta. Studirali su fotografiju na FAMU (Akademija za film i televiziju) u Pragu krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina XX veka. Nakon studija svako je krenuo svojim putem u životu, da bi ponovo „ukrstili“ misli i ideje 2015. godine, u galeriji Artget na izložbi „U kaleidoskopu“.

Za Gabinu Fárovu kaleidoskop nije nova stvar, jer su njene fotografije nastale između 2000. i 2002. godine. Stalne teme u njenom radu – žena, portret i akt – ovde su našle svoju izlomljenu sliku, defragmentirajući poznato u apstraktno, čulno, uzbudljivo i ponekad nejasno. Kao i sâm kaleidoskop, i ovo je igra oblika, linija, uzoraka... ali i pogleda, ruku, bedara, grudi, leđa, kose... ženskih atributa od kojih Gabina često pravi čulne vrtloge uvlačeći gledaoca kroz hipnotičku prizmu kaleidoskopa u tajanstveni svet žene. Gabina Fárová stvara tanke ali čvrste, poput paukove mreže niti između delova fotografija, koje asociraju na reflekske u polomljenom ogledalu i čiji su delovi nasumično spojeni u novu celinu. Sve fotografije su snimljene klasičnom crno-belom tehnikom, što ide u prilog tezi da su plod impulsivnog i intuitivnog eksperimenta u kom je sam rezultat podređen procesu rada.

Dragan Pavlović ima drugačiji pristup, drugu temu, drugu tehniku. Njegove fotografije su nastale prošle godine. On fotografije urbane prizore, multiplificira ih i spaja u nove celine od četiri dela. Tehnika je digitalna, fotografije su u boji. Uobičajeni, svakidašnji detalji urbanog pejzaža

© Gabina Fárová

© Dragan Pavlović

ovim umnožavanjem postaju svojevrsan fotodizajn koji funkcioniše na nivou znaka. Nekađ apstraktnog, čisto likovnog ali intrigantnog, a nekađ simboličnog ili čak organskog. Pa tako vidimo čudne bube sa žicama i antenama, oči nežnog zakrivljenog oblika, ili pak oštrg geometrijskog.

(Mr doc. Ivana Tomanović, iz kataloga)

OKO STUDENJAKA

ALEKSANDRIJA AJDUKOVIĆ
I JELENA BEŠIR 22. 01 - 7. 02. 2015.
VELIKA GALERIJA DKSG, BEOGRAD

„Okno Studenjaka“ je svojevrsno vizuelno antropološko istraživanje bliskog okruženja u kome učestvuju dve autorke: Jelena Bešir, autorka animiranih filmova iz Beograda, i Aleksandrija Ajduković, fotografkinja i vizuelna umetnica. Obe autorke vezane su za instituciju Doma kulture Studentski grad kao saradnice.

Izložba obuhvata printove, razglednice i video-radove načinjene u bliskom okruženju Doma kulture i njegovih zaposlenih. Čine je prizori koje autorke vide redovno i gotovo svakodnevno, ali i male performativne akcije s nekoliko zaposlenih. Prva izložba u novoj godini imaće i interaktivni karakter, jer će na otvaranju uz vino moći da se napiše razglednica i ubaci u sandučić, odakle će biti i poslata na adresu koju posetioци napišu. Ovim gestom se aludira na perifernost kao glavnu odliku DKSG-a u kvaziurbanom žargonu Beograđana.

DOORS/PORTALI

IVAN GRLIĆ
2-14. 02. GALERIJA PROGRES, BEOGRAD

Ciklus fotografija „Doors“ Ivana Grlića započet je u aprilu 2013. godine. Fotografisana vrata su iz preko četrdeset mesta i gradova u Dalmaciji (Split, Dubrovnik, Primošten...) i na ostrvima Braču, Hvaru, Visu. Vrata, koja inače označavaju ulaz u neki drugi svet, i ulazi kao takvi, simbolički su bili više nego primamljiva inspiracija. Kvalitet, tekstura drveta, metala i kamena čine svaka vrata unikatnim, dok paučina, rđa, ogrebotine, isprane boje i odvaljeni komadi, kao bore i znaci starenja daju patinu i govore o prolaznosti vremena. Većina je slikana iz amfasa i poluprofila, baš kao i ljudi, a nekada autor napravi „Portret s rukama“ i uhvati širi kadar. Poput portreta staraca, otkrivaju nam svoj karakter i način života. Ornamenti, intarzije i ukrasi na vratima, kao nakit kod ljudi, daju dodatnu vrednost. Kolorit, perspektiva, simetrija i geometrija daju likovnost i gotovo apstraktan ugao gledanja na taj svakodnevni prizor.

OMEDENI LINIJAMA / BETWEEN THE LINES

ALEKSANDRA LEKOVIĆ
19 - 31. 01. 2015. GALERIJA BARTSELONA
KONCEPT, BEOGRAD

Na izložbi je predstavljena serija fotografija na kojima prevladavaju geometrijske forme, pre svega linije, ali su u kadru uvek prisutni i ljudi, do kojih linije vode, ili ih ogradaju. Fotografije su snimane u urbanim prostorima, u kojima okruženje odslikava otuđenost tih sredina, pa nije slučajno to što su na njima ljudi sami ili nesvesni drugih. Geometrijski oblici, površine i teksture na fotografijama deo su okruženja i našeg životnog prostora, ali simbolišu i ograničenja koja nameće svakodnevni život, a njihovo ritmično ponavljanje oponaša jednoličnost svakodnevice i ubrzani ritam savremenog života, sve ono što čoveka u ovom vremenu pritiska. Ipak, često su linije i oblici kojima je čovek „omedeni“ samo igra svetla i senke i stvaraju privid granica zbog kojih se osećamo usamljeno ili otuđeno, i od sebe i drugih, pa se na ovim fotografijama može čitati i mogućnost izlaza, u životnom optimizmu i hrabrosti neophodnim da bi se prekoračila „crta“.

RUDE FEELINGS

STIJEPO BRBORA
2 - 14. 02. 2015. GALERIJA BARTSELONA
KONCEPT, BEOGRAD

Kada svakodnevice dolazi u konflikt s našim intimnim svijetom, zatomljenom energijom, gdje okruženje nameće imperativ odmaka ili prikrivanja, pojavljuje se metafora „neprirodnosti“ emocije, koja je zapravo dio samih Nas, naša potreba – društveno neprihvatljiva. Stijepo Brbora pokušava ući u trag takvim osjećanjima, pobuniti se, ukazati na njihovu prirodnost, koristeći mjesta i trenutke koji brišu prostor između javnog i privatnog. Dvanaest crno-bijelih fotografija ukazuje na šarolikost naše nutrine, ambivalentnost Ega, ali istovremeno i pokušaj oslobađanja. „Rude Feelings“ su intrigantna znatiželja, koja neprirodnost poviruje u tuđu sobu, život, misli, da se svi akteri osećaju nelagodno. Nelagoda koja oslobađa.

(Ivona Brbora, iz teksta kataloga izložbe)

GALERIJA ARTGET - KONCEPT IZLAGAČKE SEZONE ZA 2015. GODINU

I IZLOŽBA MIRKA LOVRIČA
5. 03. 2015, GALERIJA ARTGET, BEOGRAD

Umetnički direktor galerije Artget za 2015. godinu je Jelena Matić, master teorije umetnosti i medija, istoričar i teoretičar fotografije i umetnosti i dugogodišnja saradnica časopisa Refoto. U ovoj izlagačkoj sezoni glavni fokus je na novoj generaciji fotografa. Reč je o Luki Klikovcu, Sanji Jovanović, Milici Mrvić, čiji rad zaslužuje pažnju zbog pristupa i realizacije. Osim na samostalnim izložbama, mladi autori biće predstavljeni i u okviru autorske izložbe doc. mr Ivane Tomanović, koja će obuhvatiti selekciju fotografija studenata Fakulteta primenjenih umetnosti u Beogradu i Akademije umetnosti u Novom Sadu. Koncept izlagačke sezone obuhvata i nacionalne i međunarodne umetnike i radove koji se bave eksperimentom, apstrakcijom, razmatranjima same fotografije, umetnosti, sebe, istorije i prošlosti, određenih društvenih situacija. Ovom delu pripadaju fotografi Erasmus Šruter (Erasmus Schröter), Eva Petrić, Ana Opalić, Mirko Lovrić i dr. Upravo izložba Mirka Lovrića (1935-2014) jednog od najvažnijih autora u istoriji srpske i jugoslovenske fotografije druge polovine XX veka, otvara 5. marta novu sezonu galerije Artget.

O ČEMU MI TO PRIČAMO?

IGOR ANTIĆ, 18. 12. 2014 - 10. 01. 2015. LIKOVNA GALERIJA, KULTURNI CENTAR BEOGRADA

Izložba „O čemu mi to pričamo?“ umetnika Igora Antića, koji već dugo godina živi i uspešno deluje na međunarodnoj umetničkoj sceni u Parizu, predstavlja višelojan projekat koji kroz različite medije prati i elaborira različite paradigmatične fenomene savremene umetnosti, ekonomije i politike u okolnostima uplitanja i mešanja faktora uticaja i moći. Na prvoj samostalnoj izložbi pred beogradskom publikom bila je predstavljena: serija od stotinu crno-belih fotografija „Sami naspram stihije“, slike akrilikom na novinskom papiru „Uvek možeš pokušati da slikaš“, dva kratka video-rada: „Contradictio in adjecto“ i „Činjenice-posledice-hipoteze #43“, audio-instalacija „Aukcijska pesma“ i video-instalacije iz serije „Sve se vrednosti vrte oko praznine 1-3“, sve radovi iz perioda 2000-2014, koji svojim vizuelnim konceptima referiraju na dijalošku formu izvora i aktuelnog rada umetnika.

KUBA-Z. BISER KARIBA NA FOTOGRAFIJAMA

MARKO TODOROVIĆ, 29. 01 - 27. 02. 2015. GALERIJA INSTITUTA SERVANTES, BEOGRAD

Na izložbi će biti predstavljeno dvadeset šest kolor fotografija i video-rad fotografa Marka Todorovića. Nastale tokom njegovog putovanja na Kubu 2012. godine, izložene fotografije, po rečima autora, predstavljaju putopis nepristrasnog dokumentarnog pristupa. Marko Todorović je beogradski fotograf koji je paralelno s akademskim studijama, gde je razvijao teorijski i umetnički pristup fotografiji, praktično i tehničko znanje usavršavao na poslu uz fotografa Nebojšu Babića. Diplomirao je 2004. godine na akademiji umetnosti „Brača Karić“ na katedri za fotografiju. Godine 2005. otvorio je studio Zilber i započeo

samostalan rad. Poslovno je okrenut reklamnoj, a privatno dokumentarnoj fotografiji.

NOOR MASTER-KLAS DOKUMENTARNE FOTOGRAFIJE
30.3.-3.4. 2015. BEOGRAD

NOOR, s kolektivom Kamerades i Nikonom, poziva vas da se prijavite na master-klas za dokumentarne fotografije iz regiona, koji će se održati u Beogradu od 30. marta do 3. aprila 2015. godine. Tokom petodnevne radionice, tri predavača - fotografa agencije i fondacije NOOR (noorimages.com), podeliće svoja iskustva sa 15 učesnika master-klasa, kojima će pomagati u izradi portfolija, usavršavanju veština editovanja i učiti ih kako da "pronađu" i razrade priču. Tema radionice biće i specifičnosti međunarodnog foto-tržišta, a master-klas će biti prilika i za sticanje kontakata i razvijanje ličnih vizija u oblasti fotografije.

Na master-klas mogu da se prijave mladi dokumentarni fotografi i fotoreporteri iz: Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, sa Kosova, iz Makedonije, Crne Gore i Slovenije. Ukupno će biti primljeno 15 učesnika. Radionica je besplatna; troškovi putovanja i smeštaja biće nadoknađeni (pasos i zdravstveno osiguranje obavezni su za konkurisanje).

Za prijavljivanje je potrebno imati:

- Osnovno iskustvo u dokumentarnoj fotografiji ili fotoreportersko iskustvo;
  - Visok nivo motivacije;
  - Poznavanje engleskog jezika (radionica je na engleskom);
  - Dobro tehničko razumevanje fotografske opreme, radno iskustvo u medijima i osnovno znanje u obradi fotografija.
- Za prijavljivanje je potrebno poslati PDF dokument ne veći od 6MB koji će sadržati:
- Biografiju (CV) sa ličnim kontakt podacima i tekstom u kojem ćete opisati svoj rad i projekte. Potrebno je navesti podatke o radnom iskustvu, obuci u oblasti fotografije, ili potvrdu o minimum 1 godini bavljenja fotografijom.
  - Motivaciono pismo na engleskom jeziku (1 stranica);

• Portfolio od najviše 30 fotografija s uvodnim tekstovima i opisom fotografije (predstavite svoju veštinu u pravljenju reportaže prilaganjem barem jedne priče od osam fotografija).

Prijave se mogu poslati na: masterclass2015@noorimages.com pre ponoći 12. februara 2015. (po srednjoevropskom vremenu), kada ističe rok za prijavljivanje. Učesnici koji budu izabrani za radionicu, dobiće kratak zadatak na kojem bi trebalo da rade do početka radionice.

NOOR

K
kamerades

Nikon

FESTIVAL FOTOGRAFIJE VIZUALIZATOR
12-23. 12. 2014, UK PAROBROD; TC ZIRA; DOM OMLADINE

Festival je otvoren izložbom američkog uličnog fotografa Edvarda Kitinga. Dobitnik Pulicerove nagrade za fotografiju i dugogodišnji fotograf *Njujork tajmsa* (New York Times) predstavio se beogradskoj publici serijom crno-belih fotografija „Gradani Njujorka“, o ljudima i svakidašnjim, gotovo neprimetnim trenucima jedne metropole. Ulične fotografije predstavio je i foto-kolektiv Kamerades izložbom „Ulica iz trećeg lica“ u podzemnim prolazima na Terazijama. Birajući netipičan vid prezentacije, autori su pokušali da fotografiju približe mnogo široj publici, a samim tim su pokazali da ovaj vid izlaganja može i treba da postane češći. Ovaj kolektiv je u okviru festivala predstavio i knjigu „Dirty Season“.

Pored njih je u UK Parobrod otvorena izložba „Elema Monohromatik“ članova jednog od vodećih makedonskih foto-klubova i organizatora međunarodne izložbe bijelnog tipa „Photomedia“. Tu su još i izložbe poljskog fotografa Mariusa Kubielea „Bruno Schulz“ i Foto-saveza Srbije, radionice „Savremene tendencije u kustoskim praksama“ i „Zauzmi pozu“. Od tribina se izdvajaju „Zumiranje stvarnosti“, o veoma aktuelnoj temi kao što je fotografija u medijima, fotografu i etičkim principima. U tržnom centru Zira održana je tribina „Fotografske organizacije Srbije“, s ciljem da ne samo predstave udruženja i grupa već da se napravi osvrt na izlaganje fotografija i edukaciju. Na tribini su učestvovali predstavnici Foto-saveza Srbije, ULUPUDS-a, kolektiva Kamerades i Belgrade Raw, Udruženja sportskih novinara Srbije, Centra za razvoj fotografije, Organizacije fotografskih autora, Udruženja fotoreportera Srbije, Foto-asocijacije Vojvodine.

Za razliku od pomenutih tribina, „Katedra u kadru“ o profesiji profesora fotografije fokusirala se na edukaciju studenata fotografije danas, dostupnu domaću i stranu literaturu, internet por-

tale. Učesnici tribine bili su profesori Akademije umetnosti u Novom Sadu, Univerziteta umetnosti u Beogradu, Visoke tehničke škole strukovnih studija: Milan Radovanović, Ivana Tomanović, Aleksandar Kostić, Predrag Uzelać, Sibila Petenji, Danka Ninković.

Festival je zatvorila izložba najboljih fotografija s već tradicionalnog konkursa „Press photo Srbija“, u Domu omladine. Pored gosta Edvarda Kitinga, ovogodišnji žiri činili su profesori fotografije Branimir Karanović i Aleksandar Kelić, predsednik fondacije Bugarski Press Photo Cvetan Tomčev i predsednik Centra za razvoj fotografije Zvezdan Mančić. Glavna nagrada za najbolju fotografiju u medijima pripala je fotografu Marku Đurici iz Rojtersa za fotografiju „Azilanti“, veoma upečatljivom prikazu svakidašnje azilantata, savremenog društva i politike. Ovaj autor je ujedno i dobitnik nagrade u kategoriji „Vesti“ (reportaža). Fotoreporter Tanjuga Jaroslav Pap dobitnik je nagrade za kategoriju „Okolina“ (reportaža), Miloš Perić za kategoriju „Ljudi u vestima“ (reportaža), Nebojša Raus takođe u kategoriji „Ljudi u vestima“ i Zoran Petrović u kategoriji „Portret“. Među nagradenima su i Nemanja Pančić u kategoriji „Portret“ (reportaža), Sanja Jovanović za kategoriju „Život“ (reportaža), Saša Čolić u kategoriji „Okolina“ i Nenad Živanović u kategoriji „Život“.

knjige

KRAJ PLOVIDBE MILAN ŽIVKOVIĆ

IZDAVAČ: AUTOR, 2014; STRANA: 274; FORMAT: 23X27CM; 256 KOLOR FOTOGRAFIJA ; POVEZ: TVRD

Tema ove knjige veoma je specifična i po mnogo čemu jedinstvena. U pitanju je priča o sekačima starih brodova koji su ih pretvarali u sirovine za železaru u Smederevu. Posao je obavljan na Dunavcu, rukavcu Dunava koji ima uređenu malu luku i na čije obale se naslanjaju prve kuće grada Kovina. Važan podatak jeste vreme kada su fotografije nastajale, a to je više od deset godina unazad. Tada je u Kovinu bila veoma aktivna Art grupa Anastas sa čijim članovima je autor išao u potragu za motivima. Tih godina su takođe počeli da se pojavljuju i prvi komercijalni digitalni fotoaparati tako da je jedan deo snimljen analognim, a ostatak digitalnim fotoaparatom - kakve danas niko ne koristi. Ipak sve to nije smetalo da se u knjizi postigne ujednačen kvalitet svih fotografija tako da nije moguće videti razlike između fotografija snimljenih Minoltama, Mamiyama i digitalnim Olympus E20 i Nikon Coolpix 5000

i D70 fotoaparatom. Kako u predgovoru kaže autor njemu su bili primarni ljudi, radnici koji su plamenicima sekli debele limene oplake i brodske konstrukcije, a da je enformelistične fotografije spaljenih boja i istopljenog metala snimao čekajući da se nešto dogodi, a ponekad i zato jer nije mogao da im odoli. Ali kada pregledate knjigu shvatite da su fotografije s majstorima sada samo vezivo kojim se na neki način objašnjava kako je nastala sledeća fotografija ili serija snimaka.

DUŠE TELA LJUBOMIR KOJIĆ

ISBN 978-86-629-151-8, IZDAVAČ: BANATSKI KULTURNI CENTAR, 2013; STRANA: 100; FORMAT: 23X3 CM; POVEZ: MEK

Nova knjiga Ljubomira Kojića predstavlja jedan vrlo specifičan projekat, nešto što je radio polako i skoro da bi se moglo reći tajno. Ono što je pred nama nosi naziv „Duše tela“.

Već nakon pogleda na prve strane ove fotomonografije shvatamo da ne gledamo fotografije već čitamo stihove epske ili je možda bolje reći mitske poeme. Kao da se na svakoj slici, unutar svake scene, neraskidivo utkane u gradivno tkivo prikazanih fotografija nalaze sakrivene rune, mistično pra-pismo kojim su zapisane još mističnije magične bajalice. Zvuk šamanskog bubnja, kojeg osećamo iako ga ne čujemo, a koji bi trebalo da pomogne u procesu postizanja stanja sna uz istovremeno svest o svemu šta se dešava oko nas, briše granicu između stvarnosti postojećeg sveta i onog u koji samo posvećeni mogu da uđu, a to nimalo nije jednostavan zadatak. Potmulo ritmički, ali ne i neprijatno, odzvanja prostorom naše podsvesti dok jednu za drugom gledamo fotografije koje se smenjuju u tom ritmu, kao pojedinačni kadrovi animirane slike. Ili je to samo ritam našeg srca?

Možda na prvi pogled sve deluje mračno ali pažljivom posmatraču neće promaći da sa svake stranice izbija dovoljno svetlosti. Tama onoliko koliko treba da, kada brzo skrenete pogled u stranu i ponovo ga vratite, shvatite da se na slici ili nešto promenilo ili ste vi otkrili neki malopre sakriven detalj. Shvatate da fotografije žive samo dok ih neko posmatra i da se tokom tog rituala mogu, i često dešavaju, čudni optički i psihološki fenomeni. Tada vas više ne čudi naziv knjige, a jasnim postaje i način i razlog zbog kojeg je Ljubomir Kojić, zaljubljenik u banatsku ravnicu napravio iskorak kakav niko nije očekivao.

Pojedina američka indijanska plemenapletu posebne mreže koje hvataju snove. Ustvari one filtriraju misli i odvajaju loše kako bi sva deca plemena imala samo lepe snove, snove kojih mogu da se sete i pričaju o njima i kada se probude. Na fotografijama u ovoj knjizi mreža je prisutna skoro svuda, snažan simbol isprepletenosti svega što je autor otkrio i mnogo toga što je namerno sakrio očekujući od nas da to pronademo. Prošlost i sadašnjost, mladost i starost, očaj i nadu, svetlo i tamu, dušu i telo... Onako, uz put, mreže hvataju i naš pogled koji tumara čvorovima i očicama pokušavajući da shvati šta je u tu istu mrežu već ulovljeno, bez izgleda da će ikada moći da se iz nje oslobodi.

A možda je u pitanju samo vreme? Ono koje niko ne uspevamo da izdvojimo, a neophodno nam je kako bi se oslobodili zlih misli. Vreme potrebno da istražujemo, razmišljamo i ponovo se vraćamo, jer ovo nije knjiga za jedan dan niti se može shvatiti tokom istog perioda. Ne verujete? Možda je sada pravo vreme da počnete.

Ovaj tekst nastao je u duhu, nakon dugog, dugog pregledanja. Kada sam ga ponovo pročitao shvatio sam šta je sve tu napisano. Nadam se da niko neće okolo pričati kako sam "odlepio". Jedino što sam tada pomislio jeste: Ljubomire, kriv si za sve. I hvala ti na tome!

Milan Živković

FOTOGRAFIJA ZA SREDNJE UMETNIČKE ŠKOLE

DUBRAVKA LAZIĆ I VLADIMIR TATAREVIĆ, IZDAVAČ: ZAVOD ZA UDŽBENIKE BEOGRAD, ISBN 078-86-17-18706-2, 176 STRANA, 20,5-26,5 CM, CENA 1.100 DIN

Izdanja ove vrste nisu česta pojava pa samim tim ova knjiga ima veliku vrednost. Podeljena je na devet poglavlja: Fotografija u XIX veku, Umetnost fotografije u XIX veku, Samostalnost fotografije, Fotografija, Fotografski žanrovi, Teorija forme u fotografskoj umetnosti, Rečnik i Bibliografija. U okviru prva dva poglavlja predstavljena je istorija fotografije od Nijepsa, preko Istmana do prvih fotografskih studija kao i proces pozicioniranja fotografije kao posebne umetnosti. Veoma je značajan, iako nije obiman, odvojeni prikaz razvoja fotografskih žanrova o kojima će potom biti više reči u petom poglavlju. Potom sledi obavezni deo o tehnici i tehnologiji fotografije koji sadrži tri dela: priču o analognim fotoaparatom i tehnologiji klasične fotografije, modernim digitalnim tehnologijama, a

poseban odeljak posvećen je fotografskom studiju. U odeljku Teorija forme na pristupačan način objašnjenja je važnost sagledavanja fotografije u kontekstu likovnih umetnosti i određenih pravila i zakonitosti na kojima se zasnivaju.

Knjiga je bogato ilustrovana najznačajnijim fotografijama brojnih istorijski važnih autora uključujući tu i fotografije domaćih autora i autora ovog udžbenika. Iako je pisana prema programu i prilagođena potrebama umetničkih škola, ova knjiga istovremeno bi mogla i trebala biti nezamenljivo štivo svih fotografa-amatera, a posebno onih koji fotografijom tek počinju da se bave. Tu će posebno biti koristan Rečnik u kojem početnici mogu pronaći značenje najvažnijih pojmova i termina koji se koriste kako u digitalnoj tako i u analognoj fotografiji.

Poslovni informacioni sistemi

- savremeni ERP informacioni sistemi
- web aplikacije
- mobilni uređaji
- upravljanje ljudskim resursima
- proverena platforma MS-SQL Server
- AB Soft Cloud
- elektronsko upravljanje dokumentacijom

Gospodara Vučića 21 • Beograd • tel: +381 (11) 38.11.500
www.absoft.rs • office@absoft.rs

foto klinika

REČ AUTORA

Tokom planinarenja na Đerdap u oktobru 2014., moj sin Tibor od deset godina, snimio je ovu fotografiju gde je grupa čekala zaostale planinare. Dan je bio sve kraći, vremena je bilo sve manje, a pred nama još barem 7 do 8 km.

SAVET

Dobra vežba može biti primena istog načina gledanja i na druge motive, na primer na gradske prizore ali i pejzaž. To podrazumeva upotrebu kontra svetla, prikaz figura i objekata kao siluete i oblici kao dominantan elemenat.

kreativnost
realizacija

BEZ NAZIVA

Andrijana Radivojević

U rubrici Foto-klinika nemamo često priliku da vidimo modne fotografije. Možda na prvi pogled i ova fotografija ne spada u tu kategoriju, jer nije urađena na tradicionalan način koji podrazumeva naglašenu estetiku i stil. Ipak, sigurna sam da bi našla svoje mesto u nekom od alternativnih modnih časopisa koji upravo tragaju za novim izrazom i pogledom na modu. Pre svega, dopada mi se jednostavnost fotografije, „neprimerena“ okolina za večernju haljinu i upečatljiva poza. Svetlosni disk koji je napravilo zalazeće sunce u kontratu, dodalo je životnost celokupnom snimku.

Stil haljine je lepo prikazan, malo je problematična njena boja jer može biti i crna i bordo. Jedino što bih zamerila jeste naknadno isecanje fotografije koje nije doprinelo boljoj kompoziciji. Naprotiv, mislim da bi fotografija „prodisala“ s širokim prostorom i naglašenim horizontalama. Nadam se da će Andrijana nastaviti u ovom stilu i da ćemo uskoro opet gledati njene radove.

kreativnost
realizacija

ČEKAJUĆI PLANINARE

Tibor Kiš

Tiborovu fotografiju poslala je njegova mama Jelena svesna specifičnosti pogleda na jedan sasvim običan trenutak. Ovo je još jedan primer velikog potencijala fotografije da uobičajene i puno puta viđene stvari prikaže na sasvim drugačiji način. Odlična kompozicija bazira se na samo dva elementa: obliku i linijama. Deluje vrlo stabilno zbog velikog crnog oblika u donjoj polovini fotografije koji funkcioniše kao osnova po kojoj se kreću akteri fotografije, takođe prikazani kao oblik upotrebom pozadinskog svetla koje stvara siluete. Tek po koja grančica „razbija“ masivnost crnih oblika i objašnjava da se prizor odvija u prirodi. Širok prostor visoravni po kojoj se planinari kreću dobro je prikazan blago panoramskim formatom. Nadam se da će sledeći put Tibor sam poslati svoje odlične fotografije.

Pošaljite nam vaše fotografije za rubriku Foto-klinika.

Broj fotografija za slanje nije ograničen, a ako imate bilo kakvu zanimljivu priču „iza fotografije“, slobodno je priključite uz fotografiju i rado ćemo je objaviti. Refoto, za „Foto-kliniku“, Pčinjska 15a, 11000 Beograd; citaoci@refoto.co.rs za Foto-kliniku

Milan Živković
Glavni i odgovorni urednik

Ivana Tomanović
Izvršni urednik

DÉJÀ VU, to jest - već viđeno

Jedan komentar se ovoga puta odnosi na dve fotografije i dve autorke. Iako je svaka od njih poslala po nekoliko fotografija, od kojih pojedine možemo oceniti kao dobre i koje su u svakom slučaju mnogo zanimljivije, ovoga puta biće „žrtve“ naše rubrike. U tekstu koji nam je uz svoje fotografije poslala Tijana, reč „drugacijim“ mogla bi se okarakterisati kao ključna. Najvažnije je da je mladim autorkama jasno šta je trebalo postići, pa ćemo ih ujedno pohvaliti za trud i ohrabriti da nastave da rade i da šalju svoje fotografije. Činjenica je da se iz kritike može naučiti mnogo više nego iz pohvala, iako na socijalnim mrežama uglavnom možete samo „lajkovati“ nečiji rad. Nekoliko primera dokazalo je da autori koji su dobili negativnu kritiku u jednom broju već u sledećem doslovno zablistaju.

BEZ NAZIVA (ali zato s pečatom)

Tijana Cvijović, Sevojno

Na početku moram da istaknem ono što neprekidno ponavljamo, a to je da na svoje radove ne „lepiti“ imena i potpise, pogotovo ne s „priveskom“ *photography*. Možda vam se čini da je tog trenutka vaše delo postalo internacionalizovano i mnogo ozbiljnije, ali to zapravo stvara suprotan efekat. Pitanje je da li ste ikada videli objavljene fotografije svetski priznatih fotografa s pečatom autorstva preko njih. Ili možda mislite da oni nisu svesni vrednosti svoga rada pa im je svejedno ako ga neko ukrade. Ovakav pristup je opravdan jedino kad se fotografija postavlja na veb i štiti autorstvo. Ali u slučaju fotografije prstena na raširenim

stranicama knjige nema skoro nikakvog autorskog rada.

U stvari, ovaj motiv je toliko izrabljen da ćete, ako fotografiju ubacite u Google>Search by Image, biti zapanjeni brojem fotografija koje se minimalno razlikuju, po postavci svetla ili rakursu iz koga su snimljene. Na prvom mestu svakodnevno korišćenih (tuđih) ideja svakako se nalazi fotografija devojke koja iz vode zabacuje kosu sa sve zalaskom sunca u pozadini. Najgore je to što takve fotografije još uvek „prolaze“ razne žirije, pa se tako ovih dana može videti jedna takva izložena u Knez Mihailovoj ulici. Svakako da ne bi bilo pravedno ne spomenuti i čuveni logo (milion puta ukraden) Miliona Glasera: ja – simbol srca –

NY. Često imamo priliku da čujemo kako je sve već snimljeno. Ipak, svakodnevno vidimo i kako je neko pokazao inventivnost snimivši poznat motiv na nov način.

REČ AUTORA

Početak ove godine dobila sam na poklon Nikon L320, i tako je zvanično otpočela moja velika ljubav prema fotografiji. Eksperimentisala sam, probavala se u raznim sferama, ali ipak sam se pronašla u makrofotografiji. Fotografisati ne znači samo kliknuti dugmetom na fotoaparatu i snimiti ono što vidimo. To znači gledati svet drugačijim očima, poznavati strukturu onoga što želimo fotografisati i onoga čime fotografisemo. Pronašla sam se u fotografiji, a preda mnom je mnogo truda, rada i učenja vezanog za nju.

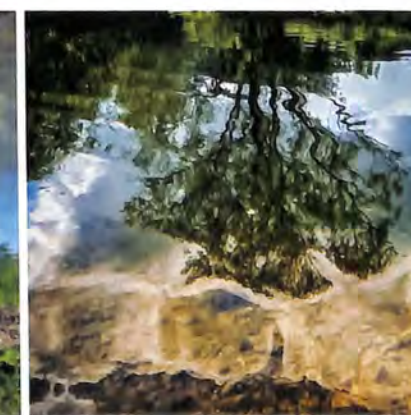
REFLEKSIJA

Sanja Novaković, Rudo

Drugi primer jeste naopako okrenuta fotografija refleksije na površini vode. Ovaj „nazovifazon“ fotografi širom planete iskoristili su toliko puta da bi brojka verovatno zauzela red teksta.

Ova kritika nikako ne znači da treba da odustanete od fotografisanja refleksa, ali znači da treba da pokušate s vlastitim pristupom. Za to vam je između ostalog potrebno i iskustvo, a njega možete steći jedino radom. Ponovićemo savet da vežbate tehniku kadriranja, prema kanonima ali i izvan njih, i da tragate za motivima jer su oni svuda oko vas. Gledanje onoga šta drugi rade može biti korisno jedino u slučaju kada na osnovu toga

dobijete neku svoju, bar malo drugačiju ideju. Ovakvo se stvari svode na još jednu kopiju nečijeg originalnog rada, a takvo delo imenuje se ružnom rečju „plagijat“.

S obzirom na to da ste poslali i fotografije koje ne spadaju u ovu kategoriju, svakako možete uraditi mnogo toga lepog i pri tome

se osloniti isključivo na svoje ideje. Sigurno je da u prvom trenutku ovakva kritika neće prijati, ali znam da ćete u nekom momentu shvatiti o čemu smo raspravljali i reći kako je ovaj „grozni“ urednik bio u pravu. Uostalom, evo i primera (fotografija desno) kako s već postojeće fotografije može nastati nova – a čak nije ni okrenuta naopako!

foto klinika

KOLIBA, MOČVARA, RAM

Dušan Tipsarević, Kraljevo

Dušan nam je poslao pet fotografija sličnih motiva: pejzaž s detaljima prisustva čoveka. Tri fotografije se izdvajaju atmosferom i koloritom i čine jednu celinu koju ovde objavljujemo. Po meni, ovo je odličan početak jedne vrlo posebne kolekcije fotografija u kojoj bi Dušanov specifičan senzibilitet došao do izražaja. Sve fotografije imaju nostalgичnu i melanholičnu crtu. Takođe i veoma izražen „slikarski“ karakter jer su višeslojne u teksturi

i koloritu. Sve kompozicije su precizne (tipično fotografske), a kvadratni format veoma je dobro primenjen. Dopada mi se i što samo pričanje priče nije bukvalno. Fotografije su snimljene na različitim lokacijama i pod drugim uslovima ali sve nose zajednički vizuelni pečat. To je jedan od prvih koraka ka autorstvu. Sledeći je izbor teme i definisanje pristupa toj temi. Na taj način postajemo autori koji se izdvajaju svojim pogledom na svet i prezentacijom sopstvene vizije.

SAVET

Rad u seriji na duži vremenski period krucijalan je za stvaranje koherentnih dela. Savetujem Dušanu da nastavi s ovom temom ali da se potruži da sve fotografije imaju isti vizualni izraz kako bismo i vrlo različite motive doživeli kao deo celine.

kreativnost
realizacija

ANGELS ARE RUNNING

Vukašin Danilović, Beograd

Vukašin je naš stari znanac jer je pohađao ReFoto školu fotografije. Vidim da je dobro naučio merenje svetla i primenu visoke osetljivosti jer se vrlo dobro snašao u ovoj svetlosnoj situaciji velikog kontrasta. Dobro je uočio da su detalji u svetlinama važniji od onih u senci i tome prilagodio merenje svetla (spot merenje na najsvetliji deo fotografije). A prizor govori sam za sebe – svaki roditelj setiće se svojih suza pri prvom nastupu sopstvenog deteta. Moram da pohvalim i kompoziciju s tim da mi smeta devojčica u skroz desnom uglu jer deluje kao da je „upala“ u fotografiju. Takođe, svojim telom prekida snop svetla koje je na tako magičan osvetlilo ovaj prizor anđelčića u trku.

REČ AUTORA

Šaljem vam dve fotografije koje sam napravio u hali Pinki na Novogodišnjoj priredbi škole ritmičke gimnastike. Kada sam završio fotografisanje iz partera i obrisao suze posle čerkinog nastupa, seo sam na tribine još držeći fotoaparata u ruci. Gledao sam tužnu i rasplu halu Pinki i predivne devojčice koje zaslužuju bolje. Na par sekundi, kroz pocepane zavese i prijavne prozore, dobile su najbolje moguće svetlo kao nagradu za trud. Malo sam povećao ISO osetljivost da bih uhvatio momenat i sa par snimaka ulepšao sebi dan.

kreativnost
realizacija

PROFOTO B1 TTL KONTROLA BEZ KABLOVA

Profoto B1 revolucionarni studijski fleš na baterije! Uz ugrađenu TTL kontrolu jačine bljeska i napajanje iz baterije bez ikakvih kablova, B1 možete postaviti gde god i kad god poželite.

Uz snagu, brzinu i neograničene mogućnosti oblikovanja svetla, po kojima je Profoto poznat, sada imate studijski fleš neograničenih mogućnosti.

Profoto
The Light Shaping Company™

Za sve dodatne informacije posetite sajt www.profoto.com/b1

IMG_2221
Slobodan Banović, Beograd

Moram na samom početku da kažem kako nikako ne volim fotografije koje nemaju naziv. Pošto se umetnici prema svojim delima odnose kao prema deci, čudno je imati bezimeno dete. Gde god da pogledate, dela umetnosti pamtim po nazivima, pa bi bilo zanimljivo razmisliti kako bi izgledalo da čuvena Mona Liza nosi neko generičko ime. Uostalom, na nekoliko fotografskih konkursa u svetu zabranjena je upotreba generičkog imena, onog koje nije dao autor već ga je na fotografiju „prilepio“ fotoaparata.

U folderu našeg čitaoca našlo se nekoliko fotografija na kojima su prvenstveno urbani motivi. Kako je ova rubrika interesantna i kao prostor gde se možemo pozabaviti malim pričama o obradi snimaka i korišćenju editora kakav je na primer *Photoshop*, ovoga puta napravilićemo mali presedan i objaviti dve fotografije istog autora na kojima je bilo dovoljno uraditi nekoliko intervencija kako bi se dovele u „ispravno stanje“. Ovo, u stvari, pokazuje da Slobodanu ne nedostaju motivi već samo malo pažnje prilikom snimanja i, naravno, naknadne obrade.

Prva fotografija verovatno prikazuje posledice nekog od požara u tržnim centrima ili njihovim magacinima, čiju je vatrenu stihiju „preživela“ samo ova lutka. Motiv je zanimljiv, boje su apokaliptične, ali je atmosfera previše svetla za nekakav futuristički doživljaj tipa „Blade runner“. Uglavnom, prva stvar koja mi je zasmetala jeste lanac u prednjem planu: debeo, svetao i previše blizu lutke. Ne mogu da kažem da li je autor mogao da se pomeri korak napred i desno jer je očigledno da se sve nalazi u haosu, ali to bi pomoglo da se lanac „eskivira“ već prilikom snimanja, a sada šta je – tu je. Često se šalim kada mi neko posta-

vi pitanje vezano za digitalnu obradu jer odgovaram kontrapitanjem: „Čitaš li ti *Refoto?*“. Ovoga puta pitanje je da li ste čitali prethodni broj, jer je u njemu Zoran Imširagić objasnio jednu od malo korišćenih a veoma korisnih alatki zvanu „Vanishing Point“. Elem, priča se svodi na to da je retuširanje lanca moguće i prostim kloniranjem žica, ali to je zamešan posao jer neprekidno treba podešavati alate kako bi se prilagodili linijama koje se nalaze u perspektivi. A dovoljno je aktivirati ovaj jedinstveni alat (Filter > Vanishing Point), postaviti osnovnu mrežu koja prati perspektivu žica, i jednostavno klonirati čiste delove fotografije koji će se magično uklapati.

Nakon eliminisanja lanca zasmetala je i nagorela greda, koja se kao velika crna površina nalazi iznad lutke. Sada je fotografija „očišćena“ toliko da glavni motiv dominira scenom. Ali scena ima i par mana, a to je levi, veoma svetao deo i takođe veoma svetao „ten“ lutke obasjane suncem. Princip iskorišćen u drugom delu obrade ove fotografije opisan je po-

drobno u ovom broju u tekstu o principima maskiranja uz pomoć Adobe Camera Raw dodatka, bilo da ga koristimo uz aktivnu opciju „Automatically open all supported jpgs“, ili koristimo mogućnosti ACR filtra koji je deo Photoshopa CC i CC 2014.

Pomoću ovog alata prvo je četkom (Adjustment Brush) korigovan ton i blago potamnjena sredina slike, to jest najsvetliji delovi lutke. Delimično su novom četkom manjih dimenzija s identičnim vrednostima podešavanja potamnjeni ostali svetli delovi, što je već bilo dovoljno da se u određenoj meri promeni atmosfera fotografije. Otkad je ACR 8.x dobio i radijalni filter, a potom i mogućnost korigovanja četkom, stvari su za fotografe postale veoma lake. Iskristili smo ove mogućnosti, postavili radijalni filter i podesili da deluje van ivica selektovanog prostora. Rotiranjem i promenom dimenzija i oblika kruga odnosno elipse lako je korigovati svetlosnu situaciju. Na kraju je iskorišćena opcija „Image Adjustments Color Lookup“ i primenjen efekat „Futuristic Bleak“.

SAVET

Najnovije verzije Photoshopa i ACR dodatka pružaju neverovatne mogućnosti obrade tako da fotografi s više „digitalnog“ staža sve više shvataju da neke od starih snimaka mogu sada mnogo bolje da obrade, i to prvenstveno kolorni šum i odnos najsvetlijih i najtamnijih površina.

IMG_008

Nastavak priče o obradi vezan je drugu „bezimenu“ fotografiju na kojoj je nekoliko priča poprilično nesrećno ispričano. Ako znamo u šta da gledamo, videćemo prvo sklopivi ili spuštajući dimnjak stare rečne lađe, koji je nekada bio neophodan kako bi ona mogla da prođe ispod niskih mostova. Tu su i dva šetača čije su siluete isprepletane i neko ko je razapeo zelenu mrežu-ležaljku i uživa na suncu. Prilikom snimanja najviše pažnje trebalo je posvetiti šetačima, jer se faktički jedino oni kreću. Druga stvar je ugao snimanja i

odnos prednjeg i zadnjeg plana. Loša pozicija fotoaparata učinila je da se dimnjak pruža tačno kroz linije koje definišu obalu i zgrade, s tim da jedan mali deo viri preko dimnjaka. Najveći problem jeste činjenica da taj mali deo ima poveliku količinu detalja, uključujući i tipografiju koja nam snažnije od bilo čega drugog privlači pažnju. Navedeni problemi lako se eliminišu na sledeći način: dva puta pritisnemo kombinaciju tastera Shift i J (Layer via Copy), što daje dva nova sloja, kopije originalne slike. Prvu kopiju, to jest sloj u sredini,

pomerimo ravno nadole (tasteri Ctrl i Shift), kako bi površina oblaka došla iza dimnjaka. Na gornjem sloju potom brišemo delove koji nam smetaju kombinovanjem alata za selektovanje i gumice. Sada kroz rupe u gornjem vidimo donji sloj, koji možemo pomerati gole-dole kako bismo pronašli pravu poziciju. Na kraju „slepimo“ sve slojeve i sačuvamo kao novu fotografiju.

kreativnost
realizacija

WET PLATE VOL. 1
FREE DOWNLOAD

PLATE M

IGOR VASILIANI
MARK SINK
JACQUELINE ROBE
JEAN-BAPTISTE SENEGA

BLUR
MAGAZINE
www.blur-magazine.com

yellow store®

SPECIJALIZOVANA NIKON PRODAVNICA

TC Delta City Beograd
info@yellowstore.rs +381 11 312 9615
BIG Shopping Center Novi Sad
yellowstore2@yellowstore.rs +381 21 270 1492
Vuka Karadžića 7a Beograd
info@onoff.rs +381 11 303 4373

www.yellowstore.rs YellowStoreSrbija
Mogućnost plaćanja čekovima.

Nikon 1 SNIŽENE CENE

Nikon 1 J2 J2 + 11-27,5mm 37.390 din	Nikon 1 J3 J3 + 10-30mm 51.990 din	Nikon 1 S1 S1 + 11-27,5mm 43.990 din	Nikon 1 V2 V2 + 10-30mm 80.990 din V2 + 10-30mm + 30-110mm 93.490 din

D750

TELO 239.990 din

JA SAM KREATIVNOST U PUNOM FORMATU

Oslobodite svoju viziju sa brzim, univerzalnim i okretnim fotoaparatom D750. U svetu u kome je sve moguće, ovaj moćni fotoaparat od 24,3 MPix punog kadra daje vam moć.

D800

36,3 MPix

TELO 279.990 din

D7100

TELO 109.990 din

D7100 + 18-105mm VR 134.990 din
D7100 + 18-140mm VR 149.990 din

D5300

TELO 79.990 din

D5300 + 18-55mm VR 86.990 din
D5300 + 18-140mm VR 109.990 din

D5200

TELO 64.990 din

D5200 + 18-55mm VR 69.990 din
D5200 + 18-105mm VR 84.990 din

D810

• 36,3 MPix • EXPEED 4 procesor
• smanjeni nivo šuma pri svim vrednostima osjetljivosti.

TELO 369.990 din

D610 SUPER SETOVI

TELO 189.990 din

D610 + 18-35mm VR 255.990 din
D610 + 24-85mm VR 259.990 din

AF-S 14-24mm f/2.8G AF-S ED 199.990 din	AF-S 24-70mm f/2.8G 186.990 din	AF-S 70-200mm f/2.8G ED VR II 257.990 din	AF-S 16-35mm f/4G ED VR 126.990 din	70-200mm f/4G ED VR 149.990 din	AF-S 80-400mm f/4.5-5.6 G ED VR 289.990 din	AF-S 24mm f/1.4G ED 219.990 din	AF-S 58mm f/1.4G 195.990 din	AF-S 105mm f/2.8G IF-ED VR II Micro 95.990 din

NIKKOR objektiv

NIKON Obj 10.5 mm f/2.8G AF DX ED Fisheye 94.990 din	NIKON Obj 35mm f/1.4G AF-S 191.990 din
NIKON Obj 10-24mm f/3.5 - 4.5G AF-S DX ED 95.990 din	NIKON Obj 40 mm f/2.8G AF-S ED Micro 29.990 din
NIKON Obj 16mm f/2.8D AF Fisheye 95.990 din	NIKON Obj 45mm f/2.8D ED PC-E Micro 227.990 din
NIKON Obj 18-35mm f/3.5-4.5G AF-S ED 78.990 din	NIKON Obj 50mm f/1.4G AF-S 43.990 din
NIKON Obj 18-105mm f/3.5-5.6G ED VR 30.990 din	NIKON Obj 55-300mm f/4.5-5.6G ED VR 44.990 din
NIKON Obj 18-140 mm f/3.5-5.6G ED DX VR 59.990 din	NIKON Obj 60mm f/2.8G ED AF-S Micro 61.990 din
NIKON Obj 18-300mm f/3.5-5.6G ED VR 119.990 din	NIKON Obj 85mm f/1.8G 63.990 din
NIKON Obj 24-85mm f/3.5-4.5G AF-S VR 74.990 din	NIKON Obj 85mm f/3.5G AF-S DX ED VR Micro 58.990 din
NIKON Obj 28 mm f/1.8G AF-S 81.990 din	NIKON Obj AF-S 24-120 mm f/4G ED VR 124.990 din
NIKON Obj 28-300mm f/3.5 - 5.6G AF-S ED VR 99.990 din	

JOBY

JOBY GORILLAPOD

SLR-Zoom 5.990 din
SLR-Zoom + Ballhead 9.990 din
Focus + Ballhead 14.990 din
Hybrid 4.490 din
Original 2.490 din
Magnetic 2.990 din
1.990 din

GORILLATORCH

Tourch Blue 3.490 din
Tourch Blade 5.990 din

NOVO CAMERA STRAPS SERIES

Remen 3-Way 3.490 din
Remen UltraFit 3.990 din
Remen UltraSlim 3.990 din

SanDisk

www.sandisk.com

Extreme CompactFlash kartice

Brzine 120 mb/s, kapacitet 16 GB, posebno su napravljene da pružaju vrhunske performanse za uređaje koji koriste CF format
12.999 din

SanDisk SD™ Extreme Pro 280mb/s NAJBRŽA KARTICA NA SVETU.

UHS Speed Class 3 podržava 4K, Full HD i 3D video snimanje. Kapacitet 16 GB
11.499 din

SanDisk Dual USB Ultra
(kapaciteta 16GB/32GB/64GB)
1.499 / 2.599 / 4.699 din

NATIONAL GEOGRAPHIC TORBE I RANČEVI

www.geographicbags.com

W2021 Small Holster
4.490 din

A1212 Vertical Pouch
2.990 din

5160 Medium Backpack
15.990 din

2476 Medium Messenger
9.890 din

lowepro

www.lowepro.com

Preko 40 godina Lowepro proizvodi najkvalitetnije torbe i rančeve za foto i video opremu!

Flipside Sport 15L
od 14.590 din

Transit Sling
od 7.990 din

Passport Sling II
od 6.990 din

Nova Sport
od 6.990 din

Urban Photo Sling
od 6.490 din

Pro Messenger
od 21.490 din

ProRunner 200
6.990 din

SPECIJALNA PONUDA

Stealth Reporter 200AW 9.990 din
Stealth Reporter 300AW 10.990 din
Stealth Reporter 400AW 10.990 din
Stealth Reporter 550AW 16.490 din

SUPER PONUDA

lowepro S&F Serija Modular Carrying System
Sloboda pokreta. Brz pristup. Fleksibilnost. **NOVO**

D7000

TELO 82.990 din

D7000 + 18-105mm VR 104.990 din
D7000 + 18-200mm VR II 159.990 din
D7000 + 18-105mm VR + 70-300mm VR 154.990 din

D3300

TELO 54.990 din

D3300 + 18-55mm VR 59.990 din

D3200

TELO 44.990 din

D3200 + 18-55mm VR 49.990 din
D3200 + 18-105mm VR 69.990 din
D3200 + 18-55mm VR + 55-200mm VR 74.990 din

D3100

3. godina na tržištu

D3100 + 18-55mm VR 39.990 din

SET D3100 + 18-55mm VR + Nikon torba CF-EU 05 + SanDisk SD 8GB Ultra 43.990 din

COOLPIX P600

NIKKOR objektiv sa optičkim zumom od 60x

45.990 din

COOLPIX AW120

2.0M 18M 10°C

34.990 din

COOLPIX AW120

VODOOTPORAN GPS WiFi

NIKON SPORTSKA OPTIKA

Manfrotto

www.manfrotto.com

STATIVI/TRIPOD

• MT055XPRO3 23.990 din
• MT190XPRO3 21.990 din
• MT293A3 9.390 din
• 190MF3 32.990 din

GLAVE

• 056 3D 4.390 din
• 494RC2 6.590 din
• 496RC2 7.990 din
• 808RC4 14.390 din
• 324RC2 12.790 din
• 327RC2 19.390 din

TRIPOD COMPACT

• MKCOMPACTL 6.990 din
• MKCOMPACTACN 7.990 din
• MKCOMPACTADV 11.690 din

MONOPODI

• 394 **NOVO** 2.890 din
• 679B 5.790 din
• 680B 7.090 din
• 681B HD Pro 6.590 din
• 682B Self Standing 11.990 din

MKBFR4 (u bojama) 18.790 din

Profoto

B1 500 AirTTL
(baterija, punjač 2.8A i torba XS) 224.990 din

B1 500 AirTTL LOCATION KIT
(2 x B1 AirTTL sa baterijama, punjač 4.5A, punjač za kola i ranac M) 439.990 din

AIR REMOTE TTL-N/C 43.990 din

NIKON DODATNA OPREMA

eneloop

Ready to use Rechargeable Batteries

1. PUNJAČ MN04 sa 2/4 punj. baterije 1.699/2.499 din
2. BRZI PUNJAČ sa 4 AA 3UWX punj. baterije 4.999 din
3. HR-3UWX 4 AA punj. baterije 2.199 din

ReFoto ponuda

Kupite stare brojeve

UPOTPUNITE SVOJU ARHIVU ČASOPISA REFOTO (brojevi od 1 do 6, 10, 30, 43 i 45 su rasprodati)

- od broja 9 do 76 cena po komadu je **125 din.**
- od broja 77 do 98 cena po komadu je **175 din.**
- od broja 99 cena po komadu je **250 din.**

plus PTT od 99 din. po komadu

Zbog zahteva čitalaca doštampan je 100. broj cena **250 din plus PTT 110 din.**

od **125** dinara

Naručite povezane komplete

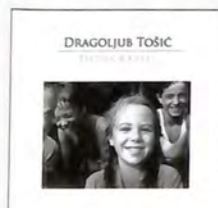
- 2002, 2003, 2004, 2005. i 2006. godina po **1.990 din.** (2005. godina, brojevi 27-32 bez 29, po **1.890 din.**)
- 2007. god. (brojevi 39-44 bez 43) po **1.990 din.**
- 2008. god. po **3.290 din.** (2008. godina, brojevi 45-54 bez 45, po **3.090 din.**)
- 2009, 2010. i 2011. godina po **3.290 din.**
- 2012. godina po **3.690 din.**

- 2013. godina po **3.690 din.**
- plus PTT od 170 din. po kompletu

Novo

Naša izdanja

"DRAGOLJUB TOŠIĆ"
Foto-monografija,
1.500 din. + 180 din. PTT

"TOMISLAV PETERNEK – ŽIVOT S FOTOGRAFIJOM"
Foto-monografija,
5.000 din. + 400 din. PTT

MILAN ŽIVKOVIĆ: "BANAT" - "DRUGI SAN" - "TERRA RECOGNITA"
Foto-monografije, **9.000 din. + 400 din. PTT.**
Format 24x27 cm, 240 strana, digitalna štampa.
Elektronsko izdanje na www.novinarnica.net

JOHN INGLEDEW: "FOTOGRAFIJA"

Izdavač: Donvas, 2013; jezik: srpski; format: 21 x 25 cm, fotografije 25 cm, 272 strane, 450 fotografija; povež: mek; cena: **2.300 din. + 180 din. PTT**

Premijerno! Knjigu "Fotografija" možete kupiti i kod nas! Kontaktirajte nas telefonom ili na e-mail.

Učestvujte i vi u stvaranju časopisa i veb portala

POŠALJITE VAŠE FOTOGRAFIJE ZA SLEDEĆE RUBRIKE:

- ✓ **PUTOPIS** Do dvadeset fotografija, kratak tekst u kojem ćete opisati vaše utiske i iskustvo koje ste stekli na putovanju. Fotografije minimalne veličine 18 x 24 cm u rezoluciji 300 dpi, RGB, JPEG. citaoci@refoto.rs, subject: Putopis
- ✓ **U FOKUSU** Pošaljite do tri fotografije (po jednom broju časopisa) minimalne veličine 18 x 24 cm u rezoluciji 300 dpi, RGB, JPEG. citaoci@refoto.rs, subject: U fokusu
- ✓ **FOTO-KLINIKA** Do pet fotografija minimalne veličine 13 x 18 cm u rezoluciji 300 dpi, RGB, JPEG. citaoci@refoto.rs, subject: Foto-klinika
- ✓ **FOTO-AMATER** Do dvadeset fotografija minimalne veličine 13 x 18 cm u rezoluciji 300 dpi, RGB, JPEG. citaoci@refoto.rs, subject: Foto-amater

*Uz fotografije je obavezno poslati i izjavu o autorstvu, tj. rečenicu u kojoj garantujete da je to što šaljete vaše delo.

FOTO-KONKURS

Učestvujte na godišnjem konkursu časopisa

POKRET

putem našeg sajta
<http://www.refoto.rs/prijava.html>
ili na citaoci@refoto.co.rs,
subject: Foto-konkurs

Pošaljite nam fotografije E-POŠTOM

- prikačite fotografije uz vaš mejl i u file info napišite ime i prezime, adresu i eventualno tehničke podatke o fotografiji;
- ograničite veličinu jedne fotografije na 1,5 MB;
- maksimalna težina poruke je 10 MB.

INTERNET

Fotografije za godišnji konkurs **Autoportret**, kao i za rubrike **U fokusu** i **Foto-klinika** možete poslati i preko našeg sajta www.refoto.rs u istoj količini i dimenzijama kao i za slanje putem e-maila. Adresa preko koje možete slati vaše fotografije je: <http://www.refoto.rs/prijava>

POŠTOM

Fotografije narezane na CD. Ako ih šaljete za više rubrika, nije potrebno da šaljete više kompak-diskova, već ih samo rasporedite u posebne foldere i imenujte ih nazivom rubrike ili teme. Obavezno napišite podatke u fajl info (ime, prezime, adresa, kontakt, naziv rada, eventualno tehnika rada).
Adresa za slanje:
ZA REFOTO, Studio One, Pčinjska 15a, 11 000 Beograd.

Čitajte naše najnovije izdanje na sajtu www.novinarnica.net **NOVINARNICA.**

Od sada aplikacija Novinarnica za tablet i pametne telefone preko Google Play.

Za porudžbinu pišite na pretplata@globalpress.rs ili pozovite: **011/2782-379** i **011/2782-325**

98% LJUDI SE SLAŽE DA SU BOJE NAJSVETLIJE*

Epson projektori

Nijedan proizvođač ne prodaje više projektora od Epsona. Zašto? Zbog jačine svetlosti. Mi pored jačine bele svetlosti merimo i jačinu svetlosti u boji (CLO). Visoka vrednost za CLO znači da je slika svetla. Zapravo, boje su do tri puta svetlije nego kod DLP projektor sa jednim čipom. *Obavezno se informišite koliki je CLO (jačina emitovanja svetlosti u boji) idući put kada budete kupovali projektor.

Za više informacija posetite www.epson.eu/CLO

3x SVETLIJE BOJE
*sa Epson projektorima

EPSON
EXCEED YOUR VISION

*U stepom testu u odnosu na vodeće konkurente koji koriste DLP projektore sa jednim čipom. Za više informacija o samom testu, izmerenim CLO vrednostima i podacima svetlini boja, posetite www.epson.eu/CLO